

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

(повне найменування структурного підрозділу)

КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

МАГІСТРА

(освітній ступінь)

на тему **«УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ
ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ
ТЕРОРИЗМУ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,

(рік навчання)

групи 8.02.072.050.19.1, спеціальності

(номер академічної групи)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

ОП «Банківська справа»

(освітня програма)

Коротка Н.С.

(прізвище, ініціали)

Керівник д. е. н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

О.М. Колодієв

(ініціали, прізвище)

Рецензент **О. А. Бігунова**

(ініціали, прізвище)

Харків – 2020 рік

АНОТАЦІЯ

Коротка Н.С. Управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму. – Рукопис.

Магістерська дипломна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2020. – 155 с.

Магістерська дипломна робота присвячена вивченню теоретичних засад та практичних положень аналізу та оцінки банківських ризиків у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму. Розкрито економічну сутність банківських ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, проаналізовано та систематизовано ряд факторів, які їх утворюють. Розглянуто основні принципи та етапи управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму, досліджено основні методи оцінки ризиків та наведено ряд їх переваг та недоліків. Запропоновано ряд рекомендацій для удосконалення організаційних аспектів управління ризиками та наголошено на необхідності запровадження порівняно нових процедур внутрішнього контролю банку з питань протидії відмивання доходів та фінансування тероризму. Результати розробок можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ при прийнятті поточних та стратегічних управлінських рішень.

Ключові слова: ризики відмивання коштів та фінансування тероризму; система управління банківськими ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму; ризик-орієнтований підхід; фінансовий моніторинг.

ABSTRACT

Korotka N.S. Banking risk management in the field of money laundering and terrorist financing. - Manuscript.

Master's degree diploma work on the speciality 072 «Finance, Banking and Insurance». – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2020. – 155 p.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical principles and practical provisions of analysis and assessment of banking risks in the field of money laundering and terrorist financing. The economic essence of bank risks of money laundering and terrorist financing is revealed, a number of factors that form them are analyzed and systematized. The basic principles and stages of money laundering and terrorist financing risk management are considered, the main methods of risk assessment are investigated and a number of their advantages and disadvantages are given. A number of recommendations for improving the organizational aspects of risk management are proposed and the need to introduce relatively new internal control procedures of the bank on combating money laundering and terrorist financing is emphasized. The results of developments can be used in the practice of banking institutions in making current and strategic management decisions.

Key words: risks of money laundering and terrorist financing; bank risk management system for money laundering and terrorist financing; risk-oriented approach; financial monitoring.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	9
1.1. Теоретичні підходи до розкриття сутності банківських ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом	9
1.2. Класифікація та фактори виникнення банківських ризиків легалізації доходів та фінансування тероризму	16
1.3. Характеристика системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, у банках	27
1.4. Характеристика діяльності АТ КБ «ПриватБанк» та аналіз його фінансового стану	37
2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	59
2.1. Аналіз ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму у банках України та зарубіжних країн	59
2.2. Аналіз та оцінка ризиків відмивання доходів отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму в Україні	72
2.3. Організація системи управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму АТ КБ «ПриватБанк»	84
3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	97
3.1. Вдосконалення методичного підходу до оцінки системи управління ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму	97
3.2. Шляхи вдосконалення політики банку у сфері аналізу ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму та їх мінімізації	110
3.3. Колаборація банків та фінтех-компаній по взаємодії мінімізації ризиків відмивання коштів	
ВИСНОВКИ	140
ЛІТЕРАТУРА	143
ДОДАТКИ	155

ВСТУП

Сьогодні для багатьох країн банківський сектор є найбільш важливою частиною фінансової системи. Банки приймають участь в проведенні як внутрішньодержавних, так і міжнародних платежів, надають безліч послуг фінансового посередництва. На сьогоднішній день діяльність банківських установ стала настільки різноманітною, що складно визначити їхню справжню сутність. Банки здійснюють досить різноманітні операції, які багато хто звик називати банківськими. Вони не тільки беруть участь в організації грошового обороту, через них здійснюється фінансування народного господарства, валютні операції, купівля-продаж цінних паперів тощо. Більшість схем, пов'язаних з відмиванням грошей, одержаних злочинним шляхом, на певному етапі взаємодіють з банками. Тому банківські системи стали уразливі до ризиків у сфері легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму, так як можуть активно використовуватися як національними, так і міжнародними злочинцями, і ні один з банків не застрахований від можливості стати співучасником в процесі відмивання грошей. Таким чином ризик залучення банків до діяльності з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму може проявитися в критичних для банківської діяльності наслідках, що унеможливить оптимальне виконання ними функціональних зобов'язань. У зв'язку з цим, ефективне виявлення та мінімізація даних ризиків мають набути ключового значення в сфері протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Дослідженню проблем управління ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму присвячено багато робіт, серед яких роботи таких науковців і практиків, як: О.І. Барановський [19], Г.М. Бірюков [22], С.О. Дмитров [45], О.А. Долгий [46], І.І. Д'яконова [48], С.Б. Єгоричева [49], М.В. Каратаєв [58], В.В. Коваленко [63], О.М. Колодізев [65], Я.В. Корженівський [70], О.В. Кузьменко [76], Н.М. Москаленко [85] та багато інших.

Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, розробка відповідного інструментарію та шляхи мінімізації ризиків у сфері відмивання коштів та фінансування

тероризму потребують подальшого вивчення та розвитку.

Метою роботи є подальший розвиток теоретичних засад, розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких завдань:

розглянути теоретичні підходи до розкриття сутності банківських ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;

дослідити класифікацію банківських ризиків легалізації доходів та фінансування тероризму;

обґрунтувати фактори виникнення банківських ризиків у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму;

визначити характеристику системи управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у банках;

охарактеризувати діяльності АТ КБ «ПриватБанк» та проаналізувати його фінансовий стан;

обґрунтувати доцільність використання вітчизняними банками міжнародного досвіду боротьби з легалізацією доходів, із урахуванням ризик-орієнтованого підходу ;

сформувати методичне забезпечення оцінювання ризиків використання банків для відмивання коштів та надати практичні рекомендації з удосконалення діючих у банках систем управління ризиками у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму.

Об'єктом дослідження є процес управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму.

Предметом дослідження є теоретичні положення, принципи та моделі забезпечення ефективності управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму.

Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі методи: структурно-логічний аналіз - для побудови логіки структури дослідження; теоретичного узагальнення та логічного аналізу - для розкриття сутності і змісту понять «ризик відмивання коштів та фінансування тероризму»; аналіз і синтез – для виділення складових системи формування процесу управління банківськими ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму; методи

статистичного та економічного аналізу – для оцінки ефективності управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму у банках України; графічний – для унаочнення емпіричних даних та схематичного подання основних теоретичних та практичних положень роботи; кореляційно-регресійний аналіз – для виявлення взаємозв’язку ведення ризикової діяльності банків та накладення на них штрафів за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу; метод аналізу ієрархій Т.Сааті – для вибору інструменту управління ризиками легалізації коштів в умовах багатоцільової та багатокритеріальної невизначеностей.

Інформаційно-теоретичною базою дослідження є закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Національного банку України, матеріали міжнародних фінансових організацій та звіти банків, дані Державної служби фінансового моніторингу України, рекомендації ФАТФ та Базельського комітету з питань банківського нагляду, наукові публікації провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-ресурси.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати можуть використовуватись банківськими установами в процесі вдосконалення системи управління банківськими ризиками у сфері відмивання доходів та фінансування тероризму.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

1.1. Теоретичні підходи до розкриття сутності банківських ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

Проблеми протидії з відмиванню доходів, здобутих злочинним шляхом в нашій державі є надзвичайно актуальними, оскільки значна частина вітчизняного капіталу втікає з країни за кордон. З часом ці капітали повертаються на Україну вже у формі іноземних інвестицій із відповідними «пільговими» умовами. Легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, стає для України особливо актуальною сьогодні, оскільки здійснюються ринкові реформи в економіці. Одним із проблемних питань протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, становить процес визначення і розпізнання способів злочинних дій.

У міжнародній практиці вперше поняття відмивання доходів від злочинної діяльності було визначено у Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», прийнятій Конференцією на її 6-му пленарному засіданні від 19 грудня 1988 р. Члени Конференції, які висловлювали волю країн-учасниць ООН, усвідомлюючи, що незаконний обіг забезпечує великі прибутки і фінансові кошти, що дає змогу транснаціональним злочинним організаціям проникати в урядові механізми, законну торговельну і фінансову діяльність, і суспільство на всіх його рівнях.

У табл. 1.1. представлено перелік визначень поняття «відмивання коштів».

Таблиця 1.1

Визначення поняття «відмивання» коштів

Автор	Визначення
1	2
А. Е. Жалінський [25, с. 13]	відмивання грошей – це завершальний етап перетворення злочинності у високодохідне та ефективне виробництво, під час якого відбувається протиправна та шкідлива для суспільства концентрація економічної, а відтак і політичної влади в руках неконтрольованої групи осіб

Продовження табл. 1.1

1	2
	приховання, маскуванню її наслідків, а також безпосереднє введення злочинним доходів у легальний сектор
О. М. Бандурка [22, с. 25]	під відмиванням коштів розглядає приховування істинного характеру, джерела матеріальних цінностей, розміщення або володіння незаконними коштами, зокрема легалізація таких доходів, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного джерела або власника незаконно набутих коштів, створення видимості законності джерела і власника
Н. М. Мироненко [64, с. 123]	інвестування або переказ грошових коштів, зароблених злочинним шляхом, з метою приховування джерела їх надходження
Б. Волженкін [31, с. 13]	різноманітні дії (фінансові операції тощо), що здійснюються з метою приховування наявності та походження майна, здобутого незаконним способом, для того щоб у подальшому отримувати з нього доходи
Х.-Х. Кернер і Е. Дах [104, с. 26]	операції, які здійснюються для (на першій стадії) приховання наявності, походження або цільового призначення майнових цінностей, що мають злочинне походження, з метою переходу (на другій стадії) до отримання регулярних доходів.
Кліффорд Л. Карчмер [106, с. 43]	відмивання доходів – це термін, що використовується для висвітлення процесу приховування нелегально отриманої готівки та її конвертування на іншу форму платежу з наміром спотворення уяви щодо природи коштів, подавши нелегально отримані кошти як легальні

Водночас А. М. Решелюк розглядає легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в одній з чотирьох форм (рис. 1.1) [45, с. 13].

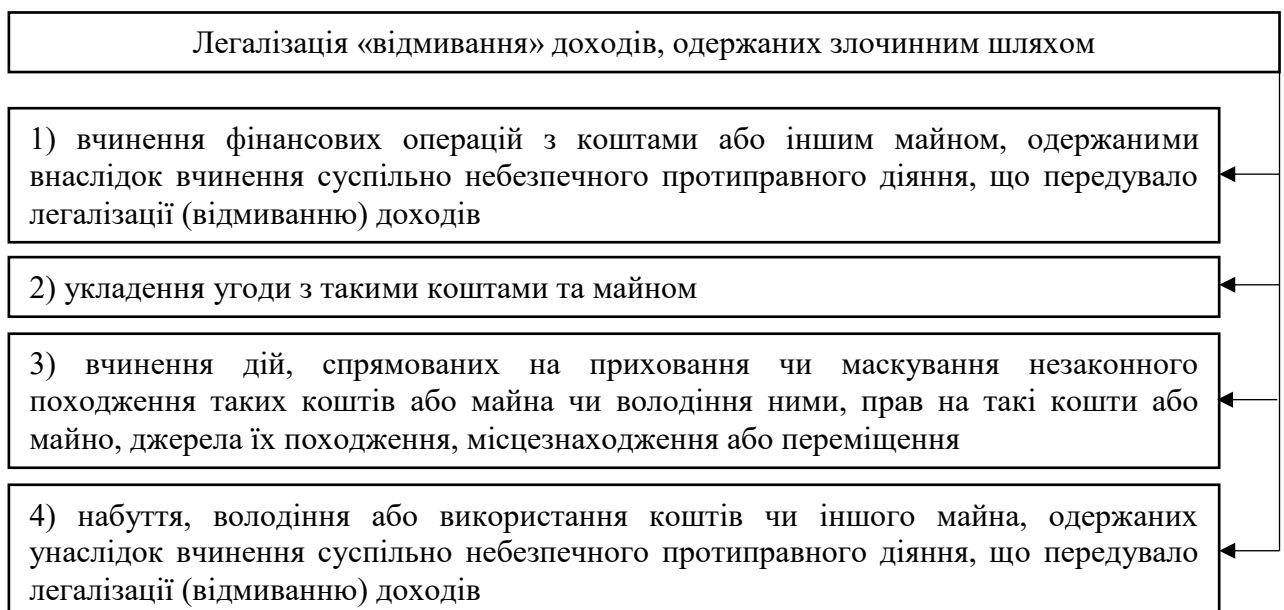

Рис. 1.1. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом

Загалом «відмивання» коштів, отриманих злочинним шляхом характеризує собою складний та трудомісткий процес. Виходячи з того, що ця діяльність розвивалась і вдосконалювалась протягом багатьох століть, наразі існує значна кількість різних форм та методів легалізації доходів. На рис. 1.2. подано основні існуючі моделі відмивання коштів.

Таким чином на сьогодні виділяється чотири основних моделі легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Поділ на стадії в розглянутих моделях є досить умовним, оскільки він залежить від конкретних схем, які використовуються злочинцями. На практиці ці стадії не завжди чітко просліджуються, що ускладнює процес виявлення відмивання коштів.

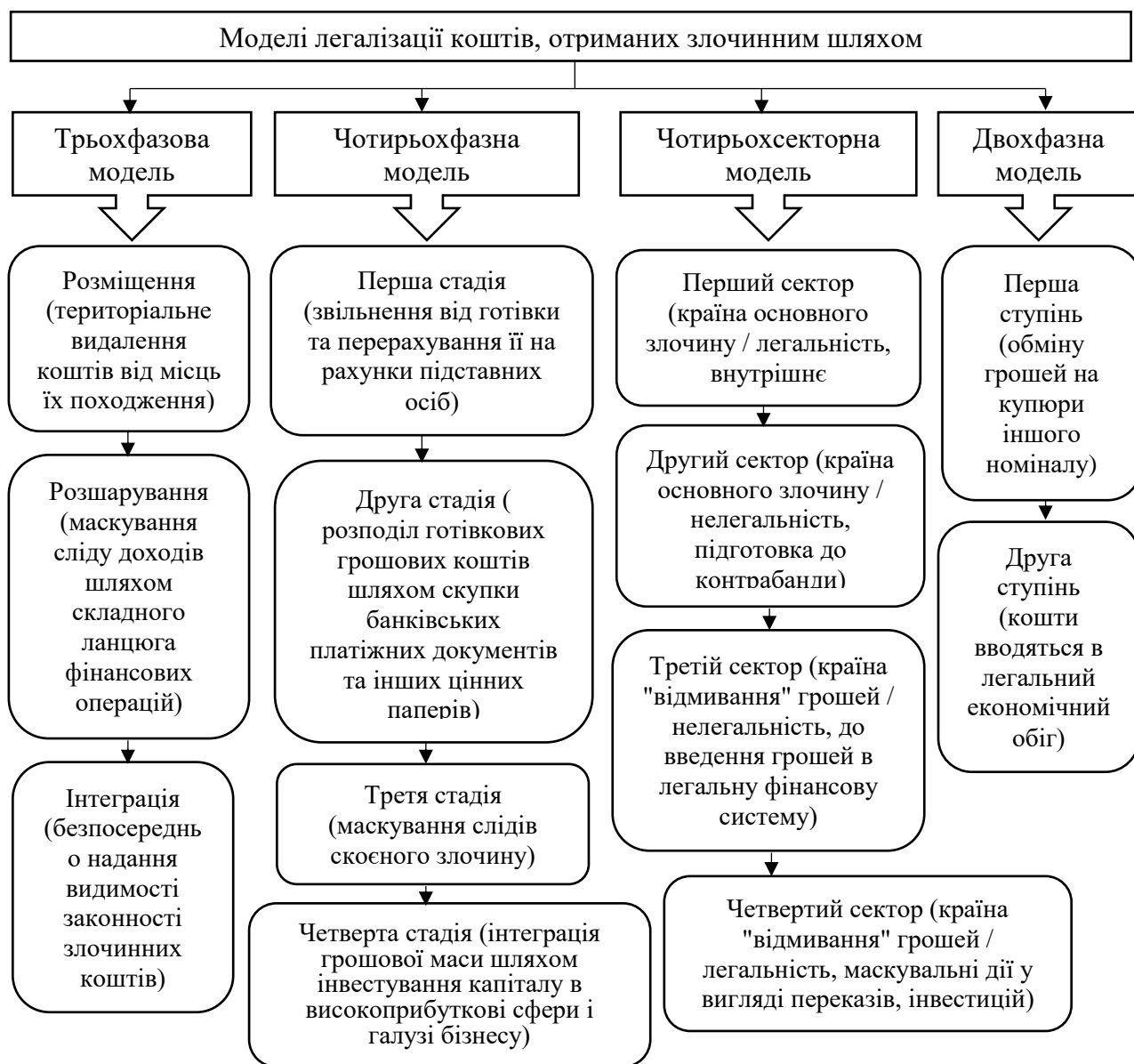

Рис. 1.2. Моделі «відмивання» коштів

Крім вищезазначених моделей, зловмисники використовують цілий ряд методів, спрямованих на легалізацію коштів. Найпопулярнішими та найефективнішими з яких є наведені на рис. 1.3.

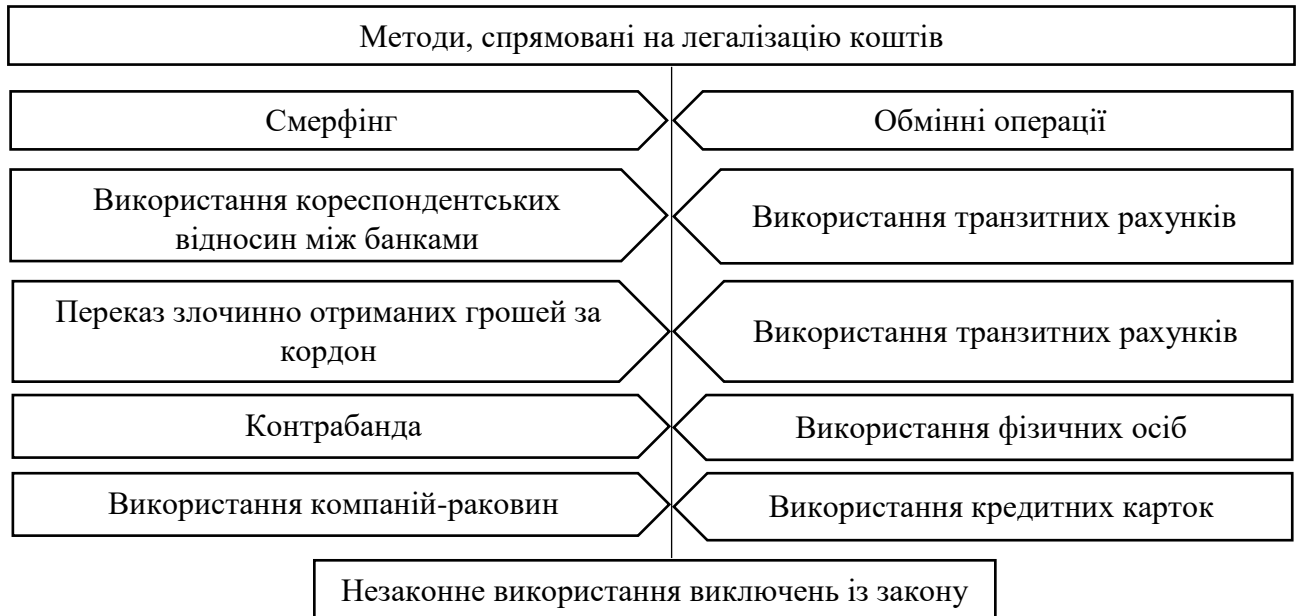

Рис. 1.3. Основні методи легалізації коштів

Міжнародний досвід і вітчизняна практика свідчать, що основними каналами, через які злочинні доходи проникають в економіку, є саме фінансові установи, і, в першу чергу, банки. Зважаючи на це, основний тягар щодо створення ефективною системи протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму лягає на банківський сектор економіки, що свідчить про необхідність здійснення масштабних перетворень в галузі вдосконалення регулювання правовідносин як між учасниками вітчизняної банківської системи, так і між суб'єктами, які користуються її послугами [65, с. 123].

Одним з основних завдань розвитку вітчизняної банківської системи є запобігання використанню кредитних організацій для здійснення недобросовісної комерційної діяльності та в протиправних цілях (насамперед таких, як легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму) і, як наслідок, зміцнення довіри до банківського сектора з боку інвесторів, кредиторів і вкладників.

Тенденція до збільшення різноманітності фінансових інструментів на фінансовому ринку (диверсифікація ринку цінних паперів, поява нових

банківських продуктів, інтернет-банкінг та ін.) забезпечила банкам більший доступ до грошових коштів, що значно підвищує рівень ризику відмивання кримінальних доходів. Це підтверджує необхідність подальшого дослідження теоретичних та методичних засад оцінки та управління ризиками відмивання коштів та фінансуванню тероризму у банках.

Ризики легалізації доходів отриманих злочинним шляхом в банках, порівняно з іншими видами ризиків, науковцями досліджується не так жваво, адже вважається менш важливим серед інших та не потребує першочергової уваги. Незважаючи на це, існує достатня кількість посібників та рекомендацій міжнародних організацій та прийнято ряд вітчизняних положень та нормативних актів, де намагаються давати визначення цьому явищу [54, с. 26].

Загалом через специфіку та природу виникнення ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом в банках багато дослідників ототожнюють дане явище із ризиком залучення банку до процесів відмивання грошей або із ризиком використання банків у процесах відмивання грошей. У табл. 1.2. приведено аналіз сутності поняття «ризик залучення банку в процеси легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом».

Таблиця 1.2

Систематизація наукових підходів до трактування поняття
«ризик залучення банку в процеси легалізації доходів, отриманих злочинним
шляхом»

Автор	Поняття
1	2
В.Р. Краліч [54, с. 82]	пов'язує ризик використання послуг банків із метою відмивання «брудних» коштів із «потенційною можливістю негативно впливати на капітал і надходження установи, використовуючи її послуги для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом»
І. Воробйової [19, с. 36]	можливі збитки (фінансовий, матеріальний, репутаційний, іміджевий і т.п.) в результаті участі фінансових інститутів в операції, пов'язаній з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму
М.Худокормова [45, с. 13]	наявний або потенційний ризик застосування до банку юридичних або регуляторних санкцій, отримання банком фінансових збитків або шкоди для репутації банку внаслідок його використання клієнтами або іншими зацікавленими особами з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування терористичної діяльності
О.О. Глущенко та І.Б. Семеген	ототожнюють поняття ризику використання банків з метою легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом із «імовірністю виявлення чи невиявлення фінансової операції, яка потенційно може бути пов'язана з

Продовження табл. 1.2

1	2
[25, с. 54]	відмиванням злочинних доходів і, в перспективі, може негативно впливати на фінансове становище банківської установи»
П. Ревенков, О. Дудка, О. Воронін, М. Каратаєв [37, с. 68]	це «вірогідність понесення кредитною організацією втрат в результаті участі у схемах надання правомірного вигляду володіння, користування або розпорядження грошовими коштами, отриманими в результаті скоєння злочину, через надання послуг клієнтам з непрозорою структурою власності і/або неясними джерелами походження капіталу»
С. О. Дмитров, Т. А. Медвідь [15, с. 24]	«ймовірність проведення фінансових операцій, метою яких є маскування коштів нелегітимного походження, приховування злочинних цілей їх подальшого використання або ухилення від виконання відповідних вимог законодавства»

Таким чином, аналіз думок науковців стосовно ризиків легалізації незаконно отриманих доходів дозволяє виділити основні особливості зовнішнього середовища, через які банківські установи стають вразливими до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (рис. 1.4).

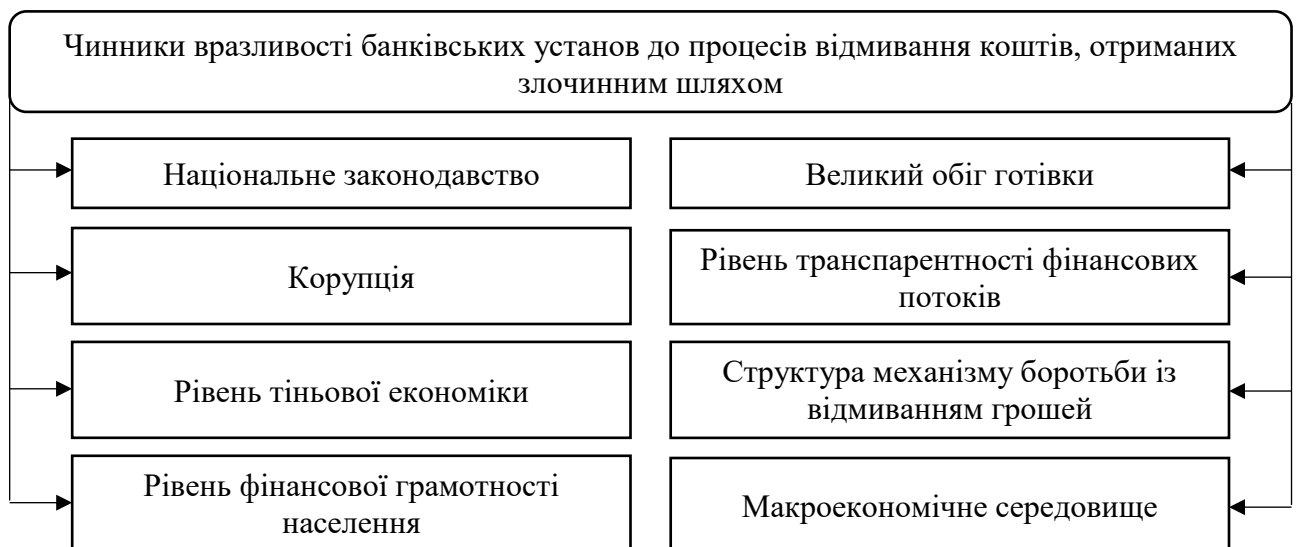

Рис. 1.4 Чинники вразливості банківських установ до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

Варто зауважити, що у Парижі у 1989 р. було створено Financial Action Task Force – Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом. FATF – міждержавний орган, що розробляє політику боротьби з легалізацією коштів, набутих злочинним

шляхом, та сприяє її виконанню на національному і міжнародному рівні. До FATF входять 35 країн-учасниць та дві регіональні організації: Європейська комісія та Рада співробітництва країн Перської затоки. FATF здійснює співробітництво з іншими міжнародними організаціями, що працюють в цій сфері.

В Керуючих вказівках FATF, ризик розглядається як похідна від трьох факторів: загрози, вразливості та наслідків. Під «загрозою» розуміється сукупність зовнішніх факторів, які можуть нанести шкоду як окремо обраній фінансовій установі, так і державі в цілому. «Вразливість» ототожнюється із недоліком системи протидії відмивання кримінальних доходів або із наявністю тіньової економіки, що робить привабливим для здійснення злочинцями протиправних дій. Для ймовірності настання події, пов'язаного з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму, повинні бути присутніми як загроза, так і вразливість. Сукупність «загроз» та «вразливостей», в свою чергу, несуть за собою вплив або шкоду, які відображаються на населенні, конкретних групах людей, діловому середовищі або на національних або міжнародних інтересах, а також на репутації і привабливості фінансового сектора країни [108].

Таким чином, спираючись на проведений аналіз визначень поняття «ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом» у банках, характеристик прояву та особливостей, слід розуміти ризики свідомого або несвідомого залучення/використання банківських установ у схемах по відмиванню незаконно отриманих доходів, які зумовлюється факторами внутрішнього (неефективна внутрішньобанківська система управління ризиками, залучення працівників банку до процесів відмивання коштів, недосконалість інформаційних систем) та зовнішнього (прогалини в національному законодавстві, високий рівень тіньової економіки, кримінальна діяльність клієнтів, фінансова грамотність населення) середовищі, що не виключає, як наслідок, ймовірність отримання банками матеріальних, фінансових, репутаційних збитків.

1.2. Класифікація та фактори виникнення банківських ризиків легалізації доходів та фінансування тероризму

Для того, щоб ефективно управляти ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, важливо дослідити особливості та характер їх реалізації, виявити ознаки, за якими банк стає привабливим для процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

При належному розумінні та оцінці ризиків і, як наслідок, їх класифікації, банки повинні враховувати безліч факторів (рис. 1.5).

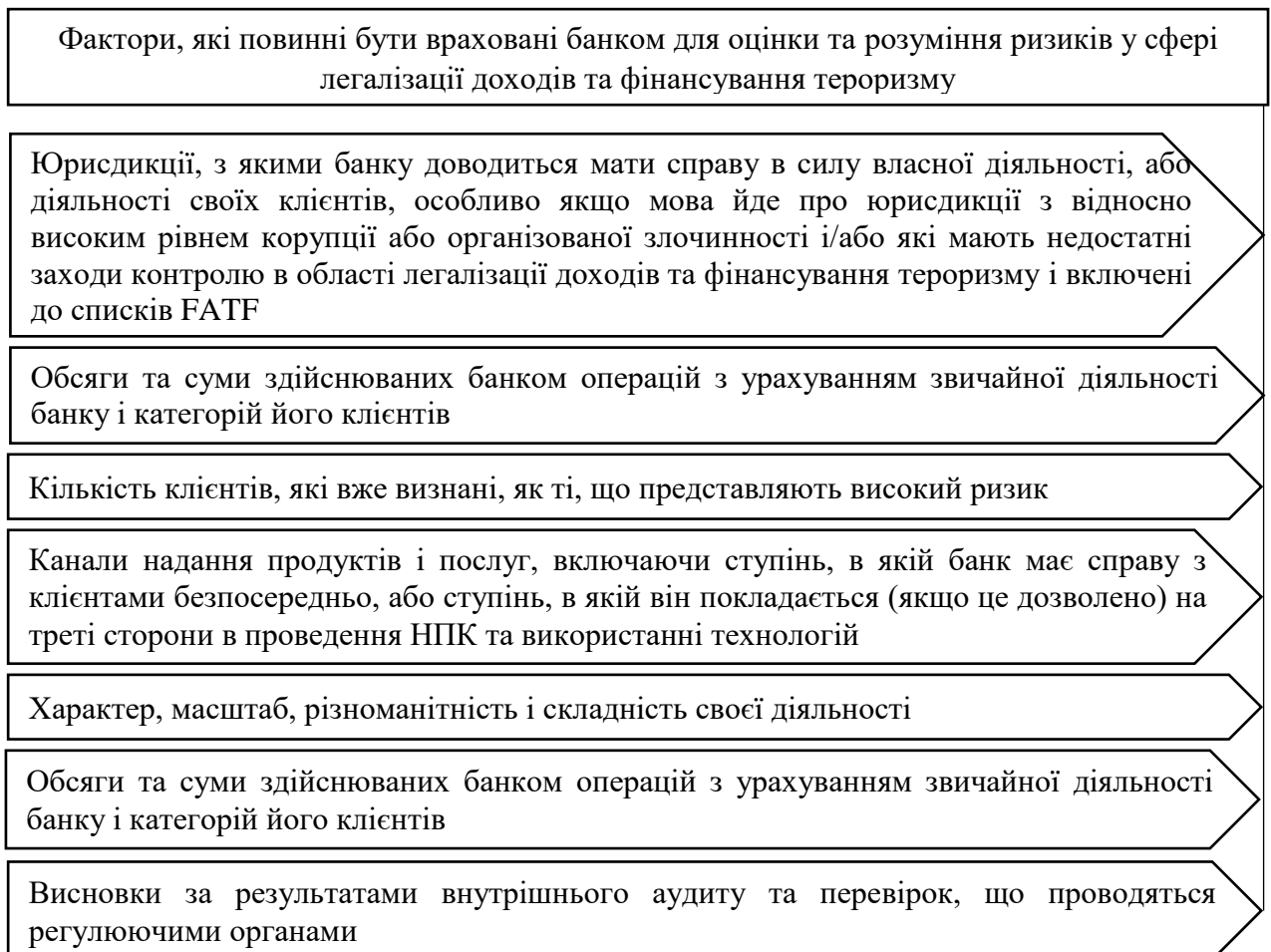

Рис. 1.5. Аналіз факторів, які повинні бути враховані банком для оцінки та розуміння ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

В науковій літературі зустрічається думка, що ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом «можна оцінювати в рамках різних категорій.

Частка кожної категорії ризиків (взятої окремо або в сукупності з іншими) в загальній оцінці потенційних ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом в різних кредитно-фінансових установах різна, залежно від відповідного положення кожної кредитно-фінансової установи» [58, с. 22]. Вважається, що кінцеву загальну оцінку ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом кредитно-фінансові установи (в нашому випадку саме банківські установи) повинні визначати самостійно.

Загалом переважна більшість науковців за об'єктом або природою виникнення ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом поділяють на клієнтський, ризик продукту або послуги та географічний. Важливо зауважити, що дані ризики частіше всього проявляється в разі сукупності всіх трьох категорій, адже наявність однієї категорії ризику з трьох ще не доводить той факт, що операція, яку проводить банк за розпорядженням клієнта, може бути сумнівною.

Епіфанов А.О. та Васильєва Т.А. пропонують розгляд додаткових видів ризику персоналу фінансових установ у сфері легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а саме: ризику зловживання тривалим перебуванням на керівній посаді та ризику частотої зміни керівного персоналу банку. На нашу думку, такі ризики в системі фінансового моніторингу загалом мають місце бути, проте наразі є не зовсім актуальними в контексті причетності тривалого перебування на керівній посаді до процесів з відмивання коштів, враховуючи нинішні перебудови в системі фінансового моніторингу України, де Національний банк України та інші наглядові органи посилено проводять регулярні перевірки та застосовують заходи впливу до порушників законодавства у сфері фінансового моніторингу [51, с. 265].

Воробйова І. за природою виникнення, крім базових, встановлених FATF, ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом поділяє на: ризик, пов'язаний із персоналом фінансового інституту, та ризик, пов'язаний зі способом проведення операції з грошовими коштами або іншим майном.

Такі автори як В.М. Каднічанська та Т.Г. Синявська за сферою виникнення ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом і поділяють на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів ризиків можна віднести все те, що не пов'язане із діяльністю банку і несуть загрози, які можуть охоплювати будь-які події на фінансовому ринку або в економіці.

Внутрішні фактори ризиків виникають із причин вразливості та недосконалості внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу [59, с. 26].

Узагальнюючи погляди вчених, доцільно внутрішні та зовнішні фактори згрупувати таким чином (табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Характеристика зовнішніх та внутрішніх факторів ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

Зовнішні	
Група ризику	Характеристика
Соціально-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - рівень тіньової економіки - рівень корупції - кримінальна діяльність - ризик інфляції - недовіра населення до фінансової системи країни - ризик, пов'язаний з рівнем фінансової грамотності населення
Географічні	<ul style="list-style-type: none"> - заборона на економічні відносини з іноземними державами - держава з етнічними і політичними конфліктами - країни з активним сепаратиським рухом - країни, які підтримують тероризм
Внутрішні	
Група ризику	Характеристика
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - ризики, пов'язані із кадровою політикою - управлінські ризики - структура власності та власники банку - недостатній контроль вищого керівництва
Фінансові	<ul style="list-style-type: none"> - ризик втрати платоспроможності - ризик зниження фінансової стійкості - погіршення фінансового стану клієнтів або партнерів
Інформаційні	<ul style="list-style-type: none"> - ризик втрати конфіденційної інформації - ризики, пов'язані із недостовірною інформацією - ризики, пов'язані із нестачею інформації
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - рівень автоматизації діяльності банку - використання новітніх, інформаційних технологій для проведення фінансових операцій - недосконалість систем безпеки

Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового

знищення» від 8 липня 2016 р. № 584 передбачено критерії ризиків, які повинен використовувати суб'єкт первинного фінансового моніторингу. Розмір критеріїв може встановлюватися самостійно [8].

Ризик відмивання грошей і фінансування тероризму може бути оцінений за допомогою різних категорій. У своїй сукупності вони мають сформувати стратегію управління потенційними ризиками і дозволити фінансовій установі здійснювати належний контроль за клієнтами та їхніми операціями. Найчастіше в зарубіжній практиці використовують три критерії ризику: ризик країни (географічний); ризик клієнта; ризик продукту (послуги) (рис. 1.6).

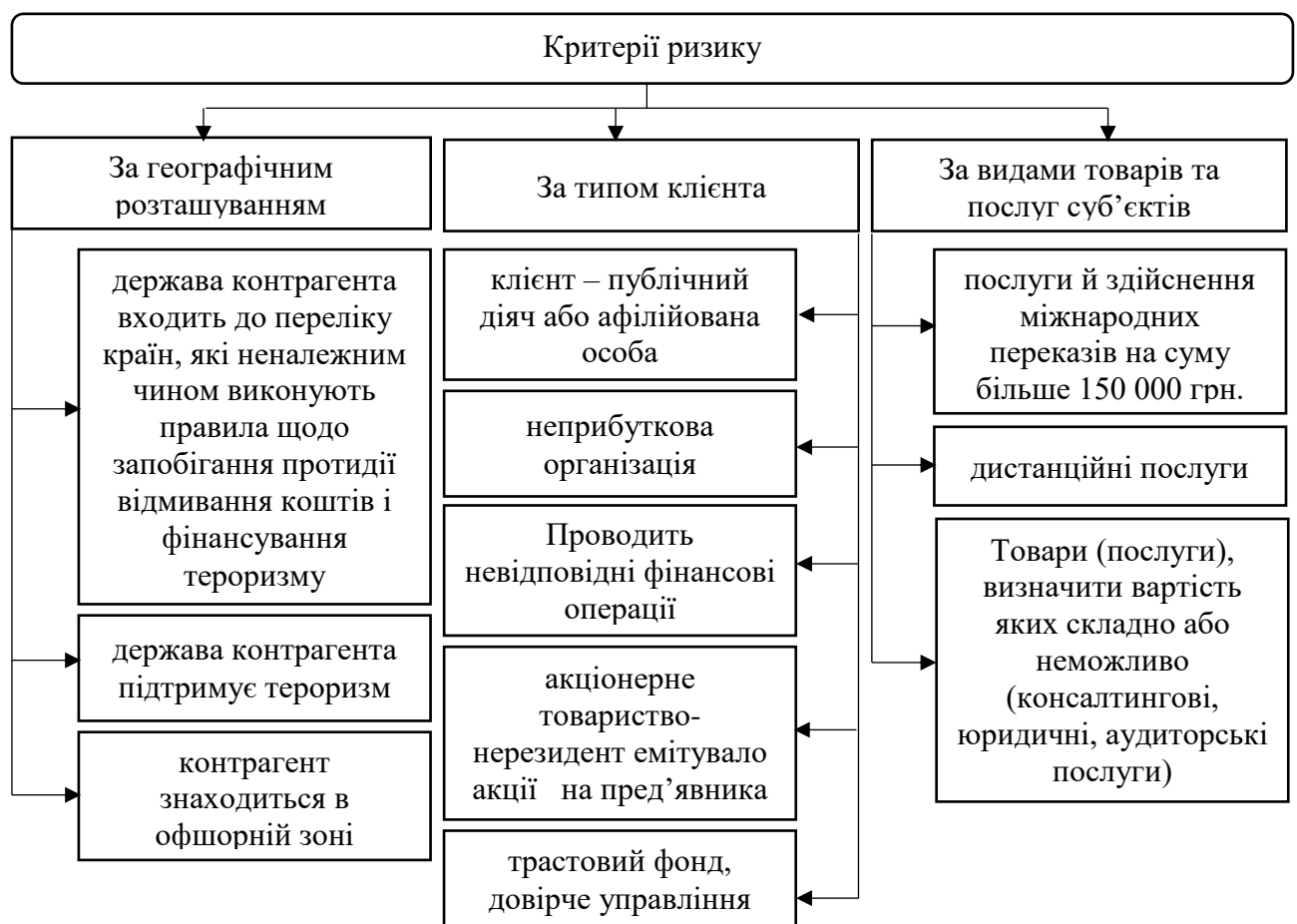

Рис. 1.6. Класифікація критеріїв ризику відмивання коштів

Питома вага цих категорій у сукупній оцінці потенційного ризику відмивання грошей може різнитися залежно від окремого банку чи середовища його діяльності. Тому кожен банк повинен розробити власну систему оцінки ризиків, що має враховувати особливості його діяльності та її нормативно-правового регулювання [82, с. 78].

Деякі фінансові продукти або послуги, які пропонує банк, з самого початку також можуть нести в собі підвищений ризик у сфері відмивання коштів. Для спрощення процедур оцінки ризиків легалізації (відмивання) злочинних доходів, пов'язаних з типами клієнтів, країнами або географічними регіонами, конкретними продуктами або послугами, доцільно звертати увагу на приклади ситуацій потенційно підвищеного ризику (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Перелік зон підвищеного ризику у сфері легалізації доходів отриманих злочинним шляхом в розрізі видів ризику

Вид ризику	Зони підвищення ризику
Ризик клієнта	ділові відносини здійснюються за незвичних обставин (наприклад, значна незрозуміла географічна відстань між фінансовою установою та клієнтом)
	клієнти, які не є резидентами
	використання юридичних осіб або утворень для управління особистими коштами
	компанії, що мають номінальних власників акцій або акції на пред'явника
	компанії, що активно використовують готівкову форму розрахунків
	структура володіння компанією є незвичною або занадто складною, враховуючи характер діяльності компанії
Ризик країни	країни, які не мають належних систем ПВК/ФТ, що має бути встановлено такими надійними джерелами, як звіти про взаємну оцінку або звіти про детальну оцінку, опубліковані звіти про прогрес
	країни, щодо яких введено санкції, ембарго або аналогічні заходи, встановлені, наприклад, Організацією Об'єднаних Націй
	країни, визначені надійними джерелами як такі, що мають високий рівень корупції або іншу злочинну діяльність
	країни або географічні області, які за даними надійних джерел надають фінансування або підтримку терористичній діяльності, або на території яких діють встановлені терористичні організації
Ризик продукту/послуги	приватний банкінг
	анонімні операції (угоди), які можуть включати готівку
	ділові відносини або операції (угоди), що здійснюються без присутності сторін
	платежі, отримані від невідомих або незв'язаних третіх осіб

За результатами дослідження міжнародної організації FATF процес легалізації коштів можна умовно розділити на три основні стадії, такі як розміщення, розшарування та інтеграція, які притаманні найбільш поширеним

моделям і схемам процесу легалізації коштів.

Згідно з трифазною моделлю процесу відмивання коштів, розробленою організацією FATF [108], було запропоновано етапи функціонування механізму легалізації коштів (рис. 1.7).

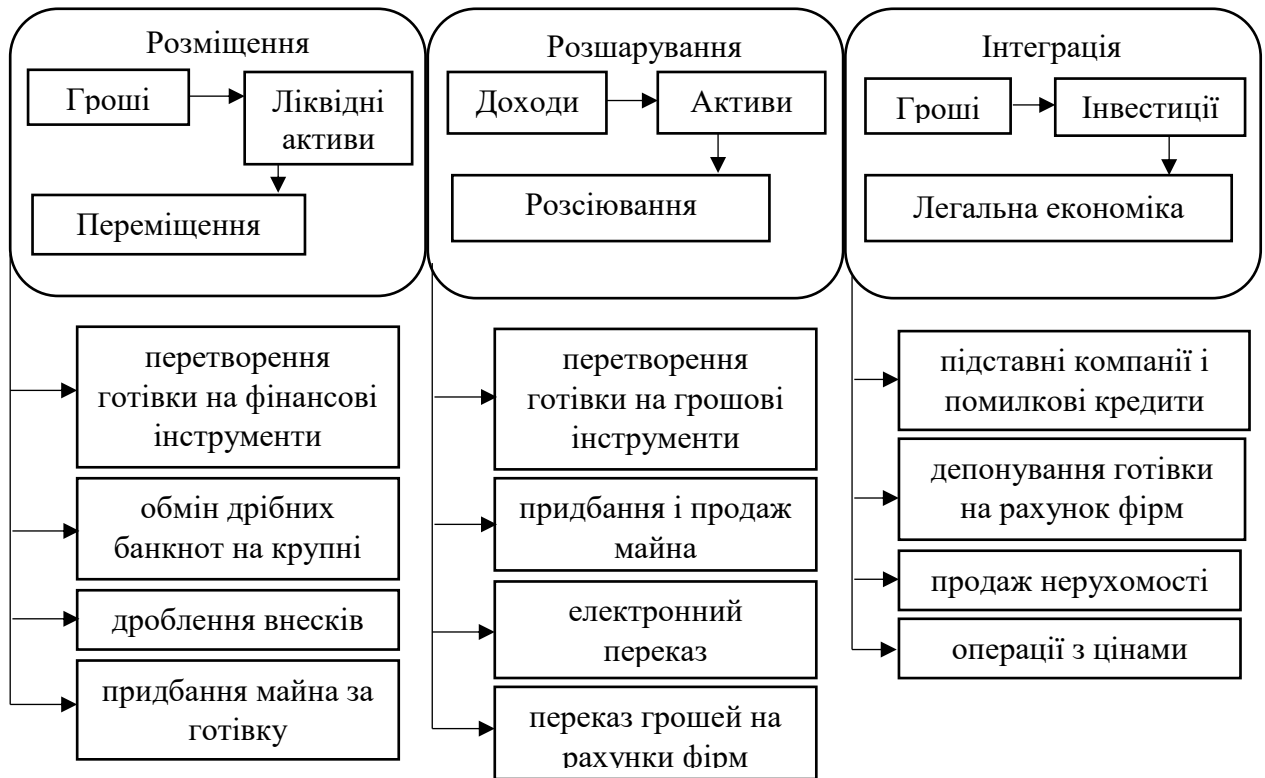

Рис. 1.7. Схема етапів функціонування злочинних груп та методи реалізації механізму легалізації коштів

Розміщення – перетворення злочинно отриманих доходів (насамперед, готівки) у ліквідні активи у формі валюти, цінних паперів, нерухомості тощо, а також фізичне переміщення від їх дійсних джерел (часто за межі країни) походження; може реалізовуватися шляхом депонування коштів у банках або розміщення активів в інших типах фінансових установ.

Розшарування – трансформація злочинно придбаних доходів у різноманітні активи, а також їхнє подальше розсіювання з метою маскуванню реальних джерел походження капіталів.

Інтеграція є наданням легального вигляду злочинно придбанам коштам; гроші інвестуються в легальну економіку, щоб у правоохоронних органів не виникло підозри щодо їхнього походження.

Аналіз трьохфазної моделі легалізації злочинних доходів (розміщення – розшарування – інтеграція), що була прийнята FATF, вказує на її схожість з моделлю, яку описав Ж. Бондійяр: перша фаза – введення “брудних” коштів у легальний обіг; друга фаза – кошти відокремлюються від джерела їх походження; третя фаза – кошти набувають нове легальне джерело походження й інвестуються у законну економіку [25, с. 43].

Для України характерно, що у процесі трансформації національної економіки збільшується частка доходів злочинного походження, власники яких намагаються їх легалізувати (відмити). Питання виявлення фінансових операцій, які пов’язані з незаконним вивезенням коштів за кордон, функціонуванням конвертаційних центрів, незаконним придбанням нерухомості та інших дій, що сприяють легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні є надзвичайно актуальним для України.

Водночас розуміння цієї проблеми в Україні дещо відрізняється від концепції, прийнятої у розвинутих країнах. Злочинні доходи та надприбутки в Україні здебільшого походять не від класичних видів злочинної діяльності (наркобізнесу, проституції, торгівлі зброєю та людьми тощо), а створюються, переважно, внаслідок криміналізації економіки (розкрадання бюджетних коштів, контрабанди, незаконного обігу підакцизних товарів, шахрайств у банківській сфері тощо).

Відповідно до базового Закону, “доходи, одержані злочинним шляхом,” – це будь-яка вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передуює легалізації (відмиванню) доходів, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна, майнових та немайнових прав, незалежно від їх вартості.

Виявлення та зупинення схем легалізації доходів мають базуватися на протидії таких процесів, як:

- приховування слідів походження доходів, отриманих із незаконних джерел;

- приховування осіб, які отримали (отримують) незаконні доходи, а також тих, що ініціюють сам процес відмивання;

- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з незаконних джерел;

- створення умов для безпечного та комфортного використання коштів,

отриманих з незаконних джерел;

створення умов для безпечного інвестування в легальний бізнес

Загалом можна виділити основні механізми використання банківської системи для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Основні механізми використання банківської системи для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму

Назва механізму	Характеристика
1	2
Використання фіктивних суб'єктів господарювання	<ul style="list-style-type: none"> - реєстрація підприємства на підставних осіб (без певного місця проживання, психічно хворих, студентів, іноземців, засуджених, померлих осіб за придбаними, вкраденими або втраченими документами) - назви суб'єктів господарювання нерідко збігаються з назвами державних підприємств - відсутність ознак статутної діяльності або проведення такої діяльності в мінімальному обсязі; <ul style="list-style-type: none"> – відсутність штату працівників, виробничих і складських приміщень для здійснення статутної діяльності; – відносно короткий термін існування суб'єкта господарювання (так звані односторонки, ями, метелики існують, як правило, в межах одного податкового періоду, що ускладнює можливість контролю за їх діяльністю); – постійна зміна засновників, власників, директорів суб'єкта господарювання після офіційної реєстрації, неможливість встановлення місця знаходження службових осіб (директора, головного бухгалтера); – відсутність руху коштів суб'єкта господарювання на банківських рахунках або вкрай великий обсяг фінансових операцій нещодавно створеного підприємства
Використання конвертаційних центрів	<ul style="list-style-type: none"> - офіси суб'єктів господарювання, що входять до складу конвертаційного центру, як правило, мають велику охоронну мережу; <ul style="list-style-type: none"> – переважно короткий термін існування (від доби до місяця); – добовий обіг коштів, як правило, збільшується наприкінці тижня, на рахунку щовечора або вранці кожної наступної доби не залишається коштів, або їх сума істотно зменшується; – наявність великої кількості підписаних і завірених печаткою бланків фіктивних договорів виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо; – застосування багатосторонніх розрахунків і платежів з великою кількістю учасників таких операцій, які розташовані в різних територіальних одиницях - збіг реквізитів учасників операцій

Продовження табл.1.5

1	2
Схема операцій з нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах.	<ul style="list-style-type: none"> – використання як підстави для здійснення міжнародних трансакцій або фальсифікованих контрактів з офшорними компаніями; – максимальне скорочення строків знаходження переказаних коштів на рахунках офшорних компаній у країнах їх реєстрації або в третіх країнах; – подальше переміщення коштів шляхом здійснення смерфінгу переказів у різні юрисдикції; – наявність рахунків офшорних компаній у кредитних організаціях міжнародних фінансових центрів; – повторюваність однотипних елементів схем електронних переказів; – участь у схемі взаєморозрахунків більше однієї офшорної компанії; – здійснення платежів компаніям-резидентам зі своїх рахунків в офшорних юрисдикціях; – участь у схемі фінансових операцій підставної компанії-резидента, на банківський рахунок якої здійснюється первинне переведення злочинного доходу; – наявність рахунку фізичної особи – власника злочинного доходу в іноземному банку на території країн з високим рівнем міжнародної репутації.
Дроблення та перерахунок сум	дроблення суми депозиту та перерахунок сум, менших за поріг, який підлягає фінансовому моніторингу, великій кількості бенефіціарів.
«Транзитні» рахунки	створення значної кількості «транзитних» рахунків, які використовуються для приховання напрямків руху грошей

Усі вищенаведені механізми легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, повинні бути враховані суб'єктами первинного фінансового моніторингу під час аналізу кожної операції щодо ймовірності відмивання коштів. Такі дії мають бути інтерпретовані у відповідні якісні та кількісні показники оцінки ризику ймовірності використання банківської системи для легалізації коштів і фінансування тероризму [62, с. 74].

Загалом аналіз ризиків використання банків для відмивання коштів і фінансування тероризму передбачає собою ґрунтовний економіко-математичний апарат. Показники, які мають включатися у відповідну модель зображені на рис. 1.8.

Останні два блоки факторів складаються з показників та характеристик, які найчастіше є банківською таємницею. До того ж оцінка розміру ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з використанням банківської системи має здійснюватися окремо для кожної банківської операції та окремо для кожного клієнту банку.

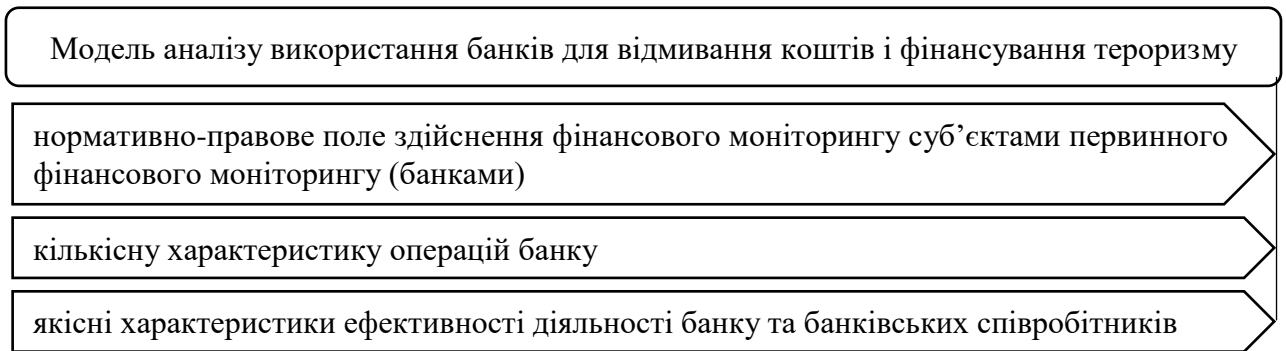

Рис. 1.8. Модель аналізу використання банків для відмивання коштів і фінансування тероризму

Тому оцінка розміру ризиків використання банку для відмивання коштів і фінансування тероризму має проводитися в розрізі окремої операції банку.

Виходячи з того, що банківська діяльність в Україні є найбільш активною у трьох основних видах банківських послуг, таких як розрахунково-касове обслуговування, депозитні та кредитні послуги, розроблено окремі індикатори ймовірності виникнення ризику легалізації коштів через банк (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Показники оцінки ризику легалізації коштів та фінансування тероризму через банківську установу

Порядок використання інформації	Показники
1	2
Первинна інформація про клієнта	вид депозиту – «до запитання»; оформлення генеральної довіреності; невідоме походження застави; невідповідність кредитної заявки цілям та первинній діяльності; форма розрахунку (готівкова/безготівкова); представлення інформації про клієнта, яку неможливо перевірити
Аналіз інформації по клієнту у динаміці	середньомісячна сума валютно-обмінних операцій; істотне збільшення залишку на рахунку клієнта, який поповнюється готівкою через касу; регулярне одержання фінансової допомоги від нерезидентів
Аналіз інформації по клієнту в абсолютному вираженні	сума будь-якої операції перевищує 150 тис. грн.; здійснення операцій з нерухомим майном нижче ринкової ціни
Аналіз інформації по клієнту у відносному вираженні	частка зняття готівкових коштів від надходжень за рахунками; частка коштів, перерахованих у безготівковому вигляді від суми надходжень

1	2
Загальна інформація по клієнту	дострокове розірвання депозитного договору; дострокове погашення кредитного договору; нецільове використання кредитних коштів; внесення значних змін в умови договору; переказ коштів за кордон; зміна форми розрахунку

За відповідності лише 1–2 індикаторам ризику легалізації коштів клієнту присвоюється середній рівень ризику.

За відповідності 3 індикаторам ризику легалізації коштів клієнту присвоюється підвищений рівень ризику.

За відповідності більше 3 індикаторам ризику легалізації коштів клієнту присвоюється високий рівень ризику.

Моніторинг кожного клієнта має відбуватися не рідше, ніж кожні 3 місяці. Також працівник банку під час звернення клієнта має аналізувати рух коштів за розрахунковим рахунком.

Таким чином, банк повинен звертати увагу на будь-які зміни в діяльності та звичній поведінці клієнта. Основним завданням світової спільноти на цьому етапі повинно бути залучення якомога більшого числа країн (територій) до співробітництва з боротьбою з відмиванням грошей, реформування національних законодавств відповідно до міжнародних стандартів, визначених FATF. Це дасть змогу створити ефективну систему протидії відмиванню «брудних» грошей на глобальному рівні.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що єдиної уніфікованої класифікації ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у науковій літературі немає, оскільки в будь-якій, навіть найпростішій, ризиковій ситуації одночасно може бути присутні кілька ризиків, крім того, вони мають властивість трансформуватися. Незважаючи на розроблення науковцями власних критеріїв класифікації ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та дослідження взаємозв'язку з іншими видами ризиків, визначена проблематика потребує більш комплексного та всебічного підходу.

1.3. Характеристика системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, у банках

Однією з найактуальніших світових фінансових проблем останнім часом є зростання кількості випадків участі банків у процесі відмивання брудних грошей. Це завдає величезних збитків кредитним установам, підриває довіру порядних вкладників, крім того, обіг таких коштів шкодить економіці держави.

Світ дійшов висновку, що боротьба з відмиванням брудних грошей у банківській системі економіки – справа виняткової ваги. В Україні на сьогодні склалися об'єктивні умови для активного відмивання грошових коштів. Поширенню цього явища значною мірою сприяє закритість кредитно-фінансових установ, існування банківської таємниці, невизначеність законодавчої бази щодо реєстрації та джерел походження первинного капіталу. Банківська справа продовжує залишатися основною ланкою у сфері відмивання коштів підприємницьких структур.

Контроль за фінансовими потоками та фінансовий моніторинг торкається всіх учасників фінансового ринку, як юридичних так і фізичних осіб, а також охоплює всі основні види діяльності фінансових установ. Банки зобов'язані управляти великою кількістю ризиків як фінансових (кредитний, ринковий, ризик ліквідності, валютний), нефінансових (правовий, стратегічний), так і зовнішніх ризиків (ризик країни, втрати репутації). Ризики прямо або опосередковано впливають на ефективність системи фінансового моніторингу та відповідно на ефективність боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму в цілому [55, с. 112].

Організуючи роботу і розробляючи внутрішньобанківську систему запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, банківські установи повинні не тільки зупиняти неправомірні операції клієнтів та притягати їх до відповідальності, а й відстежувати весь ланцюжок легалізації незаконно добутих коштів, викривати злочинців, конфісковувати їхні активи. Тобто основний тягар системи фінансового моніторингу припадає на банківську систему.

Загалом використання понять «ризик», «управління ризиком» здійснюється у багатьох сферах суспільного життя, однак специфічне їх

сприйняття та застосування притаманне сфері фінансового моніторингу – системі протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, від якої залежить стан економічної та національної безпеки в цілому. Ризик легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, виступає як один із критичних ризиків при наданні послуг суб'єктами первинного фінансового моніторингу. У площині протидії відмиванню злочинних доходів дійсним є твердження, що чим більше встановлено обмежувальних правил, тим менша частка відмивання грошей [1], чим чіткіше нормативно-правове регулювання відносин з управління ризиками, тим дієвішою є система їх мінімізації, чим більше розвинена теоретична база, тим краще підґрунтя для нормотворення.

На думку Н. Леонова та А. Романова система управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом заключається «в прийнятті відповідних заходів боротьби з відмиванням злочинних доходів і фінансуванням тероризму, що сприяють зменшенню або зниженню ступеня виявленого ризику до нижчого або прийнятного рівня» [79, с. 4].

Під управлінням ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, С. Єгоричева розуміє «заходи, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з 56 визначення, оцінки, моніторингу, контролю ризиків, що спрямовані на їх зменшення до прийнятного рівня» [50, с. 128].

Я. Корженівський стверджує, що під управлінням ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом слід розуміти застосування відповідних положень, політик, методів та засобів управління та контролю за ризиками для виконання поточних та стратегічних цілей [69, с. 290].

На думку В. Бобиля процес управління ризиками передбачає дотримання таких основних принципів: комплексності, безперервності, послідовності, обачності, оперативності, превентивності, участі, обмеженості, суттєвості [23, с. 17].

Примостка Л. до загальних принципів управління ризиками банку відносить: забезпечення інтересів зацікавлених сторін, повноту охоплення, безперервність, відповідність та об'єктивність [89, с. 42].

Як було зазначено раніше, важливою особливістю ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом є їх певний зв'язок з іншими

банківськими ризиках, тому перелік вищенаведених принципів управління банківськими ризиками цілком відповідає управлінню ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, проте потребують більшої конкретизації.

Розгляд теоретико-методологічних засад сутності та принципів управління банківськими ризиками дозволило нам виокремити такі принципи управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банку (рис. 1.9).

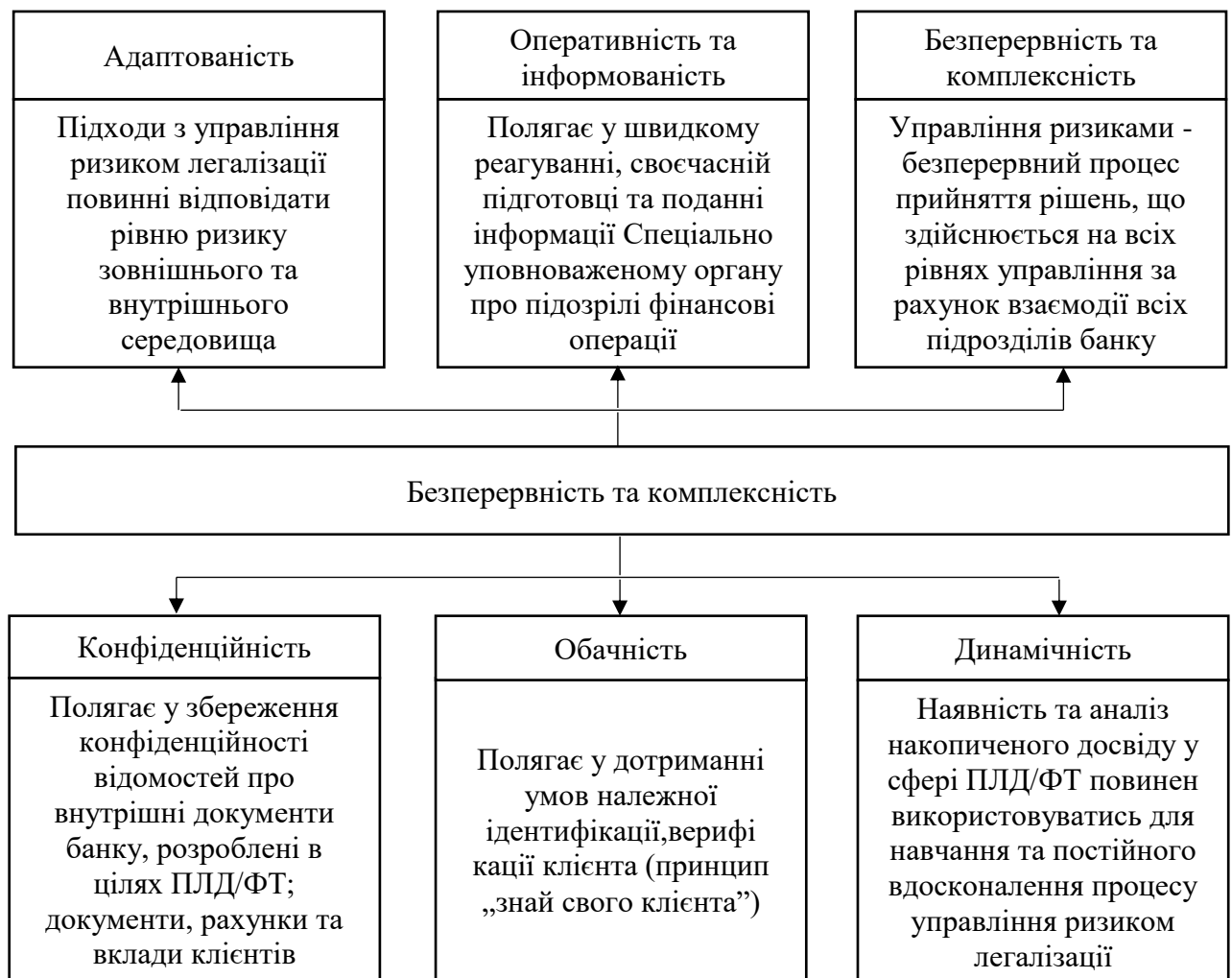

Рис. 1.9. Принципи управління ризиками легалізації доходів у банках

Варто відзначити, що ефективне управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом має ґрунтуватись не тільки на розумінні самого процесу використання клієнтами банку з метою відмивання незаконно

отриманих доходів, а й відображати сучасні особливості та об'єктивні зміни зовнішнього середовища функціонування банку. Воно повинно реалізовуватись за рахунок міжнародних стандартів, вимог законодавства з урахуванням існуючих особливостей функціонування світової економіки і спеціалізації банку.

Внутрішньобанківську систему запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, можна поділити на декілька етапів відповідно до внутрішньобанківських документів та нормативно-правової бази Національного банку України (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Основні напрямки внутрішнього фінансового моніторингу

Загалом, що ефективнішими та досконалішими є методи дослідження оцінки ризиків, то якіснішим буде внутрішньобанківська система фінансового моніторингу та меншим ймовірність залучення банку до процесів легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів.

Кожний банк на власний розсуд обирає метод оцінки ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, який відповідає ресурсній базі банку, його розмірам, наявності філійної мережі та іншим критеріям. Серед найпопулярніших можна виділити статистичні дослідження та метод експертної оцінки (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Аналіз переваг та недоліків методів оцінки ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банках

Назва методу	Визначення	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Рейтинговий метод	система оцінених коефіцієнтів певних напрямів діяльності кількох об'єктів ризику (або одного об'єкта у динаміці за кілька періодів) з подальшим визначенням рангу (місця, рейтингу) кожного об'єкта оцінювання стосовно рівня ризику	можливість підбору коефіцієнтів, виходячи з конкретної мети аналізу	потребує постійної актуалізації; не передбачає аналіз великих масивів даних х, тому оцінка мінімально залежить від широти інформаційного контуру
Експрес-оцінка	сума бінарних показників як експрес-оцінка внутрішньобанківських ризиків використання послуг банків або його структурних одиниць для легалізації кримінальних доходів надає кількісну характеристику ступеня ризику та дозволяє на її основі отримати якісну характеристику досліджуваного ризику	дозволяє виявити низку структурних одиниць банку, що потребують подальшого моніторингу при оцінці внутрішньобанківських ризиків легалізації	можливе отримання лише попередньої інформації про стан досліджуваних фінансових операцій
Імовірнісний (Байєсівський) підхід	полягає у поданні одержаної інформації про відповідність діяльності банку комплексу нормативів у вигляді бінарних показників, які, у свою чергу, є основою для розрахунку імовірності появи внутрішньобанківського ризику	дозволяє на основі поточних даних і отриманої інформації щодо можливості використання послуг банків для легалізації доходів отримати найбільш показник оцінки ризиків	використання великого обсягу інформації, що може призвести до втрати частини ресурсів та часу

1	2	3	4
Метод експертних оцінок (метод «Дельфі»)	група експертів, що займається аналізом ризику, висловлює власні суб'єктивні судження як про минулу ситуацію, так і про перспективи її розвитку	Анонімність та зворотній зв'язок; може використовуватися в умовах дефіциту і браку інформації	наявність лише суб'єктивного характеру експерта

Опираючись на вищевикладені дослідження, можна зробити висновок, що використання якогось певного методу оцінки ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом включає в себе як переваги, так і недоліки, що наводить на думку стосовно доцільності застосування кількох методів для розрахунку більш точних прогнозів та результатів. Проте, варто зауважити, що такий підхід може бути затратним для банку, і може спровокувати, як наслідок, появу інших ризиків.

Банк після проведення оцінки та аналізу ризиків в цілях їх мінімізації або обмеження розробляє стратегію управління ризиками легалізації доходів, яка являє собою набір правил, на основі яких приймаються рішення і способи вибору варіанта цих рішень.

На думку С. Дмитрова та О. Ващенко стратегію управління ризиками легалізації коштів у банках слід розглядати на основі трьох варіант: максимально можливого уникнення, лімітування та страхування [45, с. 13].

Худокормова М. висловлює думку, що стратегія управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом повинна включати в себе три послідовні етапи: кількісна та якісна оцінка ризику легалізації; контроль ризику та його моніторинг. Такий підхід є більш загальним та не розкриває повністю алгоритм не менш важливо значущих складових етапів управління, таких як мінімізації ризику або етап розробки методів управління [97, с. 229].

В той же час М. Каратаєв та С. Дмитров виділяють стратегію помірною прийняття рішень, стратегію толерантну до ризиків та стратегію локалізації ризиків [46, с. 47].

Таким чином, розглянуті науковцями стратегії майже не мають між собою відмінностей, а деякі навпаки мають спільні риси у питаннях прийняття

рішень щодо управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що зумовлює необхідність в об'єднанні більшості з них для комплексного та ефективного управління даними ризиками (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Стратегії управління ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банках

Назва	Визначення
1	2
Стратегія, толерантна до ризиків	Банк з метою поліпшення власних показників свідомо приймає рішення про проведення операцій клієнта, маючи при цьому достатньо підстав вважати, що реальною метою їх проведення може бути легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом
Стратегія помірною прийняття ризиків	Банк вважає за краще відмовляти клієнтам у проведенні високо ризикованих операцій в особливо великих розмірах, що дозволяє йому контролювати ризик залучення в найбільш типові схеми відмивання злочинних капіталів
Стратегія, пов'язана з купівлею страховки	Банк купує страховку на випадок, якщо в результаті здійснення «відмивання» коштів, отриманих злочинним шляхом, він понесе певні втрати (наприклад, застосування санкцій або втрата ділової репутації може стати причиною скорочення депозитних вкладів, і, як наслідок, призведе до зменшення прибутків
Стратегія максимально можливого уникнення ризиків	Банк встановлює жорсткі вимоги до всіх клієнтів щодо максимально можливого обсягу даних, необхідних при встановленні ділових відносин з ними та безумовному використанні банком при виникненні відповідних підозр права на відмову в обслуговуванні клієнта
Стратегія лімітування ризиків	Банк встановлює відповідні нормативи або заходи у процесі розробки політики здійснення фінансового моніторингу (наприклад, при виявленні високоризикованих клієнтів, зумовлених проведенням операцій із готівкою, може бути прийняте рішення про його позачергову перевірку персоналом банку або про закриття рахунку)
Стратегія локалізації ризиків	Банк прагне до обмеження кількості і обсягів операцій клієнтів, які відносяться до підвищеного рівня ризику і можуть бути використані з метою легалізації злочинних доходів. У результаті проведення подібних операцій вживаються відповідні заходи по мінімізації негативних наслідків

Варто відзначити, що потреба в державній системі контролю за легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, нині очевидна. Світовий досвід пропонує застосовувати три основні системи організації фінансового контролю.

Перша система контролю передбачає заборону великих за обсягом угод з готівкою без участі професійного посередника. Вона реалізована в межах Європейського Союзу. Наприклад, італійське законодавство не вимагає, щоб підприємці або фінансисти вели облік значних угод про оборот готівки та повідомляли про них. Навпаки існує заборона на здійснення таких угод без законного фінансового посередника, який веде відповідний облік

Друга система контролю передбачає обов'язкове повідомлення уповноваженого органу про всі угоди, сума яких перевищує певний обсяг. Така система діє в США та Австралії. Система, безумовно, примітивна, але це гарантує отримання уповноваженим органом необхідної інформації. Крім того, простота критерію вибору операцій, що підлягають контролю, робить правила гри зрозумілими для всіх учасників і виключає момент підозри з боку суб'єкта фінансового моніторингу.

Третя система контролю передбачає інформування про сумнівні угоди. Проблема реалізації цієї системи полягає у визначенні сумнівності. Якщо вона базується на жорсткій фіксації протиправних дій, то на суб'єкта фінансового моніторингу автоматично покладається виявлення причин здійснення таких дій.

Основним міжурядовим органом для боротьби з «відмиванням» грошей є FATF (Financial Action Task Force), створений у Парижі (Франція), на саміті країн Великої сімки у 1989 р. FATF (The Financial Action Task Force on Money Laundering) - міжурядовий орган 35-ох країн та 2-ох регіональних організацій, метою якого є розробка та покращення політик як на національному, так і на міжнародному рівнях з метою протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. З моменту свого створення FATF очолила роботу з імплементації заходів, спрямованих на протидію використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму. FATF розробляє та підтримує актуалізацію спеціальних міжнародних стандартів у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [111].

Всі редакції Сорока рекомендацій FATF охоплюють такі основні блоки питань: кримінально-правове переслідування осіб, пов'язаних з відмиванням доходів, включаючи забезпечувальні заходи та конфіскацію злочинних доходів; заходи, що вживаються фінансовими організаціями з метою запобігання відмиванню доходів; інституційні заходи, включаючи створення ПФР, а також правове та матеріальне забезпечення діяльності правоохоронних та наглядових органів; міжнародне співробітництво у сфері протидії відмиванню коштів, у

тому числі у частині обміну інформацією між компетентними органами. Принципи даних рекомендацій наведено на рис. 1.11.

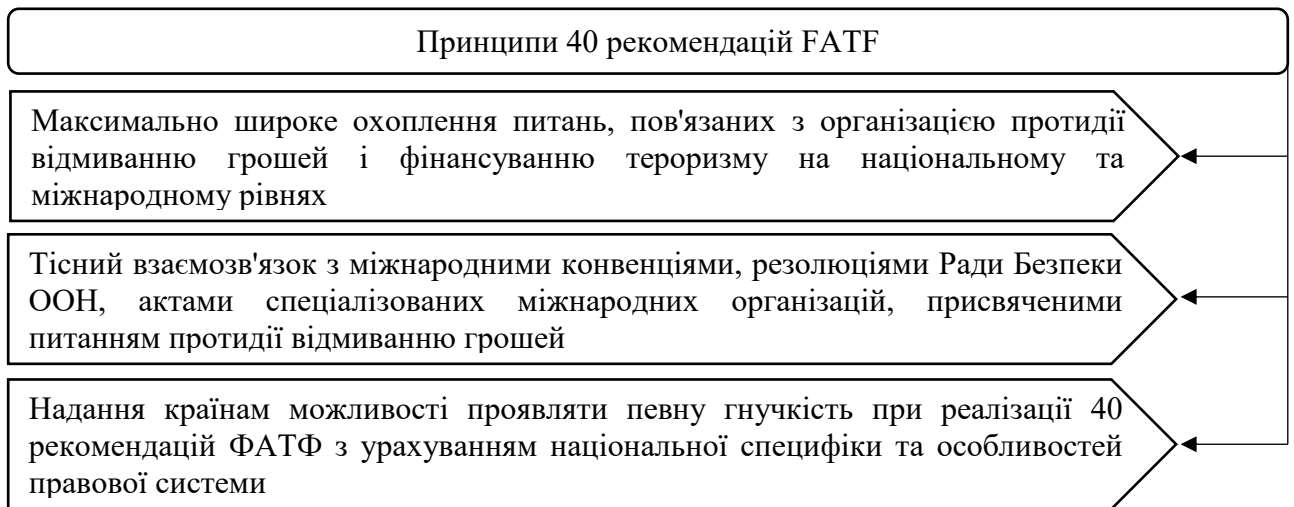

Рис. 1.11. Принципи 40 рекомендацій FATF

Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імплементовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [66, с. 189].

Важливим кроком у боротьбі з відмиванням грошей є створення Егмонтської групи. Діяльність Егмонтської групи спрямована на забезпечення обміну інформацією між органами фінансової розвідки різних країн з метою підтримки їх національних програм протидії «відмиванню» грошей [113]. Така підтримка також полягає в підвищенні рівня підготовки експертів і працівників цих органів, допомозі в спілкуванні між FIU шляхом запровадження нових технологій. Для ефективного обміну інформацією між FIU був створений безпечний веб-сайт Егмонтської групи, доступ до якого мають тільки національні FIU. Головною метою Егмонтської групи є забезпечення ефективної взаємодії підрозділів фінансової розвідки у всьому світі, що має на меті боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Елементи даної взаємодії наведені на рис. 1.12.

Таким чином, Егмондська група цілком охоплює систему взаємодії світових підрозділів фінансової розвідки та формує єдиний інформаційний центр з метою протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом.

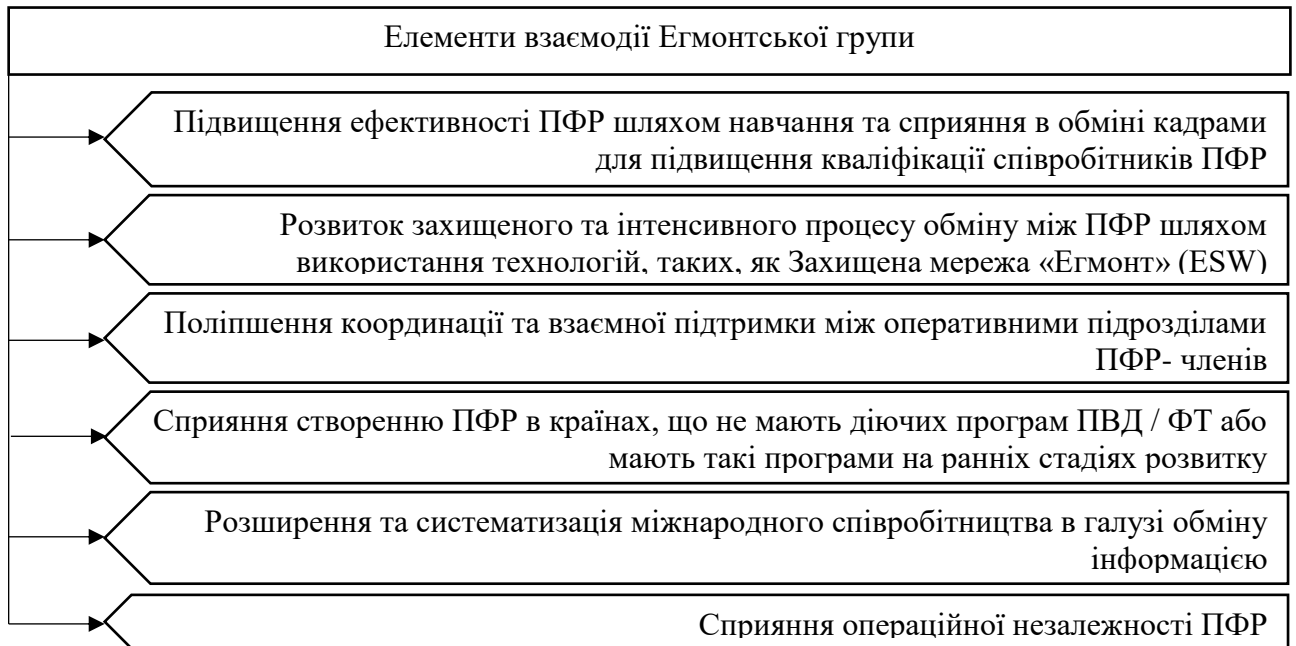

Рис. 1.12. Елементи взаємодії Егмонтської групи

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що під системою управління ризиками легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом в банку слід розуміти скоординований комплекс управлінських заходів з організаційно-економічного, методологічного, аналітичного, нормативно-правового та фінансового забезпечення зі своєчасного виявлення (ідентифікації), вимірювання (оцінювання), постійного спостереження (моніторингу) та контролю за ризиковими подіями, пов'язаними із обслуговуванням клієнтів, які мають на меті здійснення протиправної діяльності, а також мінімізація негативних наслідків настання таких подій.

Стратегію управління ризиком використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму необхідно обирати, урахувавши специфіку кожного конкретного банку: його розміри, наявність філійної мережі, пріоритетні напрями діяльності тощо.

Разом з цим, запровадження та успішна реалізація ефективних механізмів запобігання та протидії легалізації коштів незаконного походження в умовах активізації розвитку економіки сприятиме підвищенню іміджу та конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародній арені та посиленню інтеграції України до світового фінансового сектора.

1.4. Характеристика діяльності АТ КБ «ПриватБанк» та аналіз його фінансового стану

Банківська система як складова фінансової системи будь-якої країни відіграє вирішальну роль у її економічному розвитку. Головні функції банків полягають у мобілізації тимчасово вільних грошових коштів і їх розміщенні від свого імені й за свій рахунок на умовах зворотності, терміновості і платності у формі кредитування держави, юридичних і фізичних осіб, у проведенні фінансових розрахунків і формуванні платіжної системи держави, здійсненні грошової емісії в банківській та депозитній формах тощо.

Як відомо, банківські установи є посередниками між власниками коштів та їх користувачами. При цьому статус банку слугує своєрідною гарантією збереження і повернення коштів власникам у визначений термін. Банківській діяльності притаманне багаторазове перевищення залучених коштів порівняно з власним капіталом, тому операції здійснюються важко за рахунок залучення коштів, а не власного капіталу банків.

АТ КБ «ПриватБанк» – найбільший український банк, лідер роздрібною банківського ринку України, орієнтований перш за все на платіжні операції для населення та юридичних осіб усіх форм власності.

Місія АТ КБ «Приватбанк» – бути найбільш надійним універсальним банком України, що орієнтований на задоволення інтересів клієнтів всіх форм власності та надавати повний спектр якісних послуг на всіх сегментах фінансового ринку.

Основна стратегічна мета – залишаючись банком загальнонаціонального рівня, банк прагне відтворити позиції стабільної, прозорої, конкурентоспроможної фінансової установи, яка співпрацює як з системними державними підприємствами, так і на традиційному для банку сегменті бізнесу - роздрібною.

Серед основних завдань АТ КБ «ПриватБанк»:

недопущення використання його послуг з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення (ПВК/ФТ);

протидія будь-якій іншій діяльності, що передує або сприяє відмиванню

коштів, одержаних злочинним шляхом; фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ПВК/ФТ).

Найефективнішим засобом ПВК/ФТ АТ КТ «ПриватБанк» вважає попередження цих дій та використовує всі можливі шляхи, методи та способи для уникнення бути задіяним у сумнівному або незаконному бізнесі/діяльності.

Банк створює комплексну та адекватну систему управління ризиками, що має враховувати специфіку роботи Банку та вимоги щодо управління ризиками, встановлені Національним банком України. Система управління ризиками має забезпечувати виявлення, ідентифікацію, оцінку, моніторинг і контроль за всіма видами ризиків на всіх організаційних рівнях та оцінку достатності капіталу Банку для покриття всіх видів ризиків.

Тенденції щодо коливання обсягу активів АТ КБ «ПриватБанк» наведені на рис. 2.1.

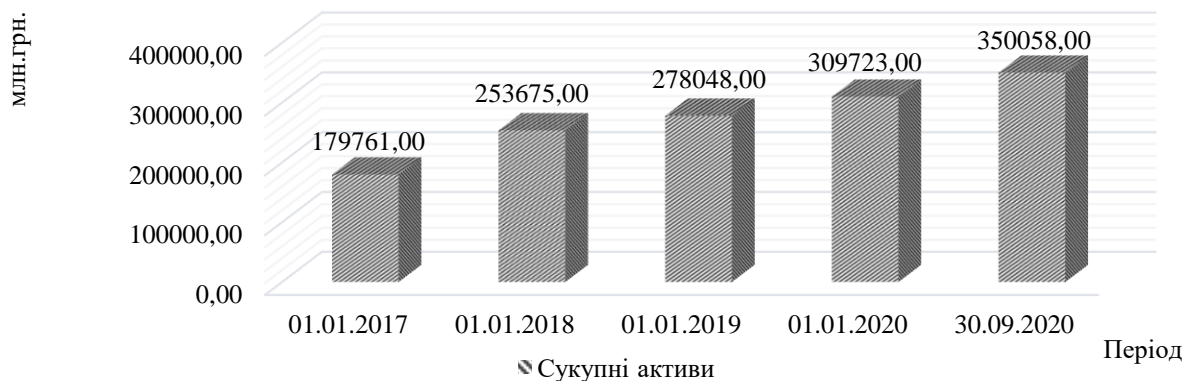

Рис. 1.13. Динаміка активів АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2016-2020 рр.

Провівши аналіз динаміки активів можна визначити, що їх обсяг протягом досліджуваного періоду збільшився. Станом на 01.01.2017 року обсяг активів складав 179761,00 млн. грн., на 01.01.2018 року – 253675,00 млн. грн., що свідчить про зменшення на 73914,00 млн. грн. На 01.01.2019 р. темп приросту сукупних активів сягав 9% порівняно з попереднім роком. На кінець аналізованого періоду рівень активів зріс та становив 350058,00 млн. грн., що на 72010,00 млн. грн більше ніж у попередньому році та на 170297,00 млн. грн. більше порівняно з початком аналізованого періоду.

Оскільки кредитування посідає чільне місце в активних операціях банку, варто розглянути динаміку кредитного портфелів та його структуру (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Аналіз обсягу кредитів та заборгованість клієнтів за фізичними та юридичними особами АТ КБ «ПриватБанк»

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	30.09.2020
Кредити та заборгованість клієнтів	32616,00	38335,00	50140,00	59544,00	53433,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		5719,00	11805,00	9 404,00	-6111,00
Відносні зміни, %		17,53	30,79	18,76	-10,26
у тому числі кредити та заборгованість юридичних осіб	2639,00	3330,00	5648,00	6250,00	6377,00
Питома вага	8%	9%	11%	10%	12%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		691,00	2318,00	602,00	127,00
Відносні зміни, %		26,18	69,61	10,66	2,03
у тому числі кредити та заборгованість фізичних осіб	29977,00	35005,00	44492,00	53294,00	47056,00
Питома вага	92%	91%	89%	90%	88%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		5028,00	9487,00	8808,00	-6238,00
Відносні зміни, %		16,77	27,10	19,78	-11,7

Аналіз кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» показав, що протягом 2016-2019 рр. загальний обсяг наданих кредитів мав тенденцію до зростання. У 2020 році ситуація дещо змінилась та на 30.09.2020 року обсяг наданих кредитів становив 53433,00 млн. грн., що на 6111,00 млн. грн менше ніж у попередньому році та попри це за аналізований проміжок часу загальний обсяг кредитного портфеля зріс на 20187,00 млн. грн. Таким чином, можна дійти висновку, що банк вів обережну політику кредитування, ретельніше підбираючи модель оцінки платоспроможності позичальників, що призвело до зменшення обсягів кредитів населенню та суб'єктам господарювання.

Згідно даних рис. 1.14 можна зробити висновок, що протягом останніх років зростає зацікавленість банку у кредитуванні фізичних осіб. Так частка даного виду банківських операцій на 30.09.2020 року становила 88%. Таким чином віддаючи перевагу кредитуванню фізичних осіб банк намагається зменшити ризик самого процесу кредитування намагаючись повернути надані кошти з процентами.

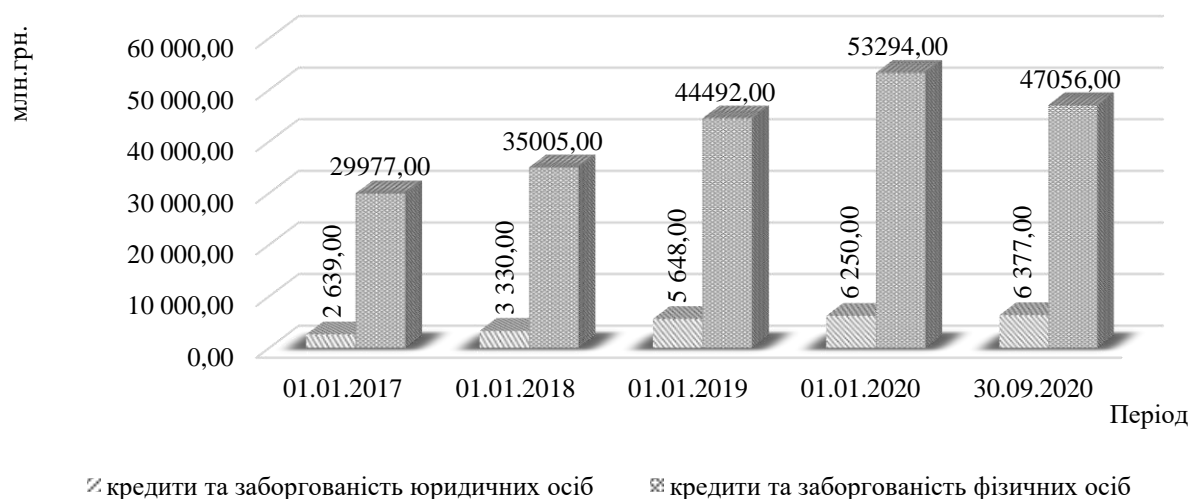

Рис. 1.14. Динаміка кредитів АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 рр.

При оцінці кредитного портфеля обов'язковим є проведення коефіцієнтного аналізу. За результатами аналізу кредитного портфеля можна визначити пріоритетні напрямки розміщення кредитних ресурсів, ризикованість та ефективність кредитного портфеля. Для забезпечення відбору найбільш інформативних показників, що характеризуватимуть якість кредитного портфеля, необхідно насамперед враховувати наявність причинно-наслідкові зв'язків між ними (табл. 1.10). Таким чином, проведемо коефіцієнтний аналіз кредитних операцій для оцінювання якості кредитного портфеля банку, що слугуватиме основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Таблиця 1.10

Коефіцієнтний аналіз кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк»

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	30.09.2020
Коефіцієнт кредитної активності	0,74	0,18	0,15	0,18	0,19
Коефіцієнт темпу росту кредитних активів		0,17	1,18	1,31	1,19
Коефіцієнт співвідношення кредитів та депозитів	1,06	0,18	0,18	0,22	0,25
Коефіцієнт співвідношення кредитів та зобов'язань	0,82	0,16	0,17	0,20	0,23

У результаті проведеного дослідження аналізу та оцінки якості кредитного портфеля, можна сказати, що коефіцієнт кредитної активності

протягом 2016 відповідав оптимальному значенню (0,55-0,8) , що свідчить про те що банк зберігав стабільність між відношенням кредитного портфелю до сукупних активів. Але в 2017-2020 років банк відбувається різкий спад коефіцієнту в зв'язку з підвищенням вимог до позичальників та самих умов кредитування, що було наслідком кризи в економічній сфері, коливанням курсу валют та порівняно високим рівнем інфляції. Коефіцієнт темпу росту кредитних активів протягом 2018-2020 років свідчить про позитивну діяльність банку, а в та стійку позицію на фінансовому ринку. Коефіцієнт співвідношення кредитів та депозитів показує та коефіцієнт співвідношення кредитного портфелю та зобов'язань свідчить про те що протягом аналізованого проміжку часу банк проводив досить агресивну кредитну політику та мав високий рівень кредитної стійкості.

Загалом ефективність кредитної діяльності банків на сьогодні є необхідним, якщо не вирішальним, фактором життєдіяльності банків, оскільки кредитний портфель становить більше половини всіх активів банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів, що має свій рівень дохідності та ризику. Тому для успішного кредитування банки мають сформувані та реалізувати ефективну систему управління кредитним портфелем [31].

Аналіз пасивів банку доцільно розпочинати з починається з визначення співвідношення між капіталом банку та його зобов'язаннями. На рис. 1.15 представлена структура ресурсної бази банку за останні п'ять років діяльності.

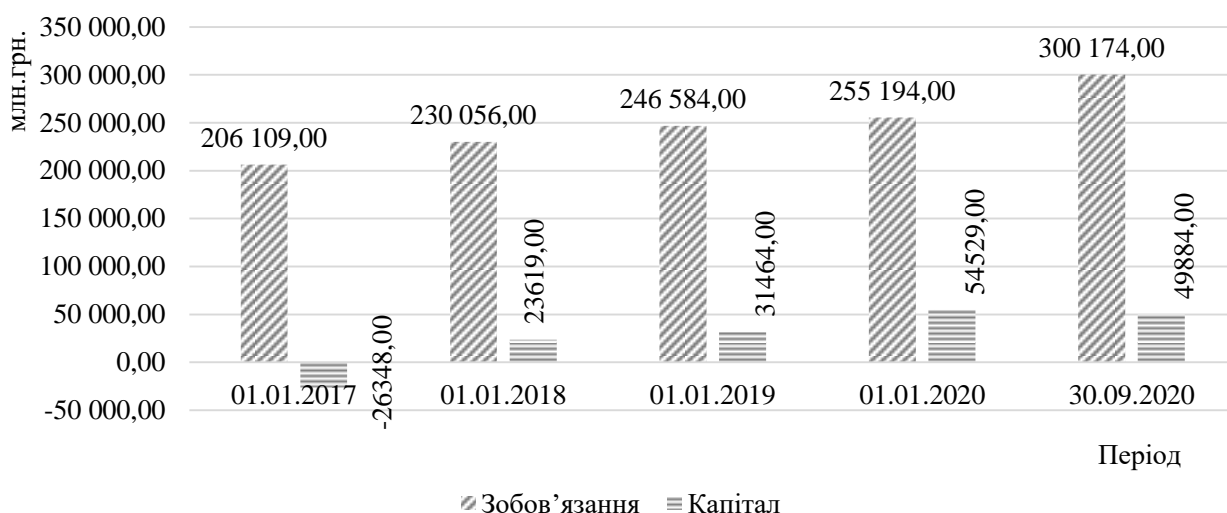

Рис. 1.15. Структура пасивів АТ КБ «Приват Банк» за 2016-2020 рр.

Аналіз пасивів (табл. 1.11) показав що, станом на 30.09.2020 р. порівняно з 01.01.2017 р. загальний обсяг пасивів банку збільшився на 91447,00 млн. грн. або у відносному значенні на 35%. Таке збільшення відбулося як за рахунок збільшення власного капіталу, так і за рахунок збільшення зобов'язань банку. Така динаміка свідчить про заходи банку з нарощування ресурсної бази.

Що стосується формування капіталу АТ КБ «ПриватБанк» впродовж розглянутого періоду, то можна стверджувати, що спостерігається позитивна ситуація, про що говорить темп росту, який відбувся протягом 2016-2020 років. Так на 30.09.2020 року розмір капіталу становив 49884,00 млн. грн., що на 81% більше порівняно з базисним роком. Протягом 2016-2020 рр. також зростає і частка капіталу в сукупних пасивах з 11% на 01.01.2016 року до 14% на 30.09.2020 року.

Таблиця 1.11

Аналіз пасиву АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 роки

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	30.09.2020
Зобов'язання	206109,00	230056,00	246584,00	255194,00	300174,00
Питома вага	115%	91%	89%	82%	86%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		23947,00	16528,00	8610,00	44980,00
Відносні зміни, %		12%	7%	3%	3%
Капітал	-26348,00	23619,00	31464,00	54529,00	49884,00
Питома вага	-15%	9%	11%	18%	14%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		49967,00	7845,00	23065,00	-4645,00
Відносні зміни, %		-90%	133%	173%	91%
Сукупні пасиви	179761,00	253675,00	278048,00	309723,00	350058,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, тис. грн.		73914,00	24373,00	31675,00	40335,00
Відносні зміни, %		141%	110%	111%	113%

Проведений аналіз зобов'язань банку свідчить про їх значне зростання протягом 2016-2020 рр., і можна визначити що в цей період банк нарощував свою ресурсну базу, про що говорить збільшення об'єму зобов'язань на 30.09.2020 року в балансі, яке дорівнювало 44980,00 млн. грн. порівняно з попереднім роком та на 46% більше у порівнянні з базисним роком.

Загалом значна частина ресурсів банку формується за рахунок залучених та запозичених коштів. АТ КБ «ПриватБанк» залучає кошти фізичних та

юридичних осіб на депозитні та поточні рахунки в національній та іноземній валюті. Банк пропонує своїм клієнтам відкрити поточні рахунки (в тому числі для отримання пенсій) та депозитні рахунки з можливістю поповнення депозиту, з виплатою відсотків авансом, щомісячно, щоквартально або при закритті рахунку і з можливістю приєднання відсотків до основної суми депозиту [28].

Проведемо оцінку динаміки і структури залучених коштів АТ КБ «ПриватБанк» від клієнтів в загальному обсязі банківських ресурсів. У табл. 1.12 представлена динаміка основних елементів зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 рр.

Таблиця 1.12

Динаміка структури зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» в 2016-2019 рр.

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	30.09.2020
Кошти клієнтів	180656,00	212167,00	231055,00	240621,00	285611,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		31511,00	18888,00	9566,00	44990,00
Відносні зміни, %		117%	109%	104%	119%
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	29930,00	41116,00	48207,00	50448,00	60659,00
Питома вага	17%	19%	21%	21%	21%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		11186,00	7091,00	2241,00	10211,00
Відносні зміни, %		137%	117%	105%	120%
у тому числі кошти фізичних осіб	150726,00	171051,00	182848,00	190173,00	216952,00
Питома вага	83%	81%	79%	79%	76%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		20325,00	11797,00	7325,00	26779,00
Відносні зміни, %		113%	107%	104%	114%

Аналізуючи кошти клієнтів протягом 2016-2020 рр., то можна зробити висновок, що протягом всього аналізованого періоду цей показник зростає. Так на 30.09.2020 року його рівень дорівнював 285611,00 млн. грн що на 44990,00 млн. грн., або на 19% більше ніж на 01.01.2020 року та на 104955,00 млн. грн. (58%) більше у порівнянні з базисним роком. Така тенденція є позитивною, так як підвищення цієї статті свідчить про високу довіру клієнтів

до банківської установи. Зростання депозитної бази відбувалося в основному за рахунок приросту коштів фізичних та юридичних осіб, а не за рахунок міжбанківських кредитів, що є позитивною тенденцією.

На таку динаміку впливають як внутрішні так і зовнішні фактори. На формування депозитних ресурсів банку впливають такі внутрішні фактори, як фактичний розмір капіталу; імідж банку на ринку депозитних внесків і поточних рахунків; ефективність маркетингової, особливо конкурентної політики банку; кваліфікація персоналу, у тому числі культура обслуговування клієнтів; технології, що використовуються банком, та їх відповідність потребам наявних і потенційних клієнтів; широта номенклатури послуг, що надаються клієнтам у процесі обслуговування їх поточних, депозитних й інших рахунків. До зовнішніх факторів, що впливають на формування депозитних ресурсів банку, відносить рівень конкуренції в банківській сфері; поточну кон'юнктуру ринку; регулювання з боку НБУ; стан грошово-кредитної системи; рівень інфляції; рівень доходів населення [12].

На рис. 1.16 зобразимо динаміку загального обсягу депозитних ресурсів АТ КБ «Приватбанк» за 2016-2020 роки з сегментуванням показника в розрізі суб'єктів розміщення.

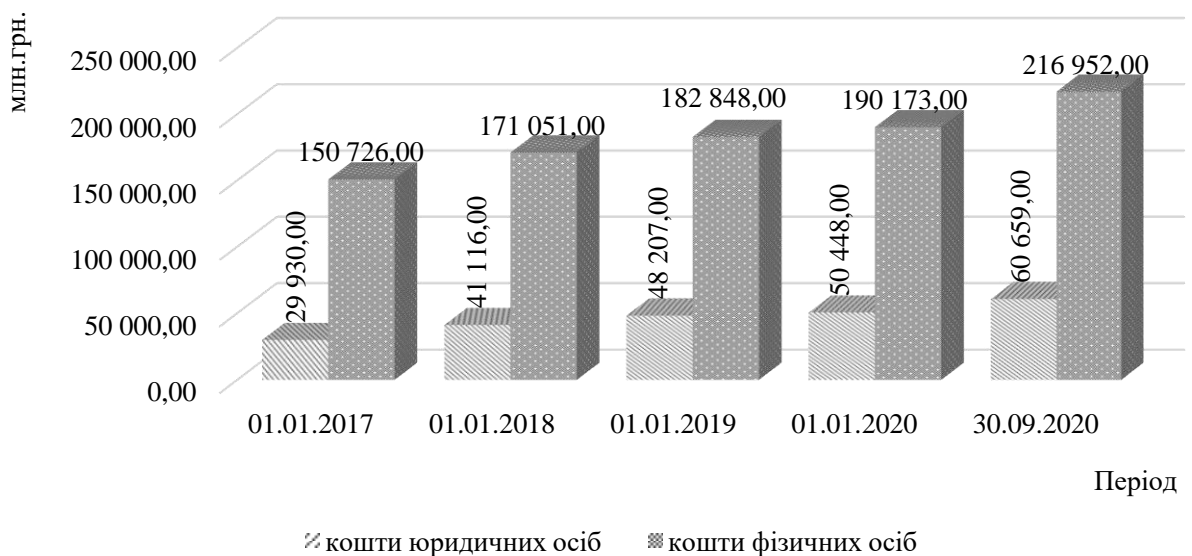

Рис. 1.16. Динаміка вкладів юридичних і фізичних осіб АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 рр.

Загалом за період 2016- 2020 рр. обсяг депозитних коштів фізичних осіб зріс на 44%, що відповідає 66226,00 млн. грн. Банківська практика показує, що найстійкішим ресурсом для банківських установ є депозитні вклади фізичних осіб, оскільки за ними прослідковується значно повільніший рух коштів у порівнянні із вкладом юридичних осіб. Однак, депозитні вклади фізичних осіб є найбільш чутливим і вразливим сегментом ринку депозитних послуг, на який має відчутний вплив скорочення доходів населення, зростання безробіття та рівня споживчих цін, а також зменшення довіри до банківської системи зі сторони населення.

Кошти юридичних осіб на 30.09.2020 року становили 68659,00 млн. грн., тобто порівняно з 01.01.2020 роком вони зросли на 10211,00 млн. грн. Так ж тенденція продовжувалась протягом всього аналізованого періоду. Загалом за період 2016 - 2020 рр. обсяг депозитних коштів юридичних осіб вдвічі, що відповідає 30729,00 млн. грн.

З рис.1.17 видно, що якщо протягом 2016-2020 рр. у структурі депозитного портфеля переважали кошти фізичних осіб, на них припадало близько 80% депозитного портфеля. Дана ситуація пояснюється тим, що традиційно АТ КБ «ПриватБанк» орієнтований на обслуговування приватних клієнтів.

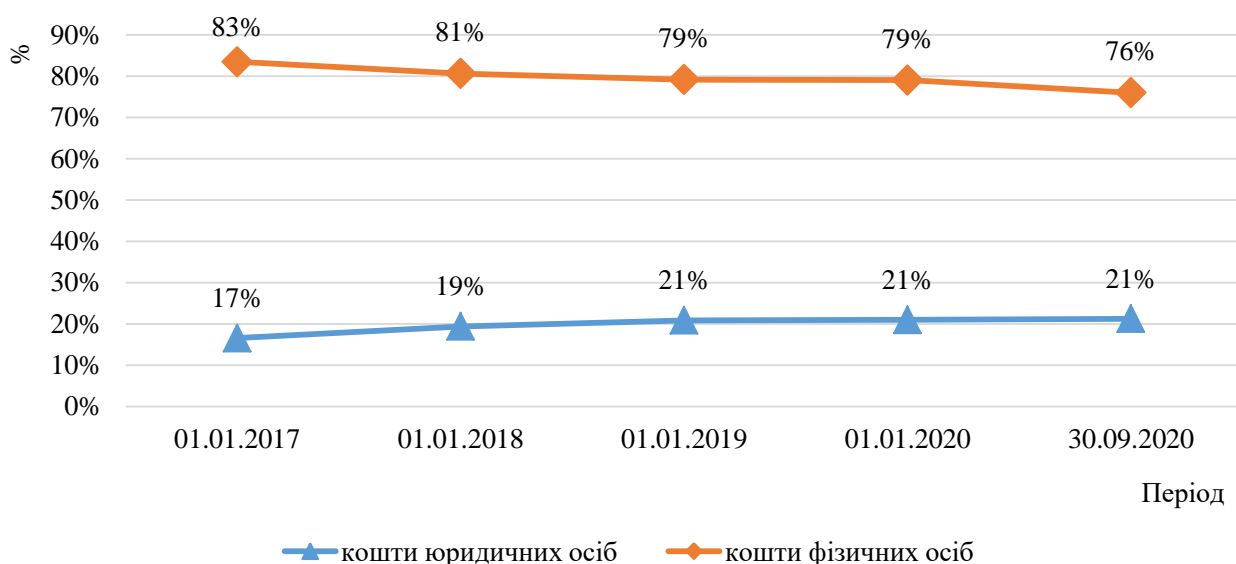

Рис. 1.17. Динаміка частки коштів фізичних та юридичних осіб

Важливою ознакою у процесі залучення банківського капіталу є

строковість мобілізованих коштів, так як вони становлять основу для проведення активних операцій банківською установою (табл. 1.13). Тому, доцільним буде проаналізувати строкову структуру залучених коштів АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2016-2020 років.

Таблиця 1.13

Динаміка депозитів АТ «ОТП Банк» за 2016-2020 рр.

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	30.09.2020
Кошти клієнтів	180 656,00	212 167,00	231 055,00	240 621,00	285 611,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		31 511,00	18 888,00	9 566,00	44 990,00
Відносні зміни, %		117%	109%	104%	119%
Строкові депозити банку	134 196,00	132 274,00	121 200,00	109 794,00	118 119,00
Питома вага	74%	62%	52%	46%	41%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		-1 922,00	-11 074,00	-11 406,00	8 325,00
Відносні зміни, %		99%	92%	91%	108%
Депозити на вимогу	46 460,00	79 853,00	109 677,00	130 649,00	167 492,00
Питома вага	26%	38%	47%	54%	59%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		33 393,00	29 824,00	20 972,00	36 843,00
Відносні зміни, %		172%	137%	119%	128%

Так починаючи з 2016 року частка депозитів за строковістю поступово зменшується і на 30.09.2020 року її розмір складав 41%, що на 29% менше порівняно з базисним роком та на 29% менше оптимального значення цього показника. Це пов'язано насамперед з тим, що скорочується об'єм строкових депозитів, в той час як загальний обсяг депозитів на вимогу зростає та частка яких в загальній структурі коштів клієнтів на 30.09.2020 року становить 59%, що на 29% більше порівняно з початком аналізованого періоду. Така ситуація характеризує підвищення довіри до банківської системи з боку населення, у зв'язку з пануванням кризових явищ в економіці. Для покращення майбутньої динаміки депозитних вкладів необхідно звертати увагу не лише на кількісний показник, а й на якісний. Робота банку, в більшій мірі, має бути зорієнтована на ефективність депозитної політики, яка включає залучення найбільш вигідних потенційних клієнтів, тобто таких, які забезпечують більшу стабільність депозитних ресурсів і більш високий залишок на своєму рахунку; підтримку і утримання існуючих клієнтів; забезпечення ефективності кожної операції, тощо.

Проаналізуємо динаміку залучення строкових коштів від фізичних та юридичних осіб АТ КБ «ПриватБанк» (рис. 2.18).

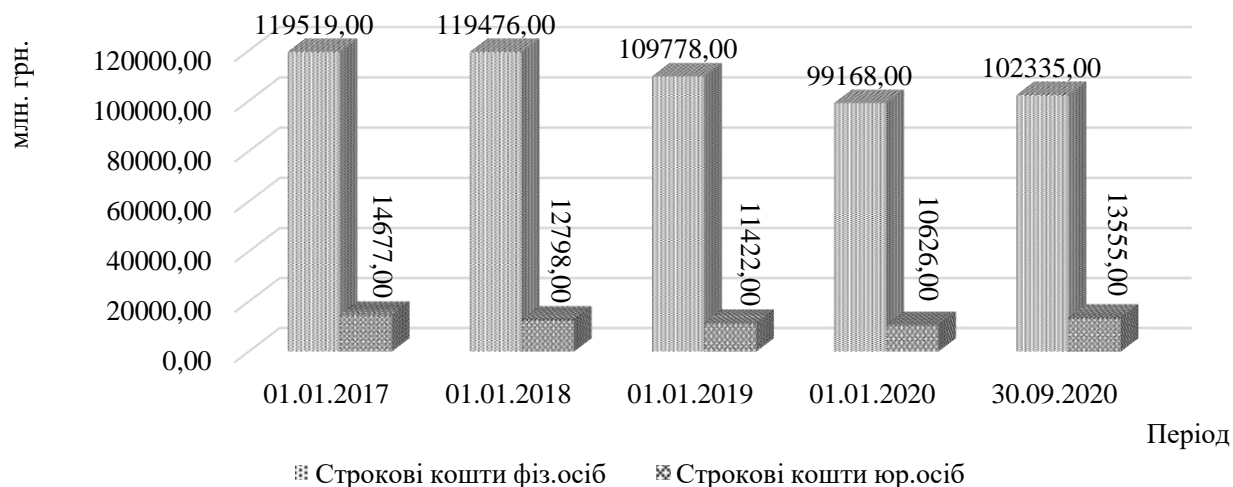

Рис. 1.18. Динаміка строкових вкладів клієнтів АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2016-2020 рр.

Таким чином, можна зазначити, що темпи залучення ресурсів на строкові рахунки юридичних осіб за період, що аналізується, значно менші від темпів залучення ресурсів від фізичних осіб. Для фізичних осіб розміщення вільних коштів в банках є непоганим варіантом отримання доходів, а для підприємств дана операція не є основним видом діяльності на фінансовому ринку, всі вільні кошти повинні бути інвестовані в виробництво та його розвиток.

Проаналізуємо динаміку залучення коштів до запитання від фізичних та юридичних осіб АТ КБ «ПриватБанк» (рис. 1.19).

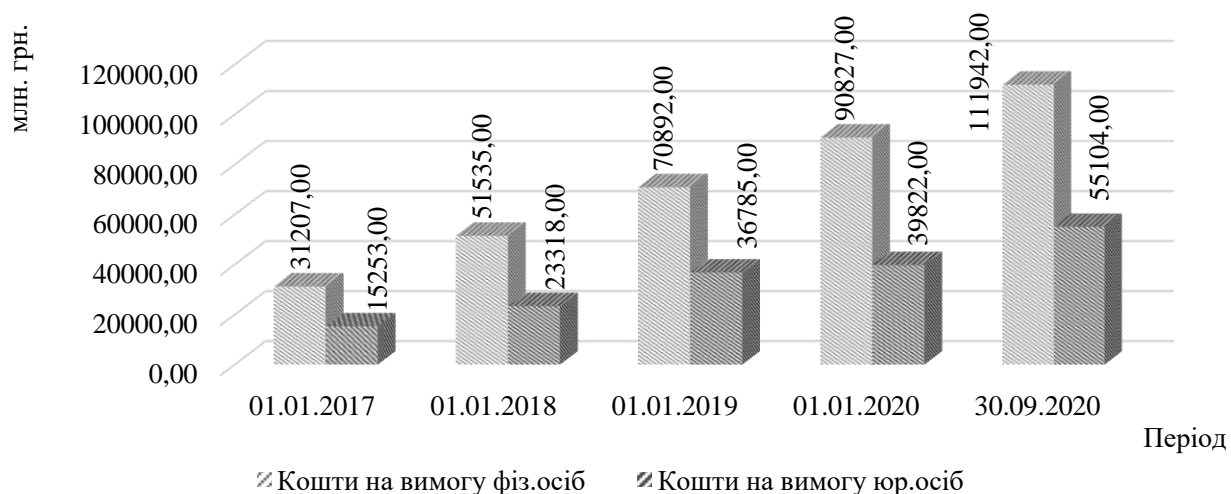

Рис. 1.19. Динаміка депозитів до запитання АТ КБ «ПриватБанк» за 2016 - 2019 рр.

З рис. 1.19 видно що, кошти на вимогу, залучені від фізичних осіб, в абсолютному значенні превалюють над такими ж коштами, отриманими від юридичних осіб. Це пояснюється значним розміром клієнтської бази АТ КБ «ПриватБанк». Так на початок аналізованого періоду об'єм коштів на вимогу від фізичних осіб становив 31207,00 млн. грн., що на 16022,00 млн. грн. більше за кошти на вимогу від юридичних осіб. На 30.09.2020 року порівняно з 2016 роком спостерігається значний темп приросту коштів на вимогу від фізичних осіб на 80735,00 млн. грн. або майже в 4 рази, а юридичних осіб на 39851,00 млн. грн.

Ефективність ресурсної політики банку характеризується його можливістю залучати кошти, ефективно і раціонально їх розміщувати. Розглянемо основні показники, які характеризують ефективність ресурсної політики банку - показники ділової активності АТ КБ «ПриватБанк» в частині пасивів (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

Розрахунок основних коефіцієнтів ділової активності в частині пасивів
АТ КБ «ПриватБанк»

Показник	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2018-2019 рр.	Відхилення 2018-2019 рр.	Відхилення 2019-2020 рр.
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,09	0,11	0,18	0,14	0,02	0,06	-0,03
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів	0,62	0,63	0,92	0,93	0,01	0,29	0,02
Коефіцієнт активності залучених коштів	0,52	0,44	0,36	0,34	-0,09	-0,08	-0,02
Коефіцієнт активності залучення коштів на поточні рахунки	0,38	0,48	0,54	0,59	0,1	0,07	0,04
Коефіцієнт використання строкових депозитів	0,29	0,41	0,54	0,45	0,12	0,13	-0,09
Питома вага строкових депозитів в зобов'язаннях	0,58	0,49	0,43	0,39	-0,08	-0,06	-0,04
Коефіцієнт використання строкових депозитів	0,1	0,13	0,21	0,17	0,02	0,09	-0,05

За даними у табл. 1.14 коефіцієнт концентрації власного капіталу протягом всього періоду зростає. Так на 01.01.2018 року його показник склав 0,09%, а на 30.09.2020 року 0,14%. Цей показник визначає рівень власних коштів в структурі сукупних пасивів та визначає надійність банку. Оптимальне значення дорівнює 0,1-0,2. Таким чином, можна сказати, що протягом аналізованого періоду банк здійснив заходи, щодо покращення даного показника.

Показник ефективності використання власних коштів характеризує забезпеченість заборгованості власними коштами. Протягом аналізованого періоду цей показник зростав і на 30.09.2020 року становив 0,93. Перевищення власних коштів над позиковими свідчить про фінансову стійкість підприємства. Така тенденція до зростання є позитивною. Теоретично, нормальним значенням цього коефіцієнта є значення не менше 0,4, досягнення і перевищення свідчить про перевищення суми власних коштів над позиченими. Це свідчить про фінансову стійкість підприємства.

У цілому рівень ділової активності щодо залучення ресурсів зі сторони характеризує коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів, який, як свідчать дані табл. 1.14, має тенденцію до зниження: у 2017 р. він становив 0,52, у 2018р. – 0,44, на 2019 р. - 0,35, а на 30.09.2020 року скоротився до 0,34. Рівень даних показників не загрозливий, так як відповідає оптимальному значенню 0,7. Зниження даного коефіцієнта говорить деяку відсутність можливостей чи небажання аналізованого банку розробляти технології та вживати заходи щодо залучення ресурсів клієнтів.

Рівень поточних рахунків в пасивах характеризує позицію банку з обслуговування клієнтів. Протягом 2017-2020 рр. цей коефіцієнт відповідав оптимальному значенню (не менше 0,25), та тримався на рівні 0,4-0,6, що говорить про добру роботу банку щодо обслуговування своїх клієнтів.

Коефіцієнт використання строкових депозитів характеризує орієнтацію банку на ринку залучення коштів. Протягом всього аналізованого періоду спостерігалось зниження даного показника, що показує гарну тенденцію, так як на 30.09.2020 року його рівень дорівнював 0,45, що цілком відповідає рекомендованому значенню та говорить про високу ділову активність на ринку залучення засобів та про ефективну депозитну політику, яку проводить банк.

Підбиваючи підсумок коефіцієнтного аналізу, можемо зробити висновок, що мобілізація залучених ресурсів банку, незважаючи на негативний вплив економічної кризи, має тенденцію до збільшення. Зростання обсягу депозитних вкладів більш як наполовину забезпечують за рахунок припливу коштів фізичних осіб, а відтак їх можна вважати основою банківських ресурсів.

Для того, щоб більш повно охарактеризувати стан АТ КБ «ПриватБанк», проведемо аналіз статей звіту про прибутки та збитки банку у динаміці за останні 2016 – 2020 роки (табл. 1.15).

Таблиця 1.15

Динаміка сукупних доходів АТ КБ «ПриватБанк» у 2016-2020 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Процентні доходи	30309,00	31255,00	24485,00	30754,00	35573,00
Питома вага	79%	85%	62%	59%	57%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		946,00	-6770,00	6269,00	4819,00
Відносні зміни, %		3,12	-21,66	25,60	15,67
Комісійні доходи	6991,00	10365,00	13211,00	19590,00	24570,00
Питома вага	18%	28%	34%	38%	39%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		3374,00	2846,00	6379,00	4980,00
Відносні зміни, %		48,26	27,46	48,29	25,42
Всього доходів	38454,00	36564,00	39226,00	51801,00	62335,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		-1890,00	2662,00	12575,00	10534,00
Відносні зміни, %		-4,91	7,28	32,06	20,34

Аналізуючи основні показники результатів діяльності АТ КБ «ПриватБанк» можна відмітити, що за підсумком 2019 року доходи банківської установи, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зросли на 20 % і становили 62335,00 млн. грн. та у порівнянні з базисним роком на 23881,00 млн. грн. або на 62%. Загальне збільшення доходів супроводжувалося зростанням основних його складових.

Найбільшу питому вагу у структурі доходів традиційно займає чистий процентний дохід, частка якого на протязі всього аналізованого періоду становила 60-85%. Загалом процентні доходи протягом 2016-2019 рр. мають чітку тенденцію до зростання про що свідчить їх темп зростання у 2019 році 16% порівняно з 2018 роком та 17% у порівнянні з початком аналізованого періоду.

Разом з цим зростають протягом усього аналізованого періоду і комісійні доходи. У 2016 р. вони становили 6991,00 млн. грн., у 2017 р. – 10365,00 млн. грн., у 2018 р – 13211,00 млн. грн., а на 01.01.2020 року зросли до рівня 24570,00 млн. грн. Усього з 2016 по 2019 рр. вони зросли на 17579,00 млн. грн.

Структурний аналіз сукупних доходів банку, що досліджується, показав, що основна частина доходів формується за рахунок процентних доходів тому доцільним є проаналізувати основні складові процентних доходів АТ КБ «ПриватБанк» у 2020 році (рис. 1.20).

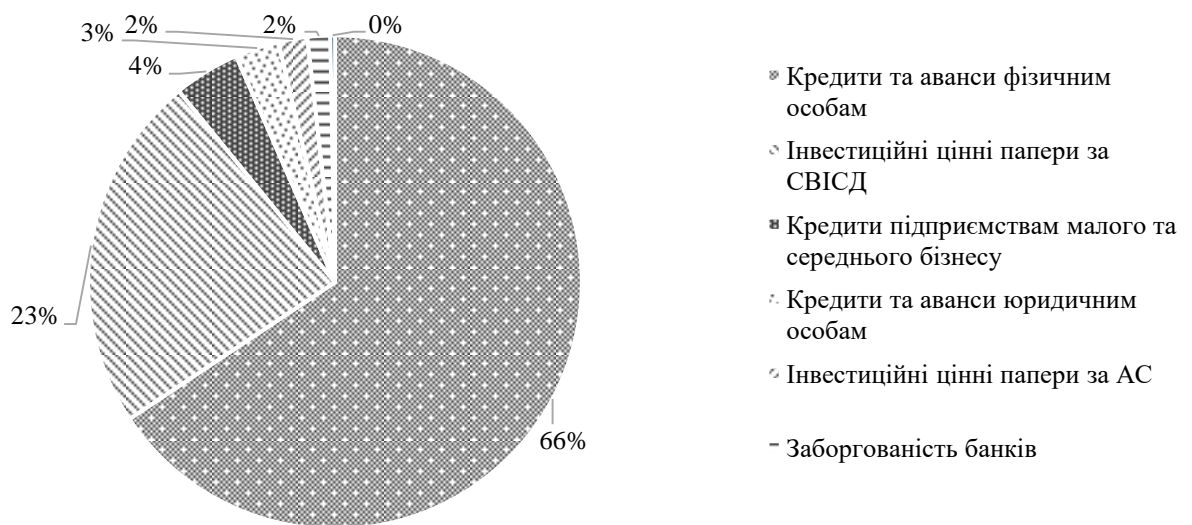

Рис. 1.20. Структура процентних доходів АТ КБ «ПриватБанк» У 2020 році

Структурний аналіз сукупних доходів банку, що досліджується, показав, що основна частина доходів формується за рахунок процентних доходів, до яких належать надходження плати за наданими кредитами, розміщеними депозитами, а також за цінними паперами. Протягом аналізованого періоду структура процентних доходів АТ КБ «ПриватБанк» залишалась незмінною. Так, основною статтею яка відповідає за формування даного виду доходів складають кредити та аванси клієнтам, які складають 66-70% з загальної кількості процентних доходів, інвестиційні цінні папери становлять 23%, кредити підприємствам малого бізнесу займають 4%.

Загальні витрати банку складаються із процентних витрат по залученим коштам, загальних адміністративних витрат, комісійних витрат, податку на прибуток та інших операційних витрат. Станом на 09.30.2020 р. загальні

витрати АТ КБ «ПриватБанк» становлять 36441,00 млн. грн. що на 24308 млн. грн. менше порівняно з 2016 роком.

Таблиця 1.16

Динаміка сукупних витрат АТ КБ «ПриватБанк» у 2016–2020 рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Процентні витрати	27261,00	29364,00	18374,00	24002,00	14095,00
Питома вага	74%	70%	43%	57%	39%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		2103,00	-10990,00	5628,00	-9907,00
Відносні зміни, %		7,71	-37,43	30,63	-41,28
Комісійні витрати	1040,00	2205,00	3017,00	4402,00	6386,00
Питома вага	3%	5%	7%	10%	18%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		1165,00	812,00	1385,00	1984,00
Відносні зміни, %		112,02	36,83	45,91	45,07
Адміністративні та інші операційні витрати	8420,00	9906,00	21194,00	13988,00	13887,00
Питома вага	23%	24%	50%	33%	38%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		1486,00	11288,00	-7206,00	-101,00
Відносні зміни, %		17,65	113,95	-34,00	-0,72
Податок на прибуток	152,00	576,00	19,00	9,00	2073,00
Питома вага	0%	1%	0%	0%	6%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		424,00	-557,00	-10,00	2064,00
Відносні зміни, %		278,95	-96,70	-52,63	22933,33
Сукупні витрати	36873,00	42051,00	42604,00	42401,00	36441,00
Питома вага	100%	100%	100%	100%	100%
Абсолютне відхилення, млн. грн.		5178,00	553,00	-203,00	-5960,00
Відносні зміни, %		14,04	1,32	-0,48	-14,06

За даними Звіту про фінансові результати АТ КБ «ПриватБанк» на 30.09.2020 р. представлено структуру витрат у вигляді діаграми (рис. 1.21).

Проведений аналіз сукупних витрат АТ КБ «ПриватБанк» показав, що розміри загальних витрат на кінець аналізованого періоду залишилися майже незмінними порівняно з результатами в 2016 р. На протязі 2017-2020 рр. динаміка була дещо іншою, відбулось це переважно за рахунок збільшення процентних витрат, адміністративних та інших операційних витрат, комісійних витрат. При цьому в структурі витрат у 2020 році значно збільшився обсяг витрат на податок на прибуток відповідно на 2064 млн. грн. порівняно з 2018 роком, що зумовлено збільшенням величини самого прибутку порівняно з попередніми роками.

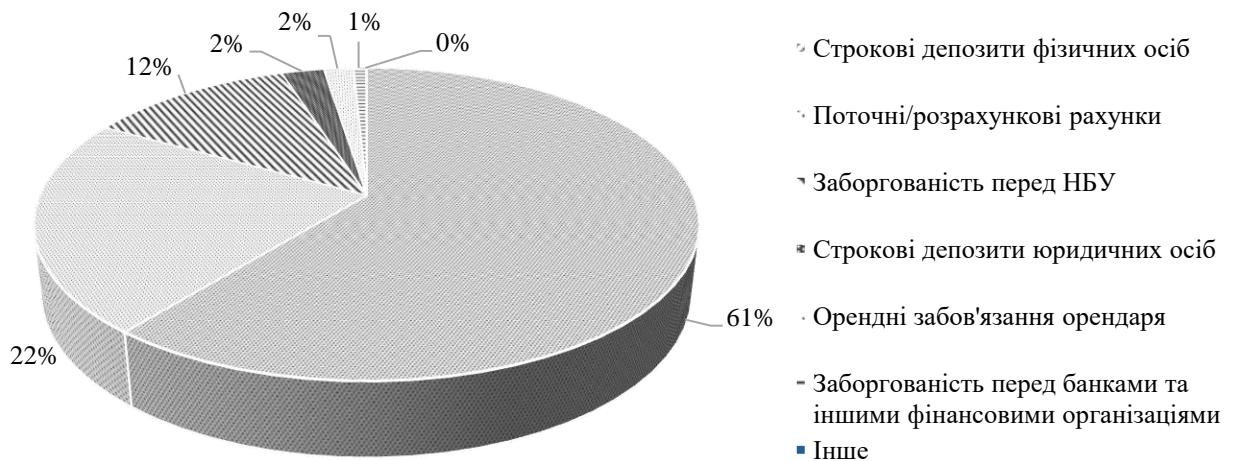

Рис. 1.21. Структура процентних витрат АТ КБ «ПриватБанк»

Для того, щоб більш повно охарактеризувати стан АТ КБ «ПриватБанк» складемо аналіз статей доходів та витрат банку у динаміці за останні 2016 – 2020 роки (рис. 1.22).

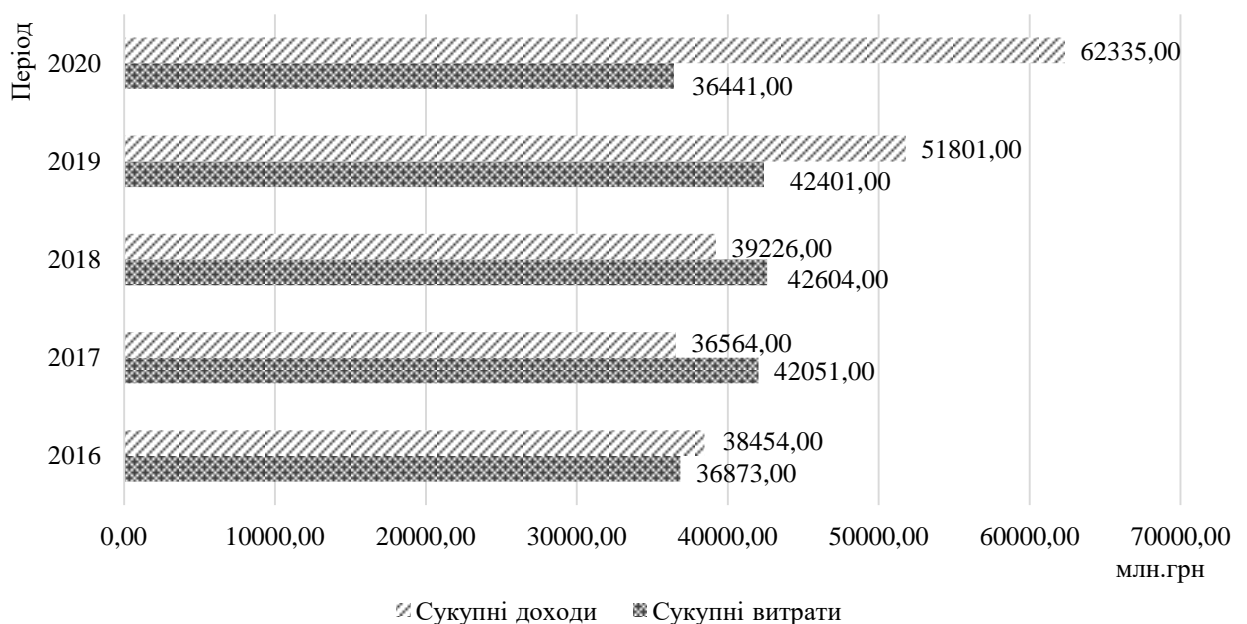

Рис. 1.22. Динаміка доходів та витрат АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2016- 2020 рр.

Таким чином, можна дійти висновку, що протягом 2017-2018 рр. сукупні витрати перевищували сукупні доходи. Це свідчить про недотримання банком

режиму економії та призводить до збитковості діяльності протягом цього періоду. Починаючи з 2018 року ситуація змінилась в кращій бік. Це перш за все супроводжувалось за рахунок збільшення статі доходів, а саме кредитів та авансів клієнтам.

Проаналізувавши доходи та витрати банківського сектору, розглянемо динаміку фінансового результату. Динаміка фінансових результатів банківської установи в період з 2016–2019 роки представлена на рис. 1.23.

Так на 01.01.2016 року чистий прибуток АТ КБ «ПриватБанк» складав – 1581,00 млн. грн. а на 01.01.2017 банк отримав збиток у розмірі – 20912,00 млн. грн. На початку 2019 року ситуація покращилась про що свідчить розмір чистого прибутку 9400,00 млн. грн. та вже на 01.01.2020 року загальний обсяг чистого прибутку банку склав 25894,00 млн. грн.

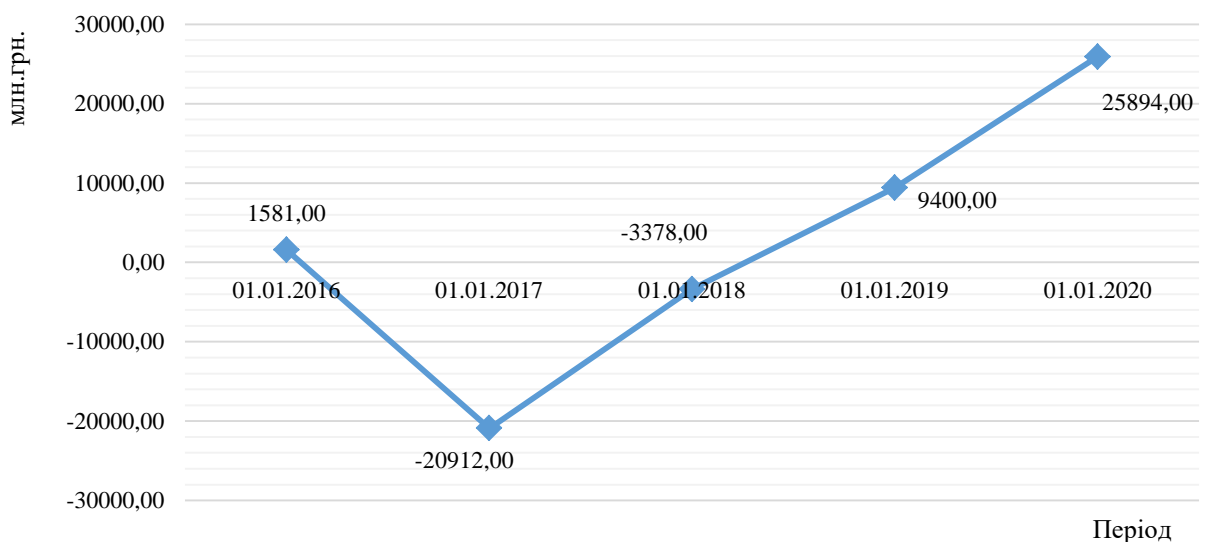

Рис. 1.23. Динаміка фінансових результатів діяльності АТ КБ «ПриватБанк», 2016-2019 рр., млн. грн.

Таким чином, банку потрібно більш детальну увагу приділяти підвищенню фінансової стійкості банку для якої важливим значенням є зростання доходів, а як наслідок - і прибутковості банку, що є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку.

Для оцінки фінансової стійкості АТ КБ «ПриватБанк» використаємо коефіцієнтний аналіз, який базується на розрахунку коефіцієнтів: надійності, фінансового важеля, участі власного капіталу у формуванні активів,

захищеності власного капіталу, мультиплікатора статутного капіталу. Розрахунок яких наведено в табл. 1.17.

Таблиця 1.17

Показники ліквідності, фінансової стійкості та ефективності діяльності
АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2019 рр.

№	Назва показників	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	Оптимальне значення
Показники ліквідності						
1	Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Н4)	35,25	37,85	38,2	47,3	не менше 20%
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності (Н5)	130,35	145,56	153,64	130,07	не менше 40%
3	Коефіцієнт короткострокової ліквідності (Н6)	90,52	97,54	91,71	101,57	не менше 60%
Показники фінансової стійкості						
1	Коефіцієнт надійності	15%	-15%	11%	14%	не менше 5 %
2	Коефіцієнт «фінансового важеля»	8,40	-7,82	9,74	7,84	У межах 1,20
3	Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	11%	-15%	9%	11%	не менше 10 %
4	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	9,33	-6,82	10,74	8,84	-
5	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	12,50	12,01	13,25	13,75	12,0 -15,0
Показники ефективності діяльності						
1	Чиста процентна маржа	1,19	1,05	2,41	2,43	Не менше 4,5%
2	Рентабельність активів	1%	-12%	-1%	3%	
3	Рентабельність капіталу	6%	79%	-14%	30%	

Аналізуючи табл. 1.17 можна зробити висновки, коефіцієнт миттєвої ліквідності (Н4), який розраховується як відношення високоліквідних активів до зобов'язань, що погашаються на вимогу на протязі всього аналізованого періоду знаходився на належному рівні. Станом на 01.01.2020 р. цей коефіцієнт склав 47,3% (на 01.01.2019 р. – 38,2%, на 01.01.2018 р. – 37,85%, на

01.01.2017 – 35,25%) при встановленому значенні коефіцієнту не менше 20% (на 31 грудня 2019). Така ситуація свідчить про те, що банк має значне нагромадження коштів, призначених для фінансування кредитів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (Н5), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення, який не перевищує 31 календарний день. Станом на 01.01.2020 р. цей коефіцієнт складав 130,07% (на 01.01.2019 р. – 153,64%, на 01.01.2018 р. – 145,56%, на 01.01.2017 р. – 130,35%) при встановленому НБУ значенні коефіцієнту не менше 40% (на 31 грудня 2018 року – 40%). Загалом норматив Н5 виконується на протязі всього аналізованого періоду і знаходився в середньому на рівні 65%, однак слід зазначити, що його значення залишається нижчим відносно цього ж показника в цілому по банківській системі.

Коефіцієнт короткострокової ліквідності (Н6), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення до одного року на протязі всього періоду мав тенденцію до зростання – він збільшився від 90,52% у 2016 році до 101,57% у 2019 році відповідно, при встановленому Національним банком України значенні коефіцієнту не менше 60% (на 31 грудня 2019 року – 60%).

Коефіцієнт надійності має тенденцію коливання, так з 15% у 2016 р. він знизився до -15% у 2017 році, що пов'язане з від'ємним показником власного капіталу у цьому році, у 2018 р. досліджуваний показник зріс до рівня 11% та продовжував поступово зростати та на 01.01.2020 року становив 14%. Таким чином, банк проводить політику з забезпеченості власним капіталом, задля високої надійності та досягнення того рівня, за якого не залежатиме від стихій у залученні вільних коштів грошового ринку, бо матиме в достатку своїх, дешевших, які можна розміщати в кредити господарюючим суб'єктам та в інвестиції.

Коефіцієнт фінансового важеля при максимально допустимому значенні в 1,20 склав 8,7 на 01.01.2016, на 01.01.2017 р. спостерігався від'ємний показник даного коефіцієнту, що супроводжувалось від'ємним показником власного капіталу, на 01.01.2018 р. – 9,74 і на 01.01.2020 – 7,84. Що свідчить про підвищення банком активності щодо залучення вільних грошових коштів, при низькому забезпеченні власними.

Коефіцієнт участі, власного капіталу у формуванні активів протягом

аналізованого періоду також мав тенденцію коливання. Так на 01.01.2020 року він досяг рівня 11%, що повністю відповідає показнику у порівнянні з базисним роком та більше оптимального значення (не менше 10%) і вказує на зменшення ролі власного капіталу у формуванні активів.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу має спад протягом аналізованого періоду, з 9,7% у 2016 році до 8,84% у 2019 році. Це відбулось за рахунок прискорення темпу нарощування власного капіталу з 2017 року.

Що стосується коефіцієнта мультиплікатора капіталу, який характеризує ступінь покриття активів акціонерним капіталом, то за оптимального співвідношенні 12,0-15,0 разів він на початок 2016 р. становив 12,5, на початок 2017 р. скоротився до рівня 12,01, та на початок 2018 року спостерігається його підвищення до рівня 13,25, а на 01.01.2020 року його значення становило 13,75. Така ситуація свідчить про те, що темп зростання активів перевищує темп зростання акціонерного капіталу і, по-друге – про наявність тенденцій зниження використання «потужностей» із залучення їх з акціонерного капіталу.

Таким чином можна зробити висновок, що фінансова стійкість банку не достатньо забезпечена його капіталом і останній не може належно захищати банк від імовірних ризикованих втрат сьогодні і в близькому майбутньому.

Чиста процентна маржа визначає спроможність банку отримувати прибуток за рахунок залучення на вигідних умовах ресурсів та наступного ефективного використання їх. Для оцінювання ефективності різних видів діяльності банку найчастіше використовують чисту відсоткову маржу.

Цей коефіцієнт допомагає з'ясувати, чи може банк забезпечити прибуток у вигляді доходу від процентної різниці як процент до середніх активів. Оптимальним значенням цього показника є 4,5 %.

Значення показника чистої відсоткової маржі протягом аналізованого періоду знижувалось але при цьому відповідало оптимальному значенню. Основними причинами зменшення процентної маржі є: зниження процентних ставок за кредитами; подорожчання ресурсів; скорочення питомої ваги дохідних активів у загальному їх обсязі; хибна процентна політика.

Показники прибутковості активів та прибуткового капіталу вимірюють спроможність банку генерувати власний капітал для забезпечення зростання та подолання економічних труднощів.

Коефіцієнт рентабельності активів (ROA) відображає внутрішню

політику банківських установ, професіоналізм менеджерів, які підтримують оптимальну структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат. Протягом усього аналізованого 2016-2019 рр. даний показник має не оптимальне значення і свідчить про неефективність використання банківськими установами своїх наявних ресурсів, що у свою чергу призводить до негативної тенденції фінансового результату діяльності та може свідчити про хибну внутрішню політику банку та роботу менеджерів, які підтримують структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат.

Рентабельність капіталу показує, що протягом 2016-2017 рр. АТ КБ «ПриватБанк» мав збиток від своєї діяльності, та починаючи з 2018 року ситуація покращилась, що свідчить про проведену роботу спеціалістів та раціональне розпорядження своїми коштами. А саме на 01.01.2020 року на 1 грн капіталу банківської установи припадає 30 коп. прибутку, що на 24 копійок більше ніж на початок аналізованого періоду.

Отже, забезпечення прибуткової діяльності та підвищення рентабельності активів і капіталу залишається необхідною умовою стабільного функціонування та розвитку АТ КБ «ПриватБанк». Дбаючи про прибутковість у подальшому, банк повинен більше уваги приділяти зростанню доходів від неризикових операцій та зниженню рівня банківських витрат.

2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму у банках України та зарубіжних країн

Останнім часом у світовій економіці чіткою та домінантною у сфері регулювання відносин стала боротьба з відмиванням коштів і фінансування тероризму. Набувши глобального значення питання легалізації коштів уже вийшло за рамки окремих країн чи регіонів.

Більшість країн світу дійшли згоди у тому, що боротьба з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, у банківському секторі економіки – справа виняткової ваги. Для запобігання «брудних» грошей, урядові організації та органи банківського нагляду вдаються до різних систем, методів та засобів. Зокрема, розробляють і приймають відповідні закони та акти. Міжнародні організації в свою чергу удосконалюють форми співробітництва і ухвалюють відповідні директиви. Провідні світові банки встановлюють спеціальні правила, а органи виконавчої влади запроваджують відповідні системи контролю, надають рекомендації щодо боротьби з відмиванням коштів, одержаних незаконним шляхом.

Базельський комітет (Комітет регулювання та нагляду за банківською діяльністю) – спеціальний орган, створений у 1974 році під егідою Банку міжнародних розрахунків на основі укладеної 10-ма розвиненими країнами угоди, так званий Базельський конкордат. Основними принципами роботи Комітету є ефективний банківський нагляд, який охоплює широке коло питань, включаючи в себе протидію відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, та передбачає перевірку органами банківського нагляду наявності у банківських установах адекватних регламентів, інструкцій та положень, які сприяють дотриманню високих професійних та етичних норм у фінансовому секторі та запобіганню навмисного або ненавмисного використання банку злочинними угруповуваннями [103].

Basel AML Index є незалежним щорічним рейтингом, який оцінює ризики

відмивання грошей і фінансування тероризму в усьому світі.

Індекс публікується Базельським інститутом управління, починаючи з 2012 року та оцінює ризики відмивання грошей на основі даних з 16 відкритих джерел, таких як FATF, Transparency International, Всесвітній банк і Всесвітній економічний форум. Загалом оцінка ризиків охоплює п'ять областей (рис. 2.1).

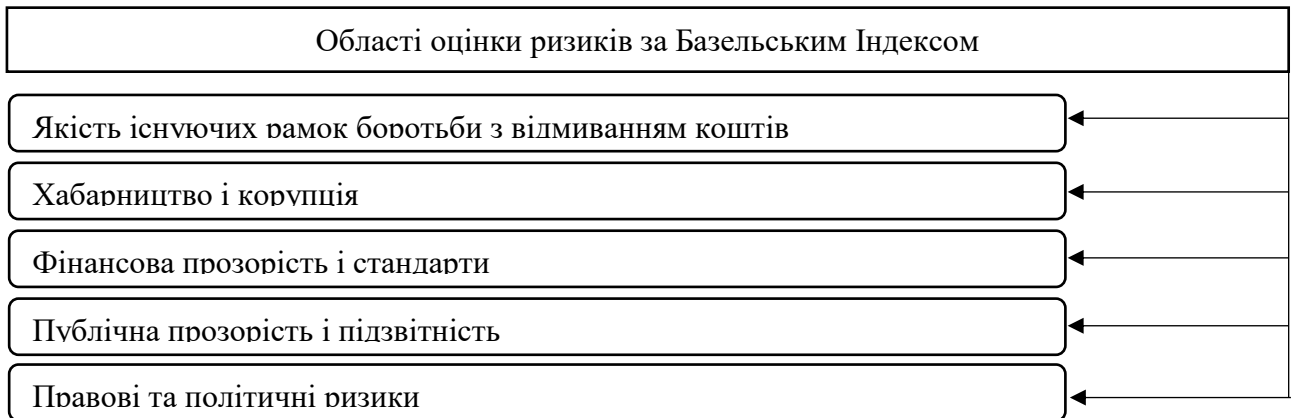

Рис. 2.1. Області оцінки ризиків за Базельським Індексом

При створенні складного індексу кожен індикатор або компонент отримує вагу, щоб агрегувати всі оцінки в один загальний бал (рис. 2.2).

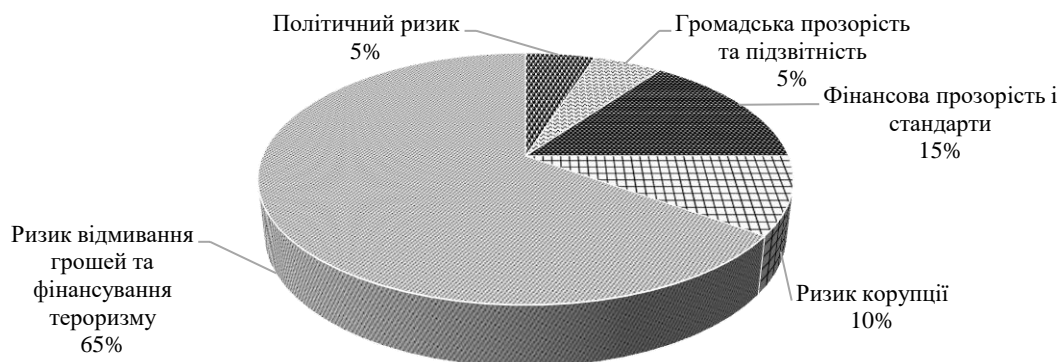

Рис. 2.2. Схема ваги п'яти категорій для виявлення ступеня ризику країни-учасника рейтингу

Таким чином, 65% Базельського індексу становить група показників щодо відмивання коштів та фінансування тероризму. Розробники методології побудови Базельського індексу протидії відмивання коштів та фінансування

тероризму застерігають, що хоча індекс і забезпечує певне кількісне вимірювання діяльності з відмиванням коштів та фінансування тероризму, його неможна розглядати як відправний пункт для формування рекомендацій. Проте, слід зауважити, що аналогів Базельського індексу відмивання коштів нині не існує. Навіть звіти FATF щодо взаємного оцінювання діяльності країн з протидії відмивання коштів не випускаються щорічно.

Загалом, Базельський індекс протидії відмивання доходів змінюється в межах від 0 до 10, де 0 говорить про найнижчий рівень ризику відмивання коштів або ж його відсутність, а 10 відповідає найвищому рівню ризику відмивання коштів.

Таблиця 2.1

Країни з найвищим ступенем ризику відмивання грошей та фінансування тероризму за Базельським індексом

2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік	
Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал
Афганістан	8,55	Іран	8,56	Іран	8,59	Іран	8,61
Іран	8,48	Афганістан	8,53	Афганістан	8,48	Афганістан	8,51
Камбоджиа	8,35	Камбоджиа	8,39	Таджикистан	8,26	Таджикистан	8,19
Таджикистан	8,27	Таджикистан	8,34	Гвінея-Бісау	8,15	Уганда	8,01
Ірак	8,19	Гвінея-Бісау	8,25	Малі	7,97	Гвінея-Бісау	7,99
Гвінея-Бісау	8,17	Ірак	8,22	Камбоджиа	7,93	Україна	6,57
2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал
Іран	8,6	Таджикистан	8,3	Мозамбік	8,22	Афганістан	8,16
Афганістан	8,38	Мозамбік	8,28	Лаос	8,21	Гаїті	8,15
Гвінея-Бісау	8,35	Афганістан	8,28	Мьянма	7,93	Мьянма	7,86
Таджикистан	8,28	Лаос	8,25	Афганістан	7,76	Лаос	7,82
Лаос	8,28	Гвінея-Бісау	8,16	Ліберія	7,35	Мозамбік	7,81
Україна	6,45	Україна	6,06	Україна	6,01	Україна	5,23

Дані табл. 2.1 показують, що протягом 2013-2020 років п'ятірка країн з високим ступенем ризику майже не змінювалась. Найбільш ризикованими країнами у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму у 2020 році є Афганістан (8,16), Гаїті (8,15), який вперше за аналізований період потрапив до п'ятірки країн з найбільшим ризиком, Мьянма (7,86), Лаос (7,82), Мозамбік (7,81), індекс протидії відмивання коштів яких перевищує 7,5. Загалом, країни з

найвищим ступенем ризику, оцінюються як ті, які мають слабку систему боротьби із легалізацією (відмиванням) доходів та фінансування тероризму у поєднанні із високим ступенем корупції, несприятливими стандартами фінансового сектору та слабкою судовою системою.

Таблиця 2.2

Країни з найвищим ступенем ризику відмивання грошей та фінансування тероризму за Базельським індексом

2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік	
Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал
Швеція	3,75	Болгарія	3,83	Нова Зеландія	3,78	Нова Зеландія	3,86
Фінляндія	3,74	Литва	3,64	Литва	3,67	Болгарія	3,83
Естонія	3,31	Словенія	3,38	Словенія	3,41	Естонія	3,82
Словенія	3,3	Естонія	3,27	Естонія	3,19	Литва	3,62
Норвегія	3,17	Фінляндія	2,51	Фінляндія	2,53	Фінляндія	3,05
Україна	6,47	Україна	6,55	Україна	6,56	Україна	6,57
2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал	Країна	Бал
Нова Зеландія	3,91	Македонія	3,33	Швеція	3,51	Норвегія	3,19
Болгарія	3,87	Нова Зеландія	3,2	Македонія	3,22	Болгарія	3,12
Естонія	3,83	Литва	3,12	Нова Зеландія	3,18	Фінляндія	2,97
Литва	3,67	Естонія	2,73	Фінляндія	3,17	Андорра	2,83
Фінляндія	3,04	Фінляндія	2,57	Естонія	2,68	Естонія	2,36
Україна	6,45	Україна	6,06	Україна	6,01	Україна	5,23

До країн з найменшим ступенем ризику (табл. 2.2) відносяться ті країни, які можуть продемонструвати високий рівень відповідальності вимогам системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. Разом з тим, таким країнам характерний низький рівень корупції та високий рівень транспарентності фінансової системи. Загалом, протягом 2013- 2020 років до таких країн можна віднести Швецію, Фінляндію, Естонію, Нову Зеландію, Литву. На позитивний результат цих країн порівняно з іншими, також впливає те, що вони не вважаються важливими фінансовими центрами та не відіграють серйозну роль у світовій економіці.

Аналізуючи показники України порівняно з країнами з найвищим ступенем ризику та країнами з найменшим ступенем ризику, можна віднести до

країн з середнім ступенем ризику та все ж більш наближеним до високого ступеня ризику відмивання грошей та фінансування тероризму за Базельським індексом.

The Basel AML Index також в своєму аналізі ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму оцінює позиції України також і серед країн пострадянського регіону (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ризики відмивання грошей і фінансування тероризму в пострадянських країнах протягом 2012-2020 років

Країна	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Азербайджан	6,49	6,48	6,46	4,9	4,84	4,77	5,43	5,31	5,24
Вірменія	5,13	4,9	4,86	4,89	4,63	4,44	5,23	5,11	5
Грузія	5,64	4,8	4,83	4,8	4,71	5,28	5,31	5,2	4,54
Естонія	3,28	3,31	3,27	3,19	3,82	2,73	2,73	2,68	2,36
Казахстан	5,12	5,94	5,94	5,93	5,88	6,35	6,36	6,27	5,08
Киргистан	6,31	6,36	6,29	6,27	6,21	6,24	6,19	5,86	6,32
Латвія	5,36	4,93	5,03	4,98	4,91	3,64	3,98	4,86	4,62
Литва	3,96	3,81	3,64	3,67	3,62	3,67	3,12	3,55	3,51
Молдова	5,93	5,06	5,09	5,15	5,24	5,43	5,37	5,29	5,14
Росія	5,66	5,75	6,29	6,26	6,22	5,7	5,83	5,75	5,51
Таджикистан	8,12	8,27	8,34	7,07	8,19	8,27	8,3	6,28	6,02
Узбекистан	5,42	5,4	5,4	5,11	5,1	5,99	5,83	5,71	5,71
Україна	6,62	6,47	6,55	6,56	6,57	6,45	6,06	6,01	5,23

Аналіз табл. 2.3 демонструє, що середній рівень ризиків легалізації (відмивання) грошей та фінансування тероризму для країн пострадянського регіону становить 5,4 бали, на що більш всього впливають ризики, пов'язані з хабарництвом та корупцією. Загалом країни Центральної Азії, такі як Киргистан, Казахстан, Таджикистан, Узбекистан, мають вищий рівень ризику відмивання коштів та фінансування тероризму порівняно з країнами Балтії, такими як Литва, Латвія, Естонія.

Для більш повного аналізу ризикованості України у сфері легалізації (відмивання коштів), одержаних незаконним шляхом та фінансування тероризму переглянемо зміну показника ризику за Базельським індексом протягом 2012- 2020 років.

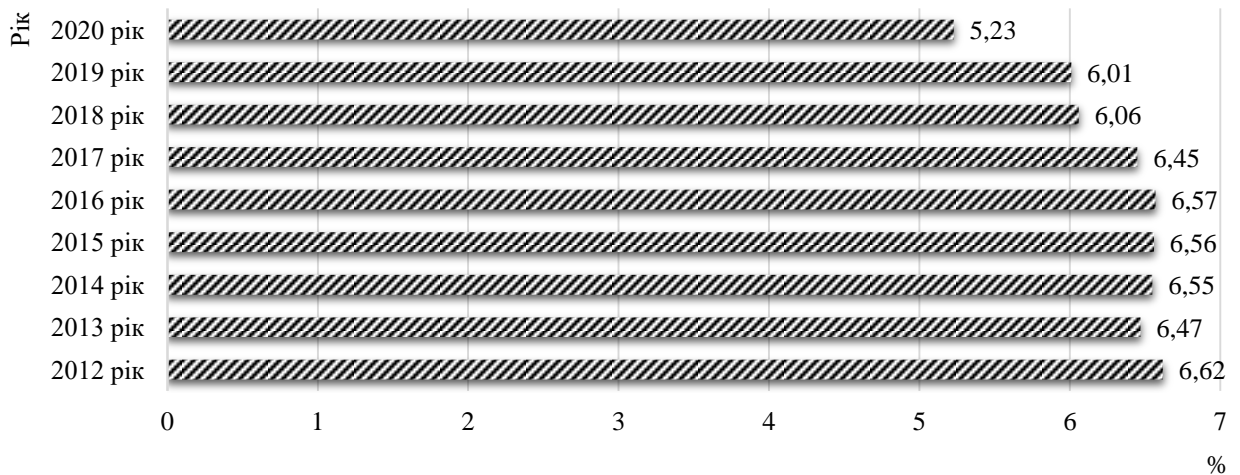

Рис. 2.3. Динаміка показника ризику відмивання грошей та фінансування тероризму за Базельським індексом України протягом 2012-2020 років

Таким чином, можна дійти висновку, що протягом 2012-2020 років показник ризику відмивання грошей та фінансування тероризму за Базельським індексом України знизився. Так у 2020 році аналізований показник становив 5,23, що на 0,78 менше ніж у попередньому році та на 1,39 менше порівняно з базисним роком.

Разом з цим не менш важливим фактором є позиції України в рейтингу серед інших країн світу (рис. 2.4).

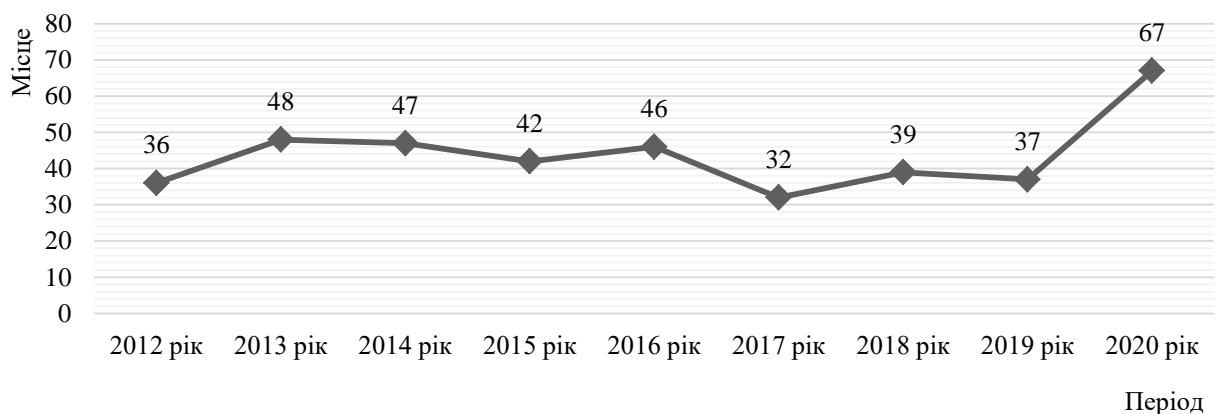

Рис. 2.4. Рейтингові позиції України в Basel AML Index за 2012-2020 рр.

Таким чином, за даними 2020 року, можна визначити, що позиція України покращилась, разом зі зниженням показника ризикованості знизилась і рейтингова позиція України серед інших 140 країн. Так показник рейтингу у

2012 році становив 36, а в 2020 знизився до рівня 67, що говорить про позитивну динаміку для країни.

Загалом, нині майже в кожній країні існують національні системи протидії легалізації злочинних доходів, в межах яких функціонують системи фінансового моніторингу. Кожна з систем має свої особливості побудови та функціонування.

Наприклад, у США основною урядовою структурою, на яку покладено обов'язки збереження фінансової безпеки, підтримки прозорості діяльності та виявлення фінансових злочинів є Financial Crimes Enforcement Network. На рис. 2.5 наведено схему процесів, які відображають собою оцінку відмивання коштів США і процесу формування стратегії.

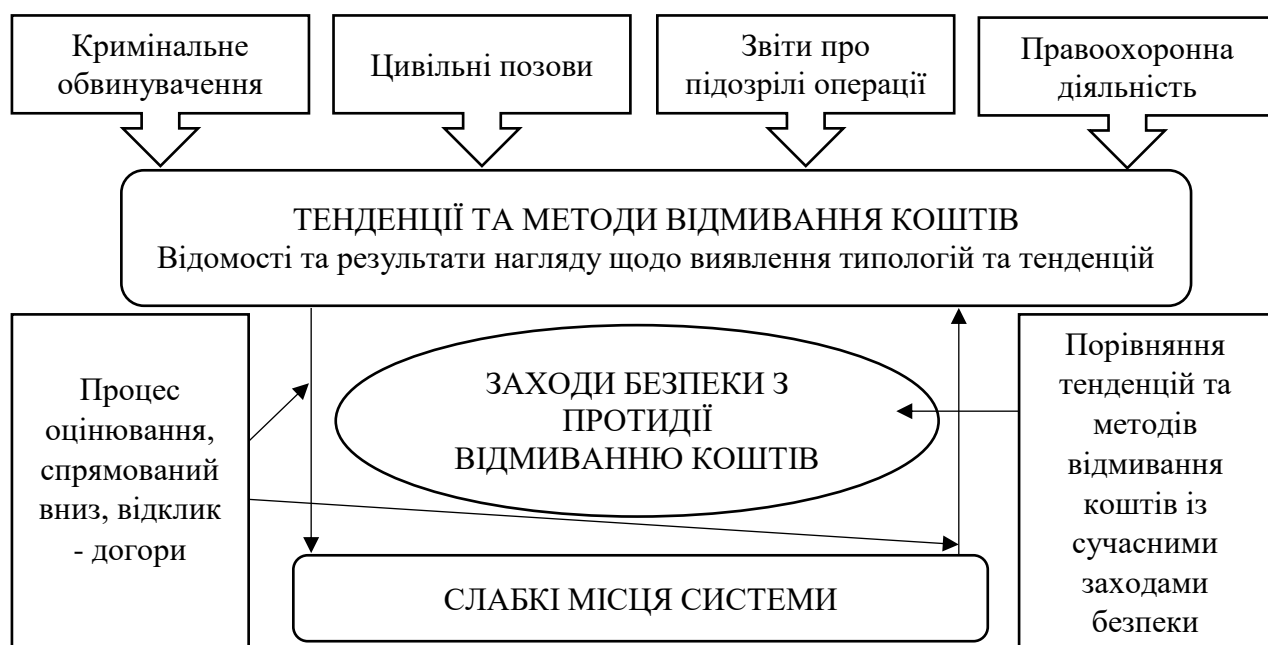

Рис. 2.5. Оцінка відмивання коштів США і процес формування стратегії

Щодо підозрілих операцій, які складають високий ризик, законодавство США зосереджує увагу на таких категоріях банківських операцій: управління активами, купівля-продаж монетарних інструментів, електронний банкінг. До ризикових суб'єктів відносять нерезидентів, небанківські фінансові установи, політичних діячів, підприємницькі структури, які активно використовують готівку, іноземні банки-кореспонденти, трасти та інші.

Специфіку банківської системи Італії розкриває діяльність Банку Італії – центрального банку. Саме він має найширші повноваження щодо здійснення контролю за банківськими операціями, та використовує у своїй діяльності

розроблений комплексний підхід для виявлення афер, підробок та махінацій.

У Великобританії, як і у більшості країн світу, боротьба з незаконними доходами розпочалась на хвилі всесвітньої боротьби з незаконною торгівлею наркотиками. Загалом, діяльність Великобританії у сфері боротьби з легалізацією коштів характеризується наступними заходами: законодавством закріплено, що відмивання грошей є кримінальним злочином; створено регульовальний режим і видано розпорядження для фінансових установ щодо боротьби з легалізацією коштів, одержаних незаконним шляхом; створено центр розповсюдження та збору інформації про підозрілі операції клієнтів фінансових посередників – національну кримінально-розвідувальну службу; країна виступила з низкою ініціатив щодо здійснення міжнародного співробітництва і укріплення національних механізмів протидії відмиванню доходів [57, с. 29].

Також банківські установи Великобританії при здійсненні фінансового моніторингу трансакцій активно впроваджують у свою діяльність використання ризик-орієнтованого підходу (рис. 2.6).

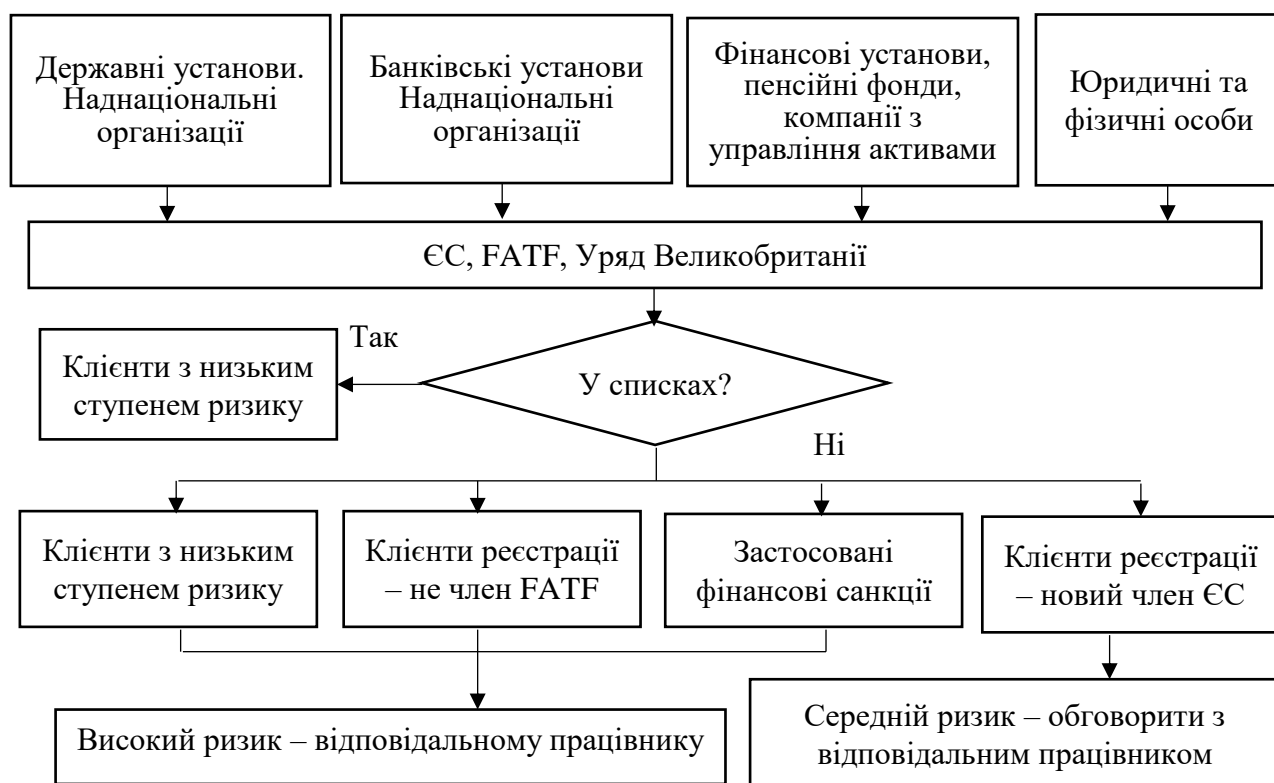

Рис. 2.6. Ідентифікація та оцінювання ризику клієнтів у банківських установах Великобританії

В основу боротьби з корупцією у Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової, бази злочинних угруповань. Це

досягається двома шляхами: конфіскацією майна і створення належної правової бази для унеможливлення відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом. Центральний банк країни, яким є Бундесбанк, дуже серйозно ставиться до ідентифікації своїх клієнтів та оцінці їхніх ризиків, що проявляється у наявності відповідних баз, якими користуються робітники: вони в свою чергу мають доступ до бази даних зразків паспортів усіх країн світу, бази даних втрачених ідентифікаційних документів, а також перелік осіб, на яких накладено ембарго.

У табл. 2.4. наведено розподіл клієнтів на категорії ризику, які визначені Бундесбанком.

Таблиця 2.4

Категорії клієнтів Бундесбанку в залежності від їх статусу та рівня ризику

Статус клієнта	Вид послуги	Рівень ризику
Комерційні банки	Рахунки, що належать банкам	Низький (банківські установи дотримуються усіх вимог законодавства)
Сектор роздрібних послуг	1. Перерахування без відкриття рахунку 2. Рахунки компаній із забезпечення готівкою 3. Прямі грошові платежі	Високий (принцип «знай свого клієнта» не може використовуватись у цьому разі)
Компанії із забезпечення готівкою	Рахунки компаній	Високий (функція концентрації – направлення коштів клієнтів на рахунки компаній із забезпечення готівкою у банках)
Фізичні особи	Перерахування без відкриття рахунку	Низький (принцип «Знай свого клієнта» не виконується повністю, але в основному державним органам сплачують невеликі суми

Якщо взяти до уваги досвід Франції, то у кримінальному законодавстві особлива увага приділяється ролі фінансових установ у протистоянні проникненню кримінального капіталу в економічну систему країни. Згідно із законом, ухваленим 1996 року, кошти, отримані в результаті злочинних дій, вважаються незаконними, а всі операції пов'язані з ними – відмиванням «брудних» грошей, що є кримінальним злочином. Таким чином уряд підтверджує своє бажання сприяти на фінансовому і банківському рівнях боротьбі з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму. Слід зазначити, що у Франції Центральний банк не є об'єктом нагляду, та є суб'єктом

первинного фінансового моніторингу. До його основних операцій входить: супровід окремих операцій у рамках кореспондентських відносин з іноземними банківськими установами, погашення чеків та обмін банкнот [28, с. 23].

Банківські установи Польщі передусім контролюють операції з великими сумами готівки (особливо, якщо попередньо по цим рахункам подібні суми не проходили), надходження значних переказів із країн, що підозрюються у причетності до тероризму або відомі як виробники наркотиків.

Особливості нормативно-правової бази та відповідальності за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у розглянутих зарубіжних країнах наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Характеристика нормативно-законодавчої бази у галузі боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму в зарубіжних країнах

Країна	Законодавча база	Відповідальність за порушення законодавства
1	2	3
США	<ul style="list-style-type: none"> - законодавство про боротьбу з легалізацією доходів, яка є складовою законодавства по боротьбі із зловживанням і наркотиками; - законодавство про корумповані організації, а також ті, що знаходяться під впливом рекетирів; - законодавство «Про забезпечення всеосяжного механізму для знищення і перешкоджанню тероризму» 	Карна відповідальність. Ув'язнення строком до 20 років. Штраф до 1 млн. дол., або на суму, що вдвічі перевищує сукупну суму угод, по відношенню до яких пред'явлено обвинувачення
Італія	<ul style="list-style-type: none"> - Закон №664 «Про боротьбу з мафією» - Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни» 	Карна відповідальність. Позбавлення свободи на строк від 7 до 12 років і штраф по відношенню до осіб, зайнятих легалізацією доходів, здобутого злочинним шляхом. Разом з цим, покарання може бути збільшене, якщо такі ж дії здійснюють посадові особи, використовуючи своє службове положення

Продовження табл. 2.5

1	2	3
Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> - законодавство про карну відповідальність за легалізацію коштів, одержаних в результаті злочинних дій; - законодавство про протидію відмиванні коштів 	Карна відповідальність. Покарання до 14 років позбавлення волі і штраф (за недонесення про операції, які в свою чергу стали відомими як відмивання грошей – до 5 років)
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> - законодавство про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності; - законодавство про виявлення коштів, одержаних злочинним шляхом 	Карна відповідальність. Позбавлення волі терміном більше одного року
Франція	<ul style="list-style-type: none"> - Закон від 12 липня 1990 р. «Про участь фінансових інститутів у боротьбі з відмиванням коштів від незаконного обігу» - законодавство про виявлення доходів, отриманим злочинним шляхом 	Карна відповідальність. Позбавлення волі терміном до 8 років. Штрафні санкції
Польща	- Закон від 16 листопада 2000 р. «Про протидію відмивання грошей та фінансування тероризму»	Карна відповідальність. Позбавлення волі від 6 місяців до 10 років, передбачається конфіскація майна

Таким чином, зарубіжний досвід організації нормативно-правової бази у сфері фінансового моніторингу свідчить про те, що найбільший рівень організації фінансового моніторингу та найжорсткіші умови покарання щодо порушення закону у сфері легалізації коштів та фінансування тероризму у США.

Загалом, у більшості країн функції фінансового моніторингу покладені не тільки на уповноважений орган, але й на ряд спеціалізованих контролюючих у визначеній сфері діяльності, насамперед це центральні банки країн та регулятори фінансових ринків.

Після огляду зарубіжного досвіду доцільним є проведення компаративного аналізу впровадження ризик-орієнтованого підходу у системі фінансового моніторингу України та зарубіжних країн. В основу компаративного аналізу ризик-орієнтованого підходу у банківській системі України та інших країнах щодо протидії відмивання коштів та фінансування тероризму, організаційне, методичне, інформаційно-технологічне та кадрове забезпечення такого підходу (табл. 2.5).

Таблиця 2.6

Аналіз ризик-орієнтованого підходу у банківському секторі України і зарубіжних країн у сфері протидії легалізації коштів та фінансування тероризму

Україна	Зарубіжні країни
1	2
Організаційне забезпечення	
<p>У вітчизняних банках не існує окремих підрозділів з управління ризиками легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. Здебільшого створюються департаменти та окремі підрозділи з фінансового моніторингу та управління ризиками. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах №64 від 11.06.2018 року, вказує на те, що банки зобов'язані створювати комплексну, адекватну та ефективну систему управління ризиками з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку. Серед особливостей такої системи є запровадження культури ризиків та виокремлення комплаєнс-ризиків, як окремого типу банківських ризиків</p>	<p>В Європейських країнах серед банків застосовується модель «трьох ліній захисту». Зарубіжні системи протидії легалізації доходів та фінансування тероризму базуються на принципах надання банкам «широких прав та повноважень». Зарубіжні банки вагому увагу приділяють забезпеченню дотримання встановлених правил, вимог та стандартів. В таких країнах як Австралія та Німеччина проводяться заходи «невеликої», «середньої» та «високої» інтенсивності, при конкретних обставинах окремих установ для підвищення рівня дотримання встановлених вимог у сфері протидії легалізації доходів та фінансування тероризму</p>
Методичне забезпечення	
<p>Використовуються методичні розробки ДСФМУ, НБУ, ФАФТ та Базельського комітету. У банків є можливість розробками власних стандартів, процедур, політик у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму. Вибір методики оцінки ризику відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму в першу чергу залежить від обраних банком критеріїв даного ризику. Одним з найпоширеніших методів оцінки ризику серед банків України є так званий бальний або рейтинговий метод</p>	<p>Наприклад, в таких країнах як Німеччина, США, Великобританія, Нідерланди в банківських установах окрім проведення та аналізу рейтингового методу оцінки клієнта банку та визначення його ступеня ризику, також проводиться оцінка якості запобіжних заходів в сфері протидії легалізації грошей, а саме у відповідному виконанні завдань відповідальною особою, заходів «знай свого клієнта», ІТ-моніторингу. Загалом рейтинги встановлюються на основі інформації поданої у щорічних аудиторських звітах і додаткових оцінках, що проводяться зовнішніми аудиторами. Масштаб і серйозність виявлених недоліків суттєво впливає на рівень якості та рейтинги попереджувальних заходів.</p>
Інформаційно-технологічне забезпечення	
<p>Виходячи з останньої проведеної Національної оцінки ризиків, технічне забезпечення потребує подальшого.</p>	<p>В закордонній банківській практиці є досить розвинуеною сфера інформаційних технологій. Зарубіжні банки серед</p>

Продовження табл. 2.6

1	2
<p>оновлення та розвитку новітніх технологій на основі досвіду індустріально розвинених країн світу у сфері інтерактивних банківських послуг.</p>	<p>загальноприйнятих програм використовують NORKOM Technology і MANTAS (Oracle) для моніторингу транзакцій. На етапі встановлення відносин для вивчення клієнтів використовуються бази даних Equity Banker, World Check і Dow Jones. Все більшої популярності серед банків набувають системи цифрових ідентифікаторів для проведення та встановлення особи і верифікації клієнтів (Fintech, Regtech).</p>
Кадрове забезпечення	
<p>В Україні кожною банківською установою назначається відповідальний працівник з питань фінансового моніторингу. Такий працівник є незалежний у своїй діяльності та підзвітний тільки керівнику банку. Перевірка та навчання робітників банку з питань протидії відмивання коштів та фінансування тероризму проводиться в середньому один раз на рік. Також працівниками банку особлива увага приділяється перевірці публічних діячів та бенефіціарів.</p>	<p>Іноземними банками на постійній основі проводяться перевірки, тренінги, навчання персоналу у сфері протидії легалізації коштів та фінансування тероризму. Наглядові органи під час виїзних перевірок виділяють працівників, які постійно присутні в таких установах і здійснюють безперервний контроль за їхньою діяльністю та отримують оновлену інформацію про стан установи та його оцінки ризиків не рідше ніж раз у квартал. Також в міжнародній практиці широко використовується спеціально розроблені психологічні тести, метою яких є вивчення поведінки, характеру та схильність робітників банку до протиправних дій.</p>

Таким чином, проведений аналіз застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму зарубіжних країн дає змогу говорити про наявність у них більшого досвіду у цій сфері, порівняно з Україною. Та при цьому зміни у вітчизняному законодавстві та проведені у 2016 та 2019 роках Національні оцінки ризиків в Україні демонструють, що органи влади належним чином усвідомлюють ризику, запланували хід дій та вживання заходів для мінімізації ризиків у сфері легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що чим вищий рівень життя в країні, тим більшу регламентацію має економічна діяльність, і,

відповідно, доходи, одержані від неї. Розвинене громадське суспільство сприяє боротьбі з відмиванням злочинних доходів, а традиційні елементи суспільного життя, навпаки, стримують розвиток суспільства та його інститутів.

2.2. Аналіз та оцінка ризиків відмивання доходів отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму в Україні

З точки зору універсальності найбільш привабливою для відмивання грошей є банківська система, що зумовлюється наявністю стійких зв'язків з іноземними установами, швидким банківським обслуговуванням, можливістю оперувати значними сумами тощо. Тому швидкість виявлення схем відмивання грошей та фінансування тероризму залежить від активної участі саме банків у процесі протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Виходячи з того, що банківський сектор є однією з найпривабливіших сфер відмивання коштів, цьому сегменту, як правило, притаманний ряд факторів високого ризику: географічні ризики, пов'язані з клієнтами (офшорні компанії, компанії з реєстрацією в країнах високого ризику тощо), ризики продуктів і послуг (операції з використанням готівкових коштів, міжнародні перекази, операції з цінними паперами), ризики клієнтів (НПО, ПЕП, тощо), а також ризики каналів постачання продукції та послуг (електронна комерція, корпоративні картки з необґрунтованою великою кількістю користувачів картки тощо).

Одним з найвагоміших інструментів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму виступає фінансовий моніторинг.

Загалом фінансовий моніторинг являє собою сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму [61, с. 157].

До основних завдань фінансового моніторингу варто віднести наступні: попередження, виявлення й припинення фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів;

інформаційне забезпечення правоохоронних органів по розслідуванню злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом і

фінансування тероризму;

виявлення й блокування злочинних доходів і фінансування тероризму.

Система фінансового моніторингу в Україні складається з двох рівнів: державного та первинного фінансового моніторингу (рис. 2.7).

В Україні система фінансового моніторингу охоплює майже всіх представників надавання фінансових послуг та передбачає тісний взаємозв'язок різних міністерств та відомств. Кожна з зазначених установ в свою чергу відіграє специфічну та визначену діючим законодавством роль у єдиній системі протидії.

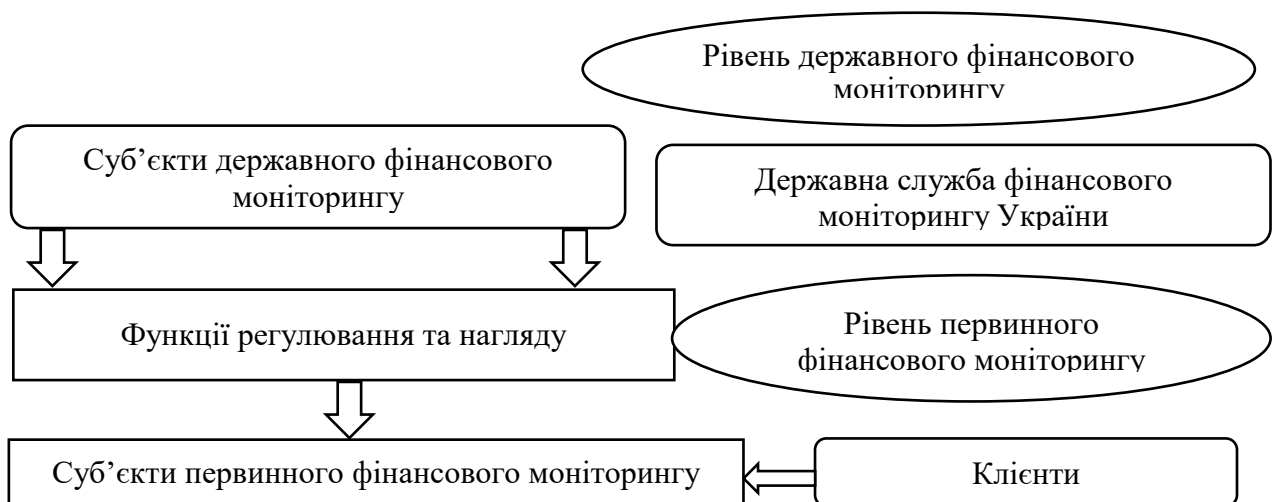

Рис. 2.7. Система фінансового моніторингу в Україні

Згідно із законодавством до суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносять: банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами; оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; філії або представництва іноземних об'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

Систему здійснення фінансового моніторингу в банківському секторі України відображає собою загальний процес обміну інформацією між основними суб'єктами фінансового моніторингу і їхню взаємодію між собою з

цього приводу (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Система здійснення фінансового моніторингу у банківській системі України

Варто також зазначити, що банки можуть використовувати дві схеми подання інформації до уповноваженого органу: централізовану та децентралізовану.

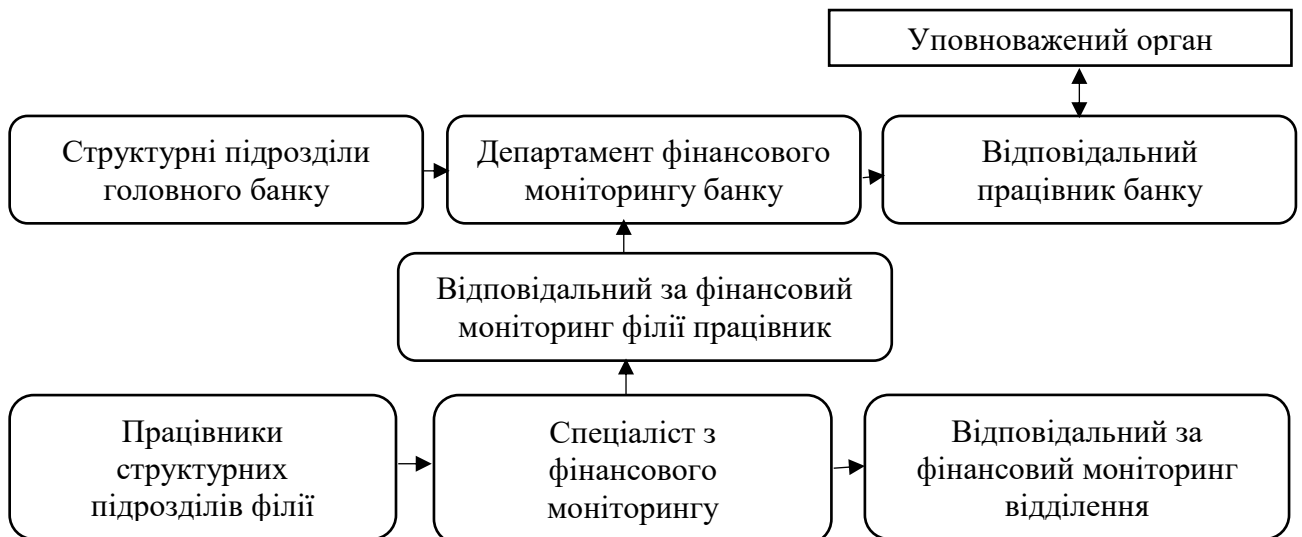

Рис. 2.9. Схема централізованої подачі інформації про підозрілі операції в банківській установі

Централізована схема подачі інформації про підозрілі операції в банківській установі (рис. 2.9) передбачає собою єдиного відповідального

працівника, обов'язком якого є здійснення фінансового моніторингу усіх відділень та філій банківської установи, і передавати всю підозрілу інформацію до Державної служби фінансового моніторингу України.

Децентралізована схема подачі інформації про підозрілі операції в банківській установі (рис. 2.10) відбувається, коли філії банку зареєстровані як окремі суб'єкти фінансового моніторингу та мають відповідального працівника та можуть користуватися правом відправляти повідомлення про підозрілі операції до Державної служби фінансового моніторингу України.. Серед переваг такої схеми можна виділити те, що відповідальний працівник окремої філії краще знає особливості своєї філії, її економічну політику та особливості діяльності клієнтів.

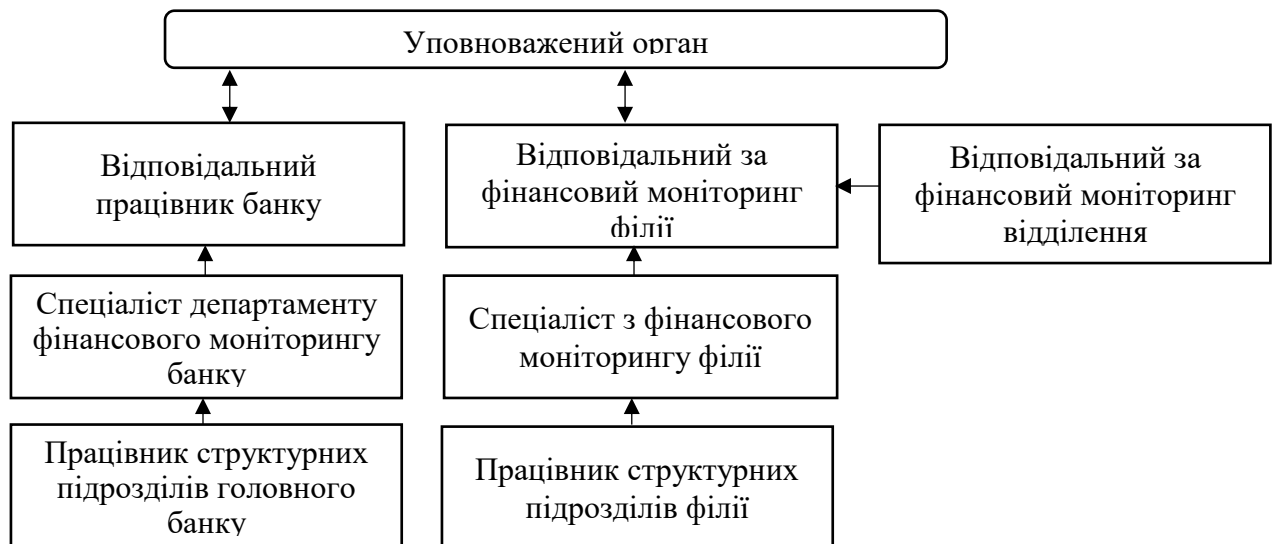

Рис. 2.10. Схема децентралізованої подачі інформації про підозрілі операції в банківській установі

Відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», фінансові посередники повинні подавати до Державної служби фінансового моніторингу інформацію стосовно фінансових операції, які згідно з законодавством в обов'язковому порядку підлягають фінансовому моніторингу або в разі, якщо до них є підозри у причетності до відмивання коштів або фінансування тероризму [3].

Загалом з початку експлуатації ІСФМ Держфінмоніторингом отримано та

оброблено 48 840 986 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. У табл. 2.7 відображено динаміку інформувань про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу [87].

Таблиця 2.7

Динаміка інформувань про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Інформування про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, од.	4391834	6381728	8044703	10006093	11642494
Абсолютні відхилення		1989894	1662975	1961390	1636401
Відносні відхилення		145%	126%	124%	116%

Проведений аналіз динаміки інформувань дає змогу робити висновки, що протягом аналізованого проміжку часу спостерігається відповідний показник зростає. Так на кінець аналізованого проміжку часу його рівень сягав 11642494, що на 1636401 або на 16% більше ніж у попередньому році та на 7250660 або на 165 % більше порівняно з базисним роком. На рис. 2.5 більш наглядно продемонстровано динаміку аналізованого показника.

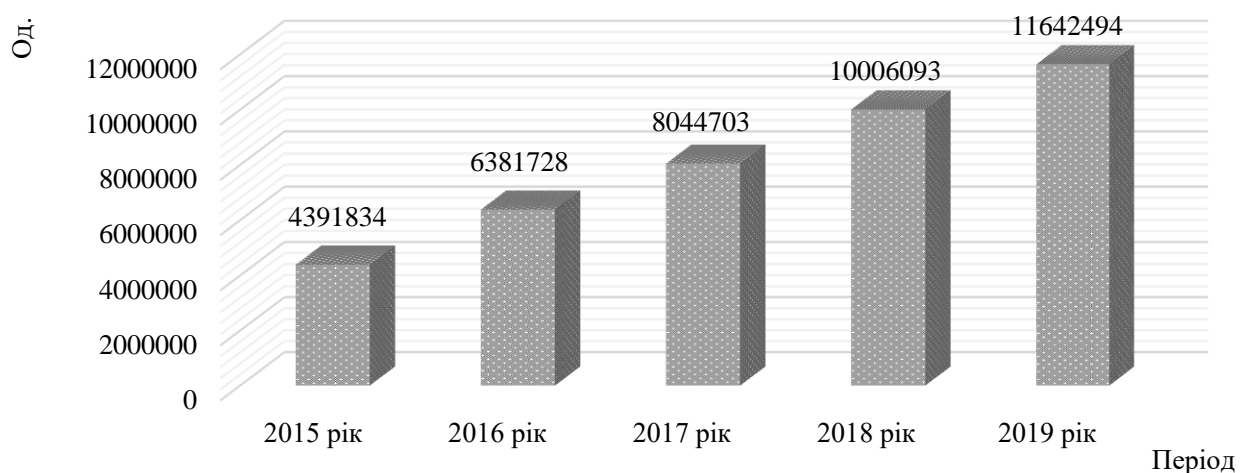

Рис. 2.11. Динаміка інформувань про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу

На рис. 2.12 відображено динаміку кількості повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, взятих Держфінмоніторингом на облік протягом 2015-2019 років.

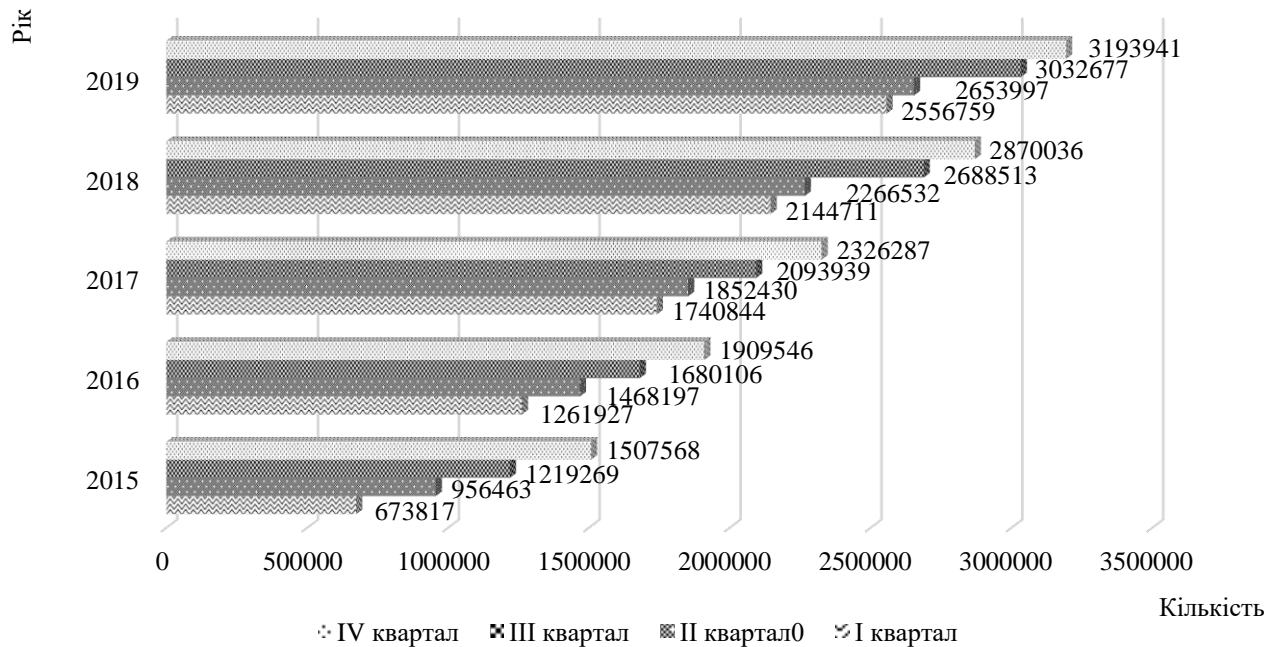

Рис. 2.12. Динаміка повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, взятих ДСФМУ на облік протягом 2015-2019 рр.

Найбільш активними в систему звітування є банківські установи, які надсилають переважну більшість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

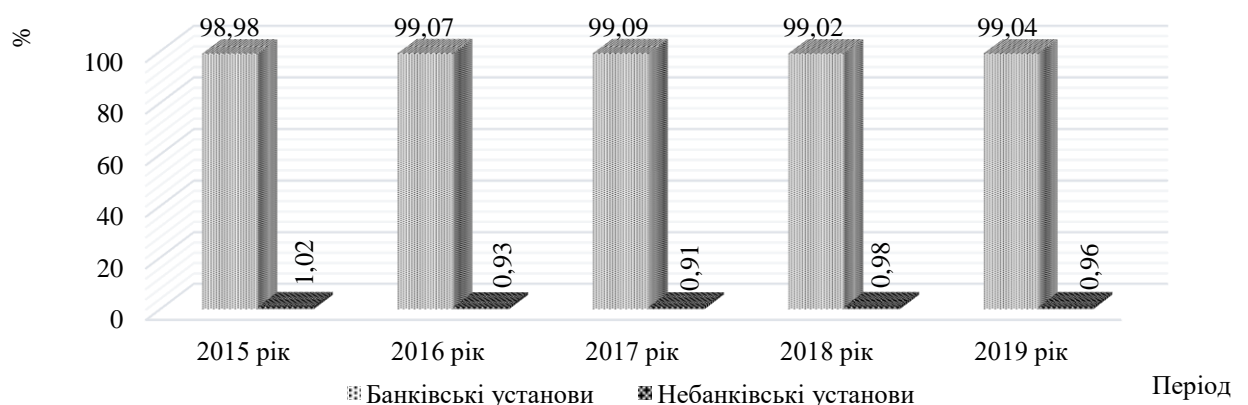

Рис. 2.13. Структура суб'єктів, що надають інформацію органам ДСФМУ протягом 2015-2019 рр.

На відміну від небанківських установ, банки передають інформацію лише у електронному вигляді, що забезпечує швидкість обміну інформацією. Протягом 2019 року від банківських установ було взято на облік 99,04% від загальної кількості повідомлень про фінансові операції (рис. 2.13).

У табл. 2.8 представлено дані, отримані Державною службою моніторингу України, стосовно операцій фінансового моніторингу за період 2015-2019 років.

Таблиця 2.8

Дані, отримані Державною службою моніторингу України, стосовно операцій фінансового моніторингу за період 2015-2019 років

Ознаки фінансового моніторингу	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Моніторинг (відстеження) фінансових операцій	7800	2414	10116	338	423
Абсолютні зміни		-5386	7702	-9778	85
Відносні зміни		31%	419%	3%	125%
З ознаками обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу	67888	76728	73300	51638	55694
Абсолютні зміни		8840	-3428	-21662	4056
Відносні зміни		113%	96%	70%	108%
З ознаками внутрішнього фінансового моніторингу	407462	315262	298374	253913	288317
Абсолютні зміни		-92200	-16888	-44461	34404
Відносні зміни		77%	95%	85%	114%
З ознаками обов'язкового фінансового моніторингу	3873967	5925372	7631690	9663903	11092670
Абсолютні зміни		2051405	1706318	2032213	1428767
Відносні зміни		153%	129%	127%	115%

Згідно табл. 2.8 можна дійти висновку, що найбільшу частку з усіх отриманих повідомлень складають повідомлення з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу. У 2019 році частка цих повідомлень становила близько 97%, разом з тим спостерігається їх кількісне зростання на 7218703 повідомлень протягом всього аналізованого проміжку часу. Натомість найменшу питому вагу складають повідомлення про відстеження фінансових операцій, кількісне значення яких протягом 2015-2019 років скоротилось на 7377 повідомлень. Разом з тим, відчутне зменшення спостерігалось і серед

повідомлень з ознакам внутрішнього моніторингу, яке становило 119145 повідомлень протягом аналізованого періоду.

Державна служба фінансового моніторингу України згідно з повноваженнями на постійній основі здійснює збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Державна служба фінансового моніторингу України здійснюється комплексний аналіз отриманої інформації та виявлення сумнівних фінансових операцій у державному і комерційному секторі економіки із залученням фінансових та нефінансових посередників.

Всі отримані повідомлення, що попадають у сховище Державної служби фінансового моніторингу, розділяються за ступенем ризику та підлягають ґрунтовному аналізу з урахуванням всієї наявної інформації. За результатами такого аналізу створюються досьє для проведення фінансових розслідувань.

На рис. 2.14. представлена динаміка формувань досьє протягом 2015-2019 років.

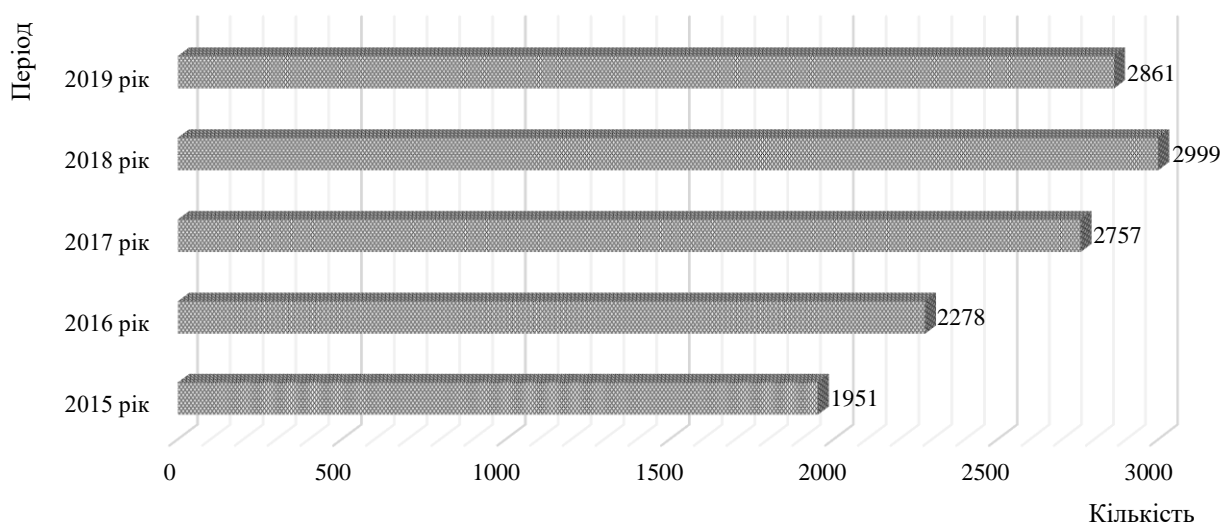

Рис. 2.14. Динаміка формувань досьє протягом 2015-2019 років

Так протягом 2019 року для активної роботи було відібрано 530 393 повідомлень про фінансові операції, що стали базою для формування 2 861 досьє. Найбільший показник кількості сформованих досьє спостерігався протягом 2018 року та становив 2999. Загалом за аналізований період було сформовано 12 846.

Державна служба фінансового моніторингу забезпечує взаємодію та

інформаційний обмін з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію відмивання коштів та фінансування тероризму.

За 2019 рік Держфінмоніторинг, на забезпечення організації взаємодії та інформаційного обміну з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, співпрацював зі 79 підрозділами фінансової розвідки.

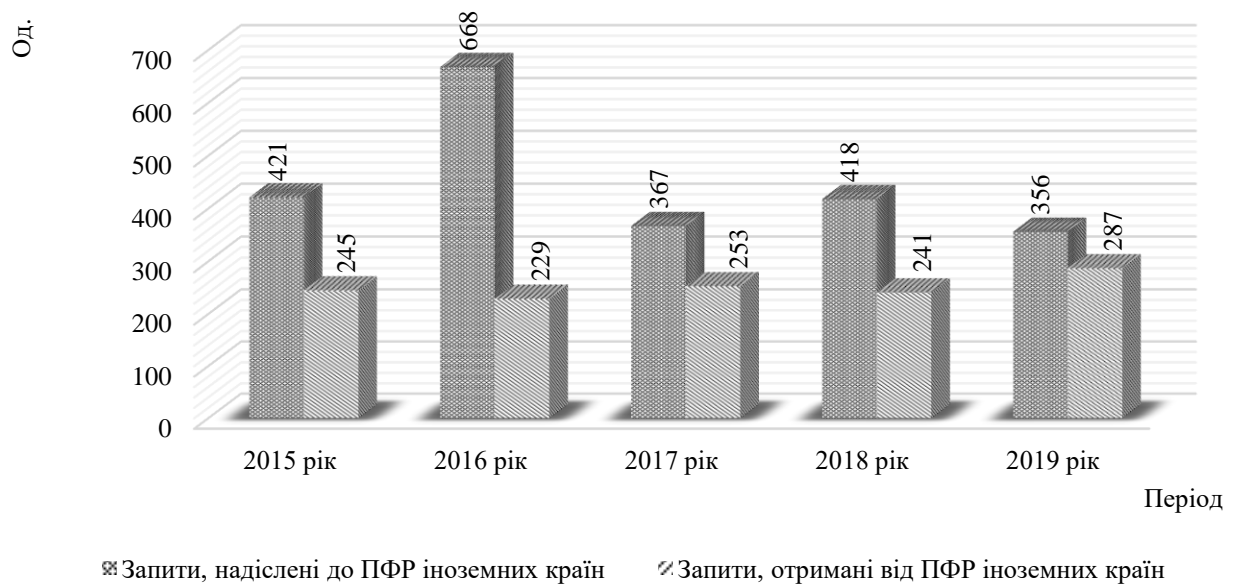

Рис. 2.15. Обмін інформацією з ПФР іноземних держав

Протягом 2019 року Держфінмоніторингом направлено 356 запитів до 61 підрозділу фінансової розвідки іноземних держав та отримано 335 відповідей на запити від 55 підрозділів фінансової розвідки іноземних держав (рис. 2.15). Також, Держфінмоніторингом було отримано 287 запитів від 50 іноземних підрозділів фінансової розвідки та надано 287 відповідей до 50 підрозділів фінансової розвідки іноземних держав.

Варто також зазначити, що Національний банк України є одним з органів державного фінансового моніторингу та здійснює фінансовий моніторинг, щоб запобігти використанню банківської системи України для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Таким чином, доцільним є перегляд інформації щодо застосування Національним банком заходів впливу до банків за результатами перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення

Таблиця 2.9

Заходи впливу НБУ до банків України, які порушували законодавство у сфері фінансового моніторингу протягом 2018-2020 років

Місяць	Банки, до яких за порушення законодавства застосовано заходи впливу	Види заходів впливу та їх розподіл за банками	
		Штрафи (сума)	Письмові застереження
1	2	3	4
2018 рік			
лютий	ПАТ «ТАСКОМБАНК»	6 080 000,50 грн.	Ні
	ПАТ «АСВІО БАНК»	Ні	Так
березень	ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	1 207 205,1 грн.	Так
	ПАТ «АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "КОНКОРД»	1 550 000 грн.	Так
	ПАТ «БАНК СІЧ»	1 284 000 грн.	Так
	ПАТ «УКРАЇНСЬКИЙ БУДІВЕЛЬНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	Ні	Так
травень	ПАТ «Промінвестбанк»	Ні	Так
	ПАТ «КРЕДОБАНК»	Ні	Так
	ПАТ «МТБ БАНК»(до 05.03.2018 – ПАТ «МАРФІН БАНК»)	Ні	Так
	ПАТ «УКРСИББАНК»	400 000 грн.	Так
червень	ПАТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	5 000 000 грн.	Так
серпень	ПрАТ "АЙБОКС БАНК"	462 245,45 грн.	Так
жовтень	АТ «ЮНЕКС БАНК»	Ні	Так
	ПАТ «Ідея Банк»	Ні	Так
	ПАТ «АЛЬТБАНК»	Ні	Так
	ПАТ «Комерційний банк «Центр»	1 200 000 грн.	Так
листопад	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Ні	Так
	ПАТ «Місто Банк»	4 226 096,56 грн.	Так
	АТ «УКРСОЦБАНК»	30 454 928,35 грн.	Так
грудень	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	450 000 грн.	Ні
	ПАТ «ПУМБ»	Ні	Так
	ПАТ «КБ «ГЛОБУС»	3 000 000 грн.	Ні
	ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ»	Ні	Так
	АТ «СБЕРБАНК»	94 737 499,80 грн.	Так
2019 рік			
січень	АТ «ПРАВЕКС БАНК»	200 000 грн.	Так
	АТ «ЮНЕКС БАНК»	Ні	Так
	АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	14 382 472,28 грн.	Так
лютий	АТ «МЕГАБАНК»	6 200 000 грн.	Ні
	АТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	Ні	Так
березень	«ОТП БАНК»	7 142 125,42 грн	Так

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4
квітень	ПАТ «БАНК ВОСТОК»	300 000 грн.	Так
	АТ «АЛЬПАРИ БАНК»	2 000 000 грн.	Ні
	ПАТ «МТБ БАНК»	4 350 000,50 грн.	Ні
	«РВС БАНК»	3 000 390, 52 грн.	Ні
	ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ»	200 000 грн.	Ні
травень	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	Ні	Так
червень	АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»	6 852 526,49 грн.	Ні
липень	АБ «Південний»	Ні	Так
	АТ «Місто Банк»	Ні	Так
	АТ «Банк Кредит Дніпро»	300 000 грн.	Так
серпень	АТ «БАНК АЛЬЯНС»	2 600 000 грн.	Ні
	АТ «СБЕРБАНК»	Ні	Так
	АБ «УКРГАЗБАНК»	300 000 грн.	Так
	АТ «КІБ»	200 000 грн.	Ні
листопад	АТ «СПБ»	400 000 грн.	Ні
	АТ «МЕГАБАНК»	200 000 грн.	Ні
	АТ «АБ «РАДАБАНК»	300 000 грн.	Ні
	АТ «Ощадбанк»	200 000 грн.	Ні
грудень	АТ «ОКСІ БАНК»	Ні	Так
	АТ "КБ «ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	2 265 000 грн.	Ні
	АТ «КРИСТАЛБАНК»	Ні	Так
2020 рік			
січень	ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»	2 313 086,75 грн.	Ні
лютий	АТ АКБ «ЛЬВІВ»	400 000 грн.	Так
	АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	200 000 грн.	Ні
	АТ «А-БАНК»	400 000 грн.	Так
березень	АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	Ні	Так
	АТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	800 000 грн.	Ні
	АТ «РВС БАНК»	3 000 390,52 грн.	Ні
	АТ «Укресімбанк»	600 000 грн.	Ні
квітень	АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	Ні	Так
	АТ «МІБ»	Ні	Так
	АТ «Полтава-банк»	300 000 грн.	Так
травень	АТ «ТАСКОМБАНК»	2 363 200,15 грн.	Так
	АТ «Полікомбанк»	300 000 грн.	Ні
липень	АТ «СКАЙ БАНК»	300 000 грн.	Ні
	АТ АКБ «АРКАДА»	Ні	Так
	АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЕНЬ»	5 000 000 грн.	Ні
	АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК»	200 000 грн.	Ні
	АТ «КБ ГЛОБУС»	200 000 грн.	Ні
	ПуАТ «АКОРДБАНК»	300 000 грн.	Ні
вересень	АТ «Райффайзен банк Аваль»	Ні	Так
	АТ «КРЕДІ АГРІГОЛЬ БАНК»	Ні	Так

Загалом за 2018-2020 роки Національним банком України було застосовано 72 заходи впливу до банків за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу.

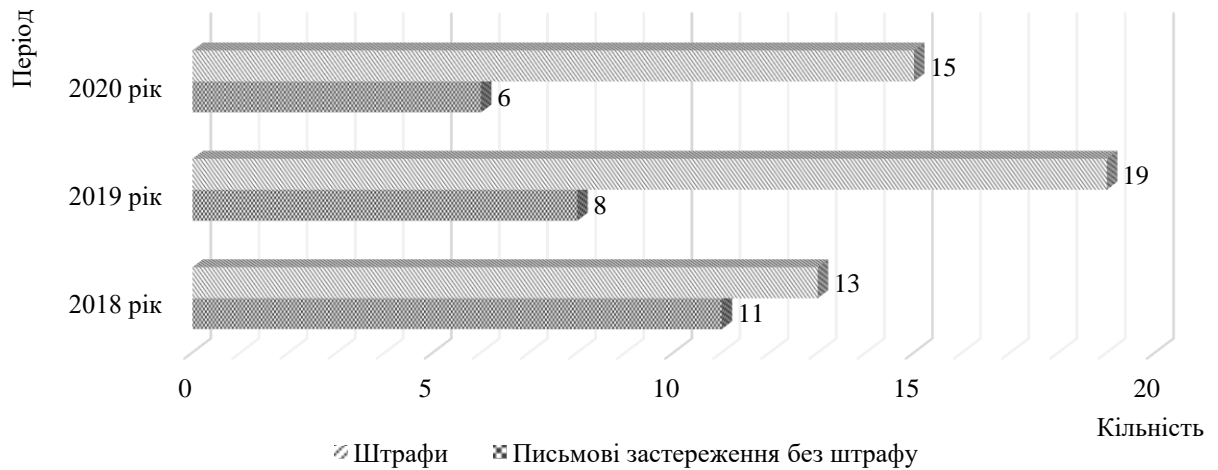

Рис. 2.16. Динаміка заходів впливу до банків протягом 2018-2020 рр.

Як показує рис. 2.16 до банків застосовувалось два види заходів впливу: штрафи та письмові застереження. Так протягом 2018 року було застосовано 13 штрафів, з них 10 були з письмовим застереженням, протягом 2019 року було застосовано 19 штрафів з них 7 з письмовим застереження, у 2020 році показник сягав 15 штрафів та з них 4 з письмовим застереженням. Разом з тим банки отримували письмові застереження без штрафів. Так найбільший показник спостерігався у 2018 році та становив 11 застережень.

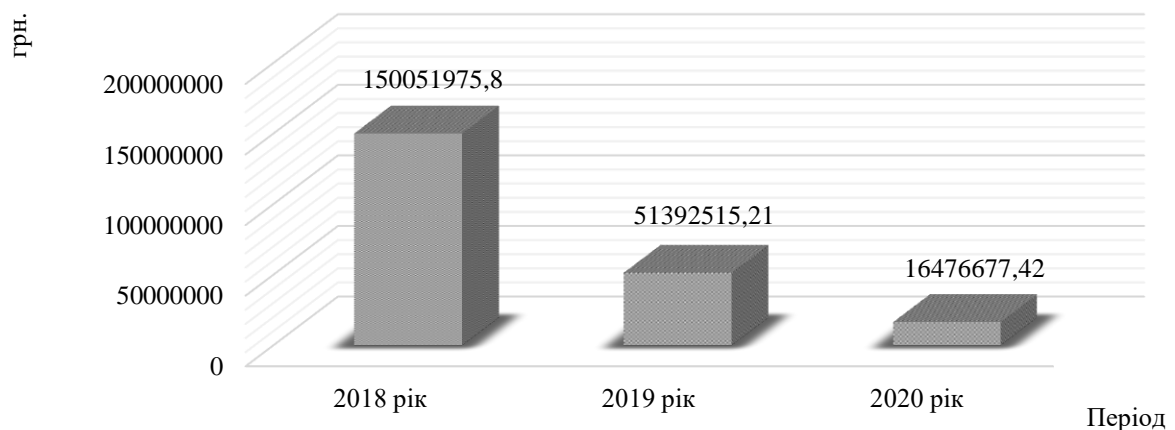

Рис. 2.17. Динаміка штрафів застосованих до банків протягом 2018-2020 рр.

Дані рис. 2.17 свідчать, що протягом аналізованого проміжку часу найбільша сума штрафів до банків була застосована у 2018 році та складала 150051975,8 грн. Загалом протягом 2018-2020 років сума заходів впливу до банків у вигляді штрафів становила 217921168,4 грн.

Проведений аналіз ризиків дозволяє зробити висновки, що нині національна система у сфері легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму є досить вразливою та потребує заходів впливу щодо мінімізації або ухилення від таких ризиків.

Таким чином, огляд вищенаведених даних дозволяє дійти висновку, що саме банки є основною категорією системи фінансового моніторингу, яка виявляє близько 98% усіх підозрілих фінансових трансакцій, що проходять через фінансову систему України і містять ознаки, які свідчать про можливе проведення цих операцій з метою відмивання коштів. Виходячи з цього, питання забезпечення ефективності національної системи залишається актуальним. Тож, банківський фінансовий моніторинг повинен функціонувати з метою прогнозування і попередження небезпечних явищ діяльності як окремого банку так і банківського сектору країни, повинен забезпечувати аналітичною інформацією Національний банк України, та дозволяти контролювати внутрішню політику ризик-менеджменту кожного банку. Останнє є запорукою зменшення обсягів легалізації (відмивання) тіньових доходів та отримання незаконних прибутків та проведення нелегальних банківських операцій.

2.3. Організація системи управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму АТ КБ «ПриватБанк»

На сьогоднішній день банківська система є однією з основних та найголовніших структур ринкової економіки. Загалом банки належать до досить специфічної та особливої категорії ділових підприємств – фінансових посередників, так як саме вони виступають тими установами, які акумулюють вільні кошти і спрямовують їх у відповідні сфери. Але попри на це виникають проблеми, які несприятливо впливають не тільки на розвиток ефективної та

надійної банківської системи, але й в цілому на процеси економічного зростання країни та розвиток її міжнародних відносин. В наш час серед таких проблем особливого актуального значення набувають процеси залучення банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Серед зазначеної проблеми особливого значення набуває оцінка банківських ризиків у цій сфері та управління ними, а також необхідність побудови ефективної системи ризик-менеджменту.

Ризик для будь-якого банку означає невизначеність, яка пов'язана з можливістю втрат через настання або ненастання відповідних подій. Таким чином, одним із головних завдань банківської установи є розробка та впровадження ефективної політики та системи управління ризиками, яка відповідає б вимогам національного фінансового ринку.

Політика у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення поширюється на підрозділи АТ КБ «ПриватБанк», у тому числі всі відокремлені та розташовані в інших юрисдикціях, працівників, ділових партнерів банку, учасників платіжних систем, до яких входить банк, клієнтів, що забезпечують проведення фінансових операцій за допомогою банку на території України та за її межами.

Основною метою політики АТ КБ «ПриватБанк» з питань протидії відмивання коштів та фінансування тероризму є визначення та затвердження загальних принципів банку щодо дотримання вимог законодавства України з питань ПВК/ФТ, недопущення використання послуг банку з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення та протидія будь-якій іншій діяльності, що передує або сприяє відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [88].

Основними пріоритетами та завданнями у діяльності банку у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є:

захист законних інтересів громадян, суспільства і держави від шкоди, заподіяної внаслідок злочинних діянь у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Захист працівників Банку від погроз та інших негативних чи дискримінаційних дій, пов'язаних з виконанням вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ;

ретельне дотримання правил та інструкцій з питань протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, розроблених з метою дотримання вимог законодавства України, захисту іміджу Банку, його репутації та збереження довіри клієнтів;

усвідомлення, що порушення законодавства, внутрішніх положень та процедур, у першу чергу у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, не може виправдовуватись отриманням прибутку. Розробка та впровадження продуктів, функціонування бізнес-процесів здійснюється у суворій відповідності із локальним законодавством. Діяльність, яка не відповідає локальному законодавству, внутрішнім положенням банку та цій політиці, є неприйнятною для банку, незважаючи на аналогічну практику інших учасників ринку або інших фінансових установ;

розуміння невідворотності покарання за порушення вимог локального законодавства у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення - це процес, під час якого фінансова установа використовується як інструмент для легалізації кримінальних доходів, одержаних злочинним шляхом. Такі дії наражають установу на потенційну небезпеку, становлять загрозу для її репутації та застосування заходів впливу (санкцій) суб'єктів державного фінансового моніторингу;

вимірювання ефективності роботи банку ступенем, з яким установа зменшує ризики та загрози використання її з метою протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

У сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму у АТ КБ «ПриватБанк» визначено основні правила та стандарти (рис. 2.18).

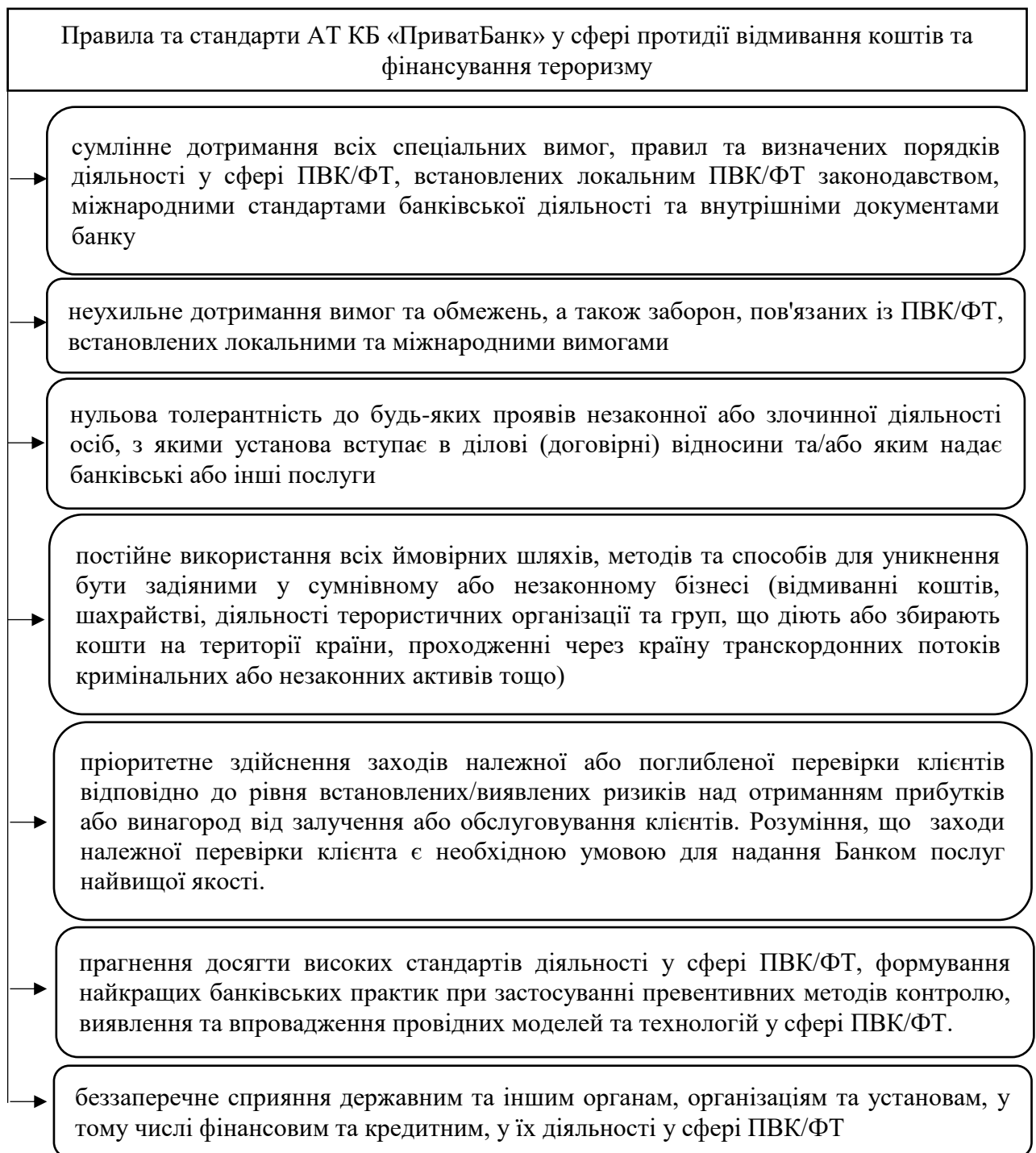

Рис. 2.18. Правила та стандарти АТ КБ «ПриватБанк» у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму

Організація внутрішньобанківської системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму передбачає:

створення відповідної організаційної структури, побудованої у вигляді

трьох ліній захисту у сфері ПВК/ФТ (табл. 2.10);

Таблиця 2.10

Організаційна структура захисту у сфері протидії відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму

Компонент	Визначення
I лінія захисту	включає: бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки банку, які безпосередньо ініціюють, здійснюють (забезпечують, супроводжують) проведення заходів захисту, приймають ризики ПВК/ФТ в процесі своєї діяльності та несуть відповідальність за поточне управління цими ризиками, здійснюють заходи з контролю за функціонуванням системи захисту;
II лінія захисту	включає: окремих структурний підрозділ з ПВК/ФТ, підпорядкований відповідальному працівнику та підрозділ за дотриманням норм (комплаєнс), які забезпечують впевненість керівників банку, що впроваджені I та II лінією заходи захисту забезпечують дотримання вимог.
III лінія захисту	включає: підрозділ внутрішнього аудиту банку, який здійснює незалежну оцінку ефективності діяльності I та II ліній захисту та загальну оцінку ефективності системи управління ризиками у сфері ПВК/ФТ.

визначення у внутрішньобанківських документах (рис. 2.19);

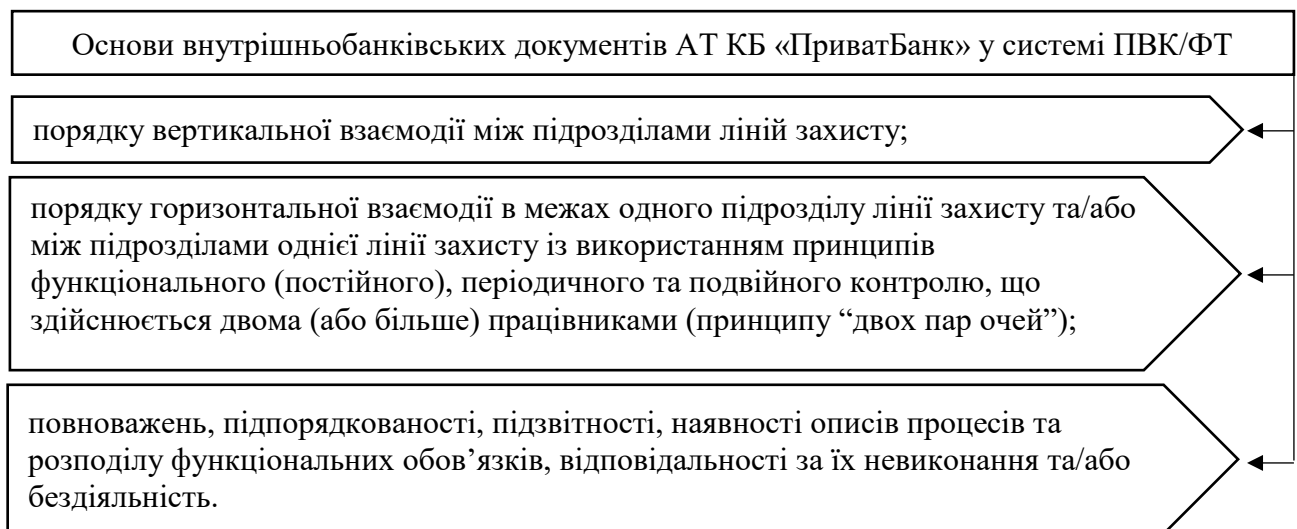

Рис. 2.19. Основи внутрішньобанківських документів АТ КБ «ПриватБанк» у системі ПВК/ФТ

АТ КБ «ПриватБанк» з метою належної організації та функціонування внутрішньобанківської системи управління ризиками легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом та фінансуванні тероризму виконує ряд завдань зображених на рис. 2.20.

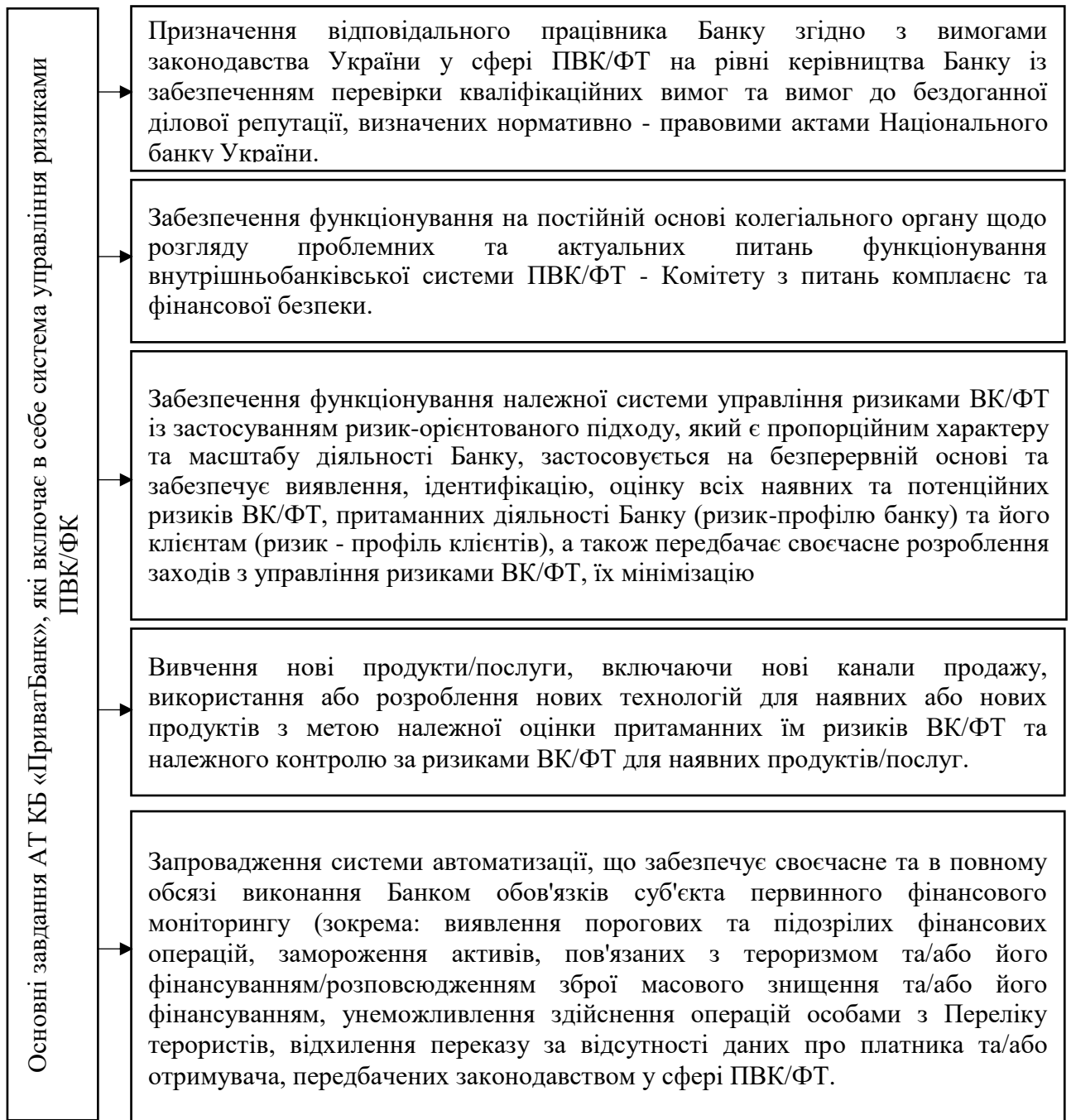

Рис. 2.20. Основні завдання АТ КБ «ПриватБанк», які включає в себе система управління ризиками ПВК/ФК

Загалом АТ КБ «ПриватБанк» визначено п'ять компонентів системи управління ризиками та внутрішнього контролю з питань ПВК/ФТ, які функціонують в Банку на всіх організаційних рівнях у взаємоінтегрований спосіб, що передбачає використання результату будь-якого компонента під час виконання інших заходів контролю (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Компонентів системи управління ризиками та внутрішнього контролю з питань ПВК/ФТ

Компонент	Визначення
1	2
I. Контрольне середовище ПВК/ФТ	організацію та функціонування внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ;
	розподіл функцій (обов'язків) з питань ПВК/ФТ між трьома лініями захисту;
	рівень культури ПВК/ФТ, участь всіх працівників Банку, у тому числі працівників бізнес-підрозділів, у системі захисту у сфері ПВК/ФТ;
	залучення вищого керівництва Банку до питань управління ризиками у сфері ПВК/ФТ;
	організацію проведення навчальних заходів та тренінгів персоналу, контроль рівня знань шляхом проведення тестувань (атестації).
II Управління ризиками	своєчасне виявлення, вимірювання, моніторинг, контроль, пом'якшення та звітування щодо ризиків ВК/ФТ;
	розробка методик, інструментів та моделей (у тому числі скорингових) для виявлення ризиків ВК/ФТ із застосуванням ризик-орієнтованого підходу;
	здійснення комплексної двоетапної оцінки/переоцінки ризиків ВК/ФТ Банку (ризик-профілю Банку), ризику ділових відносин (фінансових операцій без установаження ділових відносин) із клієнтами (ризик-профілів клієнтів);
	забезпечення моніторингу, контролю та попередження порушень показників ризик-апетиту у сфері ПВК/ФТ;
III Контрольна діяльність/ контрольні процедури з питань ПВК/ФТ	описів процесів та контрольних процедур у сфері ПВК/ФТ;
	послідовне поєднання попереднього, поточного (в режимі реального часу) та подальшого контролів з метою підвищення дієвості та ефективності заходів захисту у сфері ПВК/ФТ;
	превентивні методи контролю, спрямованих на попередження порушень та ризиків у сфері ПВК/ФТ;
	автоматизовані контрольні процедури у сфері ПВК/ФТ, співвідношення ручних та контрольних процедур, використання функцій подвійного контролю;
	забезпечення постійного контролю підлеглих працівників функціональними та лінійними керівниками;
IV Контроль за інформаційними потоками та комунікаціями з питань ПВК/ФТ	наявність системи ескалації підозр та проблемних питань у сфері ПВК/ФТ, своєчасний та дієвий порядок їх розгляду, уключно з повідомленням інформації/фактів, що стосуються випадків порушення або можливого порушення законодавства України у сфері ПВК/ФТ;
	оперативне реагування на отримані повідомлення про порушення вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ, у тому числі ті, що надійшли без зазначення авторства (анонімно) із гарантуванням захисту та конфіденційності;

1	2
	забезпечення таємниці фінансового моніторингу, а також іншої конфіденційної інформації у сфері ПВК/ФТ.
V Моніторинг ефективності системи внутрішнього контролю банку з питань ПВК/ФТ	моніторинг дієвості функціонування системи внутрішнього контролю з питань ПВК/ФТ, звітування (інформування) щодо порушень на всіх організаційних рівнях;
	прийняття своєчасних та адекватних управлінських рішень щодо підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю у сфері ПВК/ФТ;
	виявлення підрозділами за дотриманням норм (комплаєнс) та внутрішнього аудиту проблем та недоліків у внутрішньобанківській системі ПВК/ФТ шляхом проведення перевірок діяльності (процесів, процедур) та доведення результатів таких перевірок до вищого керівництва банку.

Також варто наголосити, що АТ КБ «ПриватБанк» забезпечує внесення змін до політики з питань легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму відповідно до вимог законодавства України, сучасних стандартів світової та вітчизняної практики у сфері легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Банк впроваджує процедури та правила, метою яких є втілення вимог, викладених у своїй політиці.

Для більш детального аналізу системи управління ризиками у сфері відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму АТ КБ «ПриватБанк» проведемо бальну оцінку ризику у цій сфері. Дана методика передбачає собою визначення рівня ризику залежно від його критеріїв, що оцінюється в 3 бали – високий рівень ризику, 2 бали – середній рівень ризику, 1 бал – низький рівень ризику (табл. 2.12). Усього бальна методика визначення рівня легалізації злочинних доходів АТ КБ «ПриватБанк» містить 13 показників ризику. Загальна кількість балів та присвоєння відповідного ступеня ризику визначається за формулою:

$$R_{rrb} = R_1 + R_2 + R_3 + R_4 + R_5 + R_6 + R_7 + R_8 + R_9 + R_{10} + R_{11} + R_{12} + R_{13} \quad (2.1)$$

де R_{rrb} – сукупна оцінка ризику банківської установи;

R_{1-13} – оцінка кожного ризику за шкалою 1-3.

Таблиця 2.12

Бальна методика визначення ризику легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом АТ КБ «ПриватБанк»

Ризик	Критерій ризику	Рівень ризику	Бал
1	2	3	4
R1			
Наявність фактів відмивання незаконних доходів через систему банку	Відмивання незаконних доходів здійснювалось внаслідок свідомих дій власників або управлінського персоналу або відповідальних працівників	Високий	3
	Відмивання незаконних доходів здійснювалось внаслідок недостатнього контролю власниками, некомпетентності управлінського персоналу або відповідальних працівників	Середній	2
	Відсутність фактів відмивання незаконних доходів через систему банку	Низький	1
R2			
Наявність фактів порушення банком законодавства з питань фінансового моніторингу	Наявність численних порушень законодавства з питань фінансового моніторингу, застосування контролюючим органом найвищих санкцій за попередній період	Високий	3
	Середній рівень порушення законодавства з питань фінансового моніторингу, застосування контролюючим органом штрафних санкцій за попередній період	Середній	2
	Відсутність порушень/несуттєві порушення законодавства з питань фінансового моніторингу, відсутність застосування контролюючим органом штрафних санкцій	Низький	1
R3			
Частка клієнтів з високим рівнем ризику легалізації незаконних доходів	Частка клієнтів з високим та дуже високим рівнем ризику легалізації незаконних доходів (50 % і вище)	Високий	3
	Частка клієнтів з високим та дуже високим рівнем ризику легалізації незаконних доходів (10-50 %)	Середній	2
	Частка клієнтів з високим та дуже високим рівнем ризику легалізації незаконних доходів (менше 10%)	Низький	1
R4			
Рівень зрілості служби фінансового моніторингу	Наявність переважної більшості з таких аспектів: - відсутність у відповідальній особі навичок у сфері ПЛД; - неуккомплектованість штату служби фінансового моніторингу; - часті зміни керівництва служби фінансового моніторингу;	Високий	3

Закінчення табл. 2.12

1	2	3	4
	- завантаження служби фінансового моніторингу неприбутковими функціями		
	Наявність окремих аспектів, що наведені у «високому» критерії цього ризику, які суттєво не впливають на якість функціонування служби фінансового моніторингу	Середній	2
	Відсутність аспектів, наведених у «високому» критерії цього ризику	Низький	1
R5			
Частка фінансових операцій, що зареєстровані за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу від загальної кількості фінансових операцій банку	Частка фінансових операцій, що зареєстровані за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу становить 50% і більше	Високий	3
	Частка фінансових операцій, що зареєстровані за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу становить від 10 до 50%	Середній	2
	Частка фінансових операцій, що зареєстровані за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу становить менше 10%	Низький	1
R6			
Частка анульованих фінансових операцій до моменту подання інформації до ДСФМУ в загальній кількості фінансових операцій	Частка анульованих фінансових операцій, до моменту надання інформації до Держфінмоніторингу становить більше 50%	Високий	3
	Частка анульованих фінансових операцій, до моменту надання інформації до Держфінмоніторингу становить від 10 до 50%	Середній	2
	Частка анульованих фінансових операцій, до моменту надання інформації до Держфінмоніторингу становить менше 10%	Низький	1
R7			
Частка клієнтів банку, які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у структурі клієнтів з високим ступенем ризику легалізації незаконних доходів	Частка клієнтів банку які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у структурі клієнтів банку, становить 70% і вище	Високий	3
	Частка клієнтів банку які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у структурі клієнтів банку, становить 30-70%	Середній	2
	Частка клієнтів банку які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у структурі клієнтів банку, становить менше 30%	Низький	1
R8			
Стандартний ризик, що встановлений СПФМ ДСФМ	Високий рівень стандартного ризику СПФМ	Високий	3
	Середній рівень стандартного ризику СПФМ	Середній	2
	Низький рівень стандартного ризику СПФМ	Низький	1

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4
R9			
Відсутність внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу	Відсутність частини або повна відсутність внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу	Високий	3
	Наявність недоліків у внутрішніх документах банку з питань фінансового моніторингу чи їх невідповідність вимогам чинного законодавства	Середній	2
	Поодинокі недоліки у внутрішніх документах банку з питань фінансового моніторингу	Низький	1
R10			
Недостовірність поданої до ДСФМУ або НБУ інформації з питань фінансового моніторингу	Численні факти подання недостовірної інформації з питань фінансового моніторингу ДСФМУ	Високий	3
	Поодинокі факти подання недостовірної інформації з питань фінансового моніторингу ДСФМУ або НБУ	Середній	2
	Відсутність таких фактів	Низький	1
R11			
Частка операцій банку, що пов'язана зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі операцій банку	Частка операцій банку, що пов'язана зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі операцій банку, становить 50% і більше	Високий	3
	Частка операцій банку, що пов'язана зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі операцій банку, становить 10-50%	Середній	2
	Частка операцій банку, що пов'язана зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі операцій банку, становить менше 10%	Низький	1
R12			
Частка клієнтів, що є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі клієнтів банку	Частка клієнтів, що є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі клієнтів банку, становить 50% і більше	Високий	3
	Частка клієнтів, що є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі клієнтів банку, становить 10-50%	Середній	2
	Частка клієнтів, що є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у загальній структурі клієнтів банку, становить менше 10%	Низький	1
R13			
Недосконала система управління ризиками легалізації незаконних доходів	Недосконале методичне забезпечення оцінки ризиків легалізації незаконних доходів, невиконання рекомендацій НБУ та служби внутрішнього аудиту	Високий	3
	Неповне виконання рекомендацій НБУ та служби внутрішнього аудиту щодо мінімізації ризиків легалізації незаконних доходів	Середній	2
	Відсутність фактів, що наведені у «високому» та «середньому» категоріях цього ризику	Низький	1

Однак для трансформації бальної оцінки в рівень ризику необхідно розрахувати її максимальне та мінімальне значення і визначити довірчий інтервал. Загалом, максимальна оцінка буде становити 39 балів, тобто рівень ризику буде високий і складатиме 100%; мінімальна оцінка становитиме 13 балів, тобто низький рівень ризику, що відповідає ймовірності його реалізації – 0%. В свою чергу квартиль складатиме: $(39-13)/4 = 6,5$ балів або 25%. Таким чином, трансформація бальної оцінки у рівень ризику легалізації злочинних доходів банком представлена у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Взаємозалежність між бальною оцінкою, рівнем ризику легалізації злочинних доходів банком і рекомендованою періодичністю проведення перевірок з питань фінансового моніторингу

Бальна оцінка ризику легалізації злочинних доходів банком	Ймовірність реалізації ризику легалізації злочинних доходів банком, %	Рівень ризику легалізації злочинних доходів банком	Рекомендована періодичність перевірок НБУ з питань фінансового моніторингу
10-17	0-25%	Низький	Один раз на три роки
18-25	26-50%	Середній	Один раз на два роки
26-32	51-75%	Високий	Один раз на рік
33-39	76-100%	Дуже високий	Один раз на пів року

У табл. 2.13 винесені результати бальної методики рівня ризику легалізації злочинних доходів АТ КБ «ПриватБанк».

Таблиця 2.13

Бальна методика рівня ризику легалізації злочинних доходів АТ КБ «ПриватБанк»

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13
АТ КБ «ПриватБанк»	2	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1
Загальний бал	18												

Після проведеного аналізу за допомогою бальної методики, можна дійти висновку, що АТ КБ «ПриватБанк» відноситься до банків з середнім приближеним до низького ступенем ризику. Такий результат є наслідком того,

що банк усвідомлює необхідність та важливість аналізу рівня ризику легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом та фінансування тероризму для успішної діяльності.

Бальна методика визначення рівня ризику легалізації злочинних доходів банку має низку переваг, зокрема: має достатню достовірну оцінку, поєднує врахування кількісних та якісних показників, є простою, зручною та зрозумілою для використання. Дана методика може бути використана:

банком з метою визначення ефективності системи управління ризиками легалізації незаконних доходів;

банком для потреб визначення комплексного ризику легалізації незаконних доходів конкретної фінансової операції;

Національним банком з метою визначення періодичності перевірок банку з питань фінансового моніторингу.

Підсумовуючи вищевикладене, діяльність аналізованого банку можна вважати успішною в системі протидії відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом та фінансування тероризму. Про такі висновки свідчать ті факти, що АТ КБ «ПриватБанк» серед основних своїх задач ставить недопущення використання його послуг з метою легалізації доходів, протидіє будь-якій діяльності, яка передусе або сприяє відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Разом з цим банк найефективнішим засобом у даній сфері вважає попередження цих дій і використовує всі можливі шляхи, методи і способи уникнення бути задіяними в сумнівному або незаконному бізнесі.

3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

3.1. Вдосконалення методичного підходу до оцінки системи управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму

Ризик є невід'ємною складовою фінансової діяльності, тому в банківському секторі накопичено значну кількість знань щодо визначення, вимірювання, контролювання банківських ризиків та здійснення їх моніторингу. Та попри на це, постає питання щодо адекватного інструментарію для оцінки та подальшого управління таким специфічним видом банківського ризику, як ризик використання банків для легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму. Необхідним завданням на сьогодні є удосконалення процесу управління ризиком легалізації коштів та фінансування тероризму, особливо в сучасних умовах соціально-економічного розвитку країни, що дозволить підвищити якість фінансового моніторингу в державі в цілому і знизити ризик залучення банків до процесу відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

Оцінка ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму є інструментом або процесом, заснованим на методології, узгодженої учасниками проведення оцінки, у рамках якого робиться спроба виявити, проаналізувати та зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму і який служить першим кроком для зниження таких ризиків.

Згідно з національним законодавством, зокрема Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму, затверджених Мінфіном України і рекомендацій міжнародних органів, таких як ФАТФ, Базельський комітет, Світовий банк, можна запропонувати класифікацію ризиків легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, поділену на групи: за джерелами виникнення, за сферою виникнення і наслідками виникнення (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Класифікація ознак ризику легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом у банківських установах

Наведені джерела виникнення ризику відмивання незаконно отриманих коштів спричиняють багато негативних наслідків, до яких, окрім загальновідомих, можна віднести ризик «дерискінгу», який в наш час становить неабияке занепокоєння з боку наглядових органів. ФАТФ характеризує «дерискінг» як явище в діяльності фінансових установ, яке спрямоване на припинення або обмеження ділових відносин з клієнтами або категоріями клієнтів з метою уникнення, а не управління ризиками. Причини «дерискінгу» можуть бути різні, такі як побоювання щодо прибутковості, пруденційних вимог, занепокоєння після глобальної фінансової кризи, репутаційного ризику та ризику відмивання коштів або фінансування

тероризму [81, с. 47].

Варто також зазначити, що про зв'язки ризику легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму зі стратегічним, ринковим, кредитним, операційним, правовим, репутаційним ризиками та ризиком ліквідності наголошено у Керівництві для банків з протидії відмивання коштів та фінансування тероризму (Anti-Money-Laundering (AML) & Countering Financing of Terrorism (CFT) Risk Management in Emerging Market Banks. Good Practice Note, IFS).

В умовах реальної економіки між результативними показниками та чинниками діють вірогідні (стохастичні) зв'язки. Тому нами було використано апарат кореляційно-регресійного аналізу. Кореляційно-регресійний аналіз вирішує два основні завдання: визначення за допомогою рівняння регресії аналітичної форми зв'язку між результативним і факторним показниками та встановлення рівня щільності зв'язку між ними.

Для своєї реалізації, кореляційно-регресійний аналіз потребує виконання таких умов:

для побудови рівняння регресії необхідна певна сукупність об'єктів – просторово-часова;

необхідний достатній обсяг спостережень;

сукупність має бути однорідною.

Для аналізу було обрано 23 банки, до яких протягом 2018-2020 років Національний банк здійснював заходи впливу щодо порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу та коефіцієнти ризикованості діяльності (2016 - 2019 рр.). Таким чином, метою аналізу є встановлення взаємозв'язку між веденням банками ризикової діяльності та чинниками порушення фінансового моніторингу.

Так, у якості результативного показника (у) було обрано встановлені штрафи, а у якості факторів-аргументів були обрані: коефіцієнт миттєвої ліквідності (x1), чиста процентна маржа (x2), частка резервів під знецінення у кредитному портфелі (x3), частка резервів під знецінення цінних паперів у портфелі цінних паперів (x4), коефіцієнт нестійкості ресурсної бази (x5), частка валютних депозитів у зобов'язаннях банку (x6).

Отримані результати розрахунку вихідних даних, тобто показників ризикованості діяльності за 2016-2019 роки та розміри штрафних санкцій

здіяні до цих банків за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу протягом 2018-2020 років представлені в Додатку Д, Е.

Результати кореляційного аналізу впливу коефіцієнтів ведення ризикової діяльності на застосовані штрафні санкції у середовищі STATISTICA представлені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Матриця коефіцієнтів парної кореляції

	Y	x1	x2	x3	x4	x5	x6
Y	1	0,5736	0,8661	0,5828	0,5196	0,9193	0,8954
x1	0,5736	1	0,6994	0,6452	0,5642	0,8630	0,7375
x2	0,8661	0,6994	1	0,8666	0,6791	0,7788	0,9552
x3	0,5828	0,6452	0,8666	1	0,5258	0,6735	0,6628
x4	0,5196	0,5642	0,6791	0,5258	1	0,5433	0,6294
x5	0,9193	0,8630	0,7788	0,6735	0,5433	1	0,9130
x6	0,8954	0,7375	0,9552	0,6628	0,6294	0,9130	1

Визначення парних коефіцієнтів кореляції здійснювалося за формулою (3.2) [39]. Значення коефіцієнта кореляції r знаходиться в межах від -1 до +1. За $r > 0$ зв'язок між показниками прямий, за $r < 0$ – обернений.

$$r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \times \bar{Y}}{\sigma_x \sigma_y}, \quad (3.1)$$

де X – факторний показник;

Y – результативний показник;

σ – середньоквадратичне відхилення.

Визначення парних коефіцієнтів кореляції дозволило визначити ступінь та напрямок зв'язку між загальним рівнем дотримання банками законодавства у сфері фінансового моніторингу та показниками ризикованості діяльності. Як видно з табл. 3.1, між коефіцієнтами ризиків та штрафів банку досить тісний прямий зв'язок. Тобто зміна показника рівня заходів впливу застосованих до банку повністю пояснюється зміною ступеня ризикованості діяльності.

Для того щоб визначити як змінюється середнє значення однієї ознаки (Y)

залежно від другої (X) побудовано рівняння регресії. Результати побудови регресії наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Результати побудови множинної регресії

Показник	Бета-коefficient	Стандартна похибка бета-коefficientу	Коефіцієнт регресії	Стандартна похибка коefficientу регресії	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень істотності
Вільний член рівняння			0,359	0,000001	5,00635	0,00001
X1	0,088	0,0002	0,455	0,000001	2,64143	0,000009
X2	0,642	0,0034	1,206	0,000001	8,51921	0,000011
X3	0,095	0,0001	0,605	0,000001	1,66355	0,000000
X4	0,203	0,0028	0,501	0,000001	2,66355	0,000192
X5	0,788	0,0004	1,606	0,000001	9,66355	0,000311
X6	0,625	0,0036	0,988	0,000001	6,66355	0,000510

Таким чином, рівняння, що відображає зміну середньої величини однієї ознаки (y) залежно від других (x), тобто побудована модель має вигляд (3.2):

$$Y = 0,36 + 0,45 \times X1 + 1,21 \times X2 + 0,60 \times X3 + 0,5 \times X4 + 1,6 \times X5 + 0,99 \times X6. \quad (3.2)$$

Виходячи з проведеного кореляційно-регресійного аналізу, виведено, що найбільший вплив на загальний рівень штрафів банку мають показники процентного, інвестиційного ризиків та ризику нестабільності ресурсної бази..

В табл. 3.5 представлено розрахунок основних показників регресійного аналізу, які дають можливість оцінити якість побудованої моделі.

Таблиця 3.3

Результати кореляційно-регресійного аналізу

Показник	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції	1
Коефіцієнт детермінації	0,9886
Скоректований коефіцієнт детермінації	0,9995
Розрахункове значення F-критерію	9,76
Стандартна похибка оцінки (рівняння)	0,000026

Аналіз результатів розрахунку основних показників якості побудованої моделі (табл. 3.3) дає можливість зробити наступні висновки:

додатне значення коефіцієнтів регресії свідчить про пряму залежність між коефіцієнтами. Якщо збільшиться коефіцієнт рівня аналізованих ризиків, то спостерігатиметься збільшення заходів впливу Національного банку у вигляді штрафів або попереджень;

коефіцієнт множинної кореляції який характеризує тісноту лінійного зв'язку між залежною й всіма незалежними змінними дорівнює 1, це свідчить про високу якість побудованої моделі;

коефіцієнт детермінації дорівнює 0,9886, тобто варіація загального показника отриманих штрафів банками на 99 % обумовлюється варіацією показників ризикованості діяльності;

адекватність побудованої моделі оцінено за критерієм Фішера, розрахункове значення F-критерію дорівнює 9,76, що перевищує табличне значення (6,68) та свідчить про адекватність побудованої моделі;

значущість факторних показників оцінено за критерієм Стьюдента, розраховані значення якого для факторних показників перевищують критичні, тобто це свідчить про їх статистичну значущість.

Таким чином, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу була доведена думка, про тісний зв'язок ведення банками ризикової діяльності, про що свідчать кредитний, процентний ризики та порушення ними законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Банки, які і інші фінансові установи, при здійсненні своєї діяльності перш за все мають на меті отримання максимального прибутку. Загалом діяльності банків характерний загальний вплив ризиків, та крім того для них характерні й ризики, які випливають із специфіки діяльності. В свою чергу, специфіка банківської діяльності полягає в тому, що той ступінь ризику, який бере на себе банк, визначається тим ступенем ризику, який він суб'єктивно або об'єктивно отримує від своїх клієнтів. Так, чим вищий ступінь ризику буде притаманний джерелу надходження коштів клієнтів банку, тим вищий буде ризик, з яким може стикнутися банк, працюючи з цими клієнтами.

Одним з важливих факторів виникнення проблем належного виявлення ступеня ризику легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом банківськими установами України, цілком може бути ризик невідповідності відповідності

програм підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціально уповноважених працівників у цій сфері.

Таким чином, питання управління ризиком легалізації коштів, одержаних незаконним шляхом та фінансування тероризму через банківські установи є досить актуальним в наш час. При управлінні даним ризиком, як і будь-яких інших банківських ризиків доречним є застосування однієї зі стратегій: мінімізації ризику, ухилення від ризику або прийняття ризику (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Стратегії управління ризиками у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму через банківські установи

Стратегія	Визначення
Мінімізація ризику	Вдосконалена система оцінки та ідентифікації банківського ризику шляхом застосування або запровадження прогресивних методик, які являють собою значну кількість елементів для більш детального та всебічного аналізу
Ухилення від ризику	Відмова банку надавати послуги та встановлювати договірні відносини з особами, щодо яких банк має інформацію про їхнє відношення до представників тіньової економіки або терористичними організаціями, а також проводити операції, щодо яких є достатня кількість підстав вважати, що метою їхнього проведення є легалізація доходів, одержаних незаконним шляхом або фінансування тероризму
Передача або трансфер	Інформування уповноваженого органу про всі операції, які формально містять критерії підозрілості. В разі відсутності юридичних повноважень відмовити клієнту в проведенні на погляд працівників банку, підозрілу операцію, банк повідомляє в уповноважений орган про всі подібні операції, таким чином, знімаючи з себе відповідальність за дії своїх клієнтів
Прийняття	Банк приймає рішення не змінювати план ведення діяльності у зв'язку з ризиком. Ця стратегію у більшості випадків застосовується, коли наслідки ризику настільки великі, що вже є недоцільним розробляти варіанти його передачі з метою зменшення впливу.

Не менш важливим фактом є те, що у межах кожної з наведених стратегій розробляється ряд інструментів, які дозволять управляти банківськими ризиками у сфері відмивання доходів. У більшості випадків інструменти різних стратегій змінюються залежно від факторів внутрішнього та зовнішнього середовища або ж змінюються у комплексі. З огляду сучасного економічного середовища до найбільш уніфікованих та раціональних можна віднести такі інструменти:

підвищення клієнтської бази, що несе в собі ретельний моніторинг,

актуалізація даних, своєчасне оновлення;

делегування процесу первинної перевірки клієнтів;

удосконалення системи оцінювання та моніторингу ризиків;

розробка систем централізованої легалізації доходів, тощо [72, с. 56].

Порівняти дані інструменти за результативністю для банківського сектору України можна за допомогою оціночно-аналітичної процедури пошуку найбільше прийняттого та результативного варіанта з використанням методу аналізу ієрархії Т. Сааті, який ґрунтується на побудові ієрархій критеріїв та застосуванні парних порівняннях альтернативних варіантів за різними категоріями й подальшим ранжуванням набору альтернатив за всіма категоріями та цілями.

Основним напрямком системи управління ризиками легалізації доходів є належний аналіз ефективності окремих її складових. Таким чином, в основу ряду критеріїв було обрано такі показники як прибутковість, ліквідність та ефективність. Такі критерії було обрано з точки зору того, що застосування інструментів для управління ризиком легалізації коштів буде позитивно впливати на підвищення прибутковості, ліквідності та ефективності діяльності банку.

Проведення аналізу здійснювалось наступними етапами. На першому етапі автором (який виступав у якості експерта) було визначено 4 групи інструментів, які використовуються при управлінні ризиком легалізації доходів та 3 критерії, яким має відповідати обраний (пріоритетний) напрям (рис. 3.2).

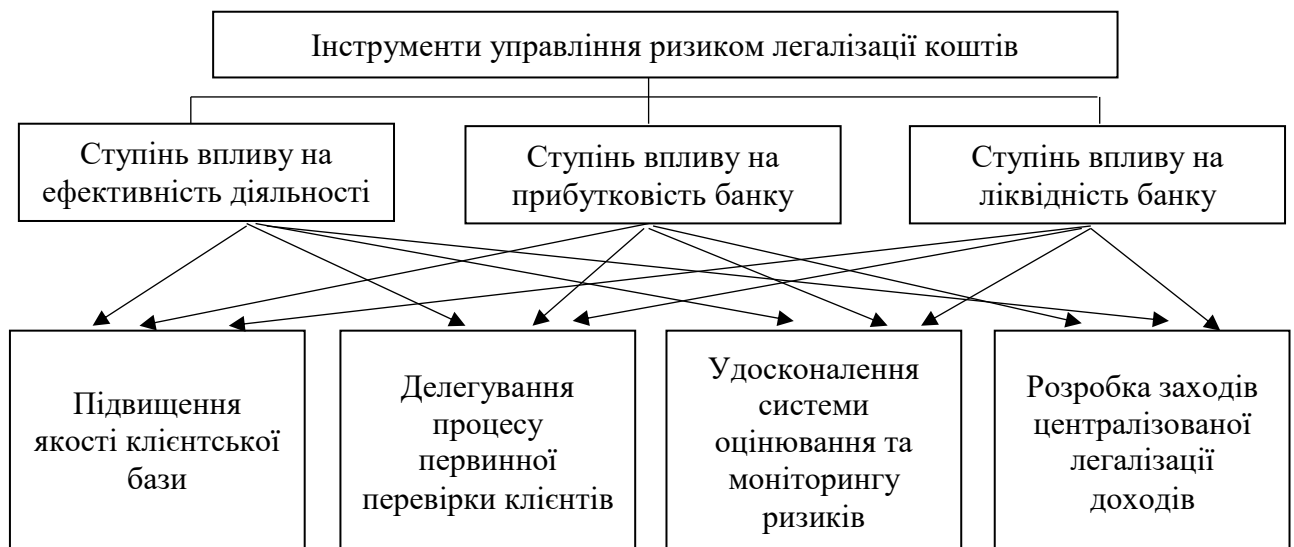

Рис. 3.2. Інструменти управління ризиком легалізації коштів у банківських установах

На другому етапі була виконана декомпозиція поставленої задачі в домінуючу ієрархію. На рис. 3.3 представлена ієрархічна модель вибору пріоритетного інструменту для управління ризиком легалізації коштів.

Рис. 3.3. Ієрархічна модель вибору пріоритетного інструменту управління ризиком легалізації доходів у банківських установах

На третьому етапі, відповідно до закону ієрархічної неперервності були проведені суб'єктивні парні порівняння елементів другого та третього рівнів домінуючої ієрархічної моделі вибору пріоритетного інструменту для управління ризиком легалізації коштів відповідно до шкали відносної важливості. Шкала порівнянь – це впорядкований набір градацій для вираження результатів парних порівнянь.

Шкала відносних важливостей, яка буде використана для вибору пріоритетного інструменту для управління ризиком легалізації коштів представлена в табл. 3.5.

На основі розробленої моделі ієрархії необхідно скласти матриці порівнянь та розрахувати вектор пріоритетів, який встановлює величину узгодженості при оцінюванні впливу критеріїв на вибір на пряму оптимізації структури активних операцій банку.

Таблиця 3.5

Шкала відносних важливостей

Рівень важливості (a)	Визначення
1	Однакова значущість
3	Слабка значущість
5	Суттєва або сильна значущість
7	Дуже сильна
9	Абсолютна
2,4,6,8	Проміжні між сусідніми значеннями
Зворотні величини 1/2 або 0,500; 1/3 або 0,333; 1/4 або 0,250; 1/5 або 0,200; 1/6 або 0,167; 1/7 або 0,143; 1/8 або 0,125; 1/9 або 0,111	Якщо при порівнянні першого напряму з другим отримано одне з вищевказаних чисел, тоді при порівнянні другого напряму з першим визначається зворотна величина

Для розрахунку вектора пріоритету розраховувався головний власний вектор (K_i) за формулою (3.4) [47, с. 27]:

$$K_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}}, \quad (3.3)$$

де a_{ij} – елементи i -го стовпця.

Наступним етапом є визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі.

Компонента вектора пріоритетів (W_i) розраховувалася за формулою (3.4):

$$W_i = \frac{K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (3.4)$$

де K_i – головний власний вектор.

Далі було визначено пріоритетні напрями за кожним з критеріїв оцінки.

1. Визначення пріоритетного інструменту управління ризиком легалізації коштів за критерієм ступеня впливу на ефективність діяльності (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм впливу на ефективність діяльності

Ступінь впливу на ефективність діяльності	K1	K2	K3	K _i	W _i	Ранг
H1	1	3	5	2,942	0,35	2
H2	1/5	1/7	1	0,697	0,08	3
H3	1/3	1	7	3,956	0,48	1
H4	1/5	1/7	1/3	0,619	0,075	4

Таким чином, результати розрахунків показують, що найбільш оптимальним інструментом управління ризиком легалізації за критерієм впливу на ефективність діяльності банку є удосконалення системи оцінювання та моніторингу ризиків, далі за ступенем зниження пріоритетності йдуть підвищення якості клієнтської бази, делегування процесу первинної перевірки клієнта, останнім – розробка заходів централізованої легалізації доходів..

2. Визначення пріоритетного інструменту управління ризиком легалізації коштів за критерієм ступеня впливу на прибутковість банку (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм впливу на прибутковість банку

Ступінь впливу на прибутковість	K1	K2	K3	K _i	W _i	Ранг
H1	1/7	1/7	1	1,29	0,269	2
H2	½	1	7	0,27	0,056	4
H3	1/5	1/7	1/5	2,89	0,160	1
H4	1	2	5	0,33	0,069	3

Отже, за критерієм впливу на прибутковість банку найбільш прийнятним

є інструмент удосконалення оцінювання та моніторингу ризику, друге місце займає підвищення клієнтської бази, третє – розробка заходів централізованої легалізації доходів, найменш привабливим за даним критерієм є делегування процесу первинної перевірки клієнтів.

3. Визначення пріоритетного інструменту управління ризиком легалізації коштів за критерієм ступеня впливу на ліквідність банку (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм ступеня ризику на ліквідність банку

Ступінь впливу на ліквідність	K1	K2	K3	K_i	W_i	Ранг
H1	2	5	1	2,059	0,121	2
H2	1	5	1/2	1,45	0,094	3
H3	3	3	3	2,945	0,261	1
H4	1/5	1	1/5	0,67	0,094	4

Результати оцінки свідчать про те, що інструмент управління ризиком легалізації коштів, який полягає в удосконаленні оцінювання та моніторингу ризиків є найпріоритетнішим за критерієм ступеня впливу на ліквідність, а далі у порядку спадання бажаності: підвищення якості клієнтської бази, делегування процесу первинної перевірки клієнтів та розробка заходів централізованої легалізації доходів.

Розв'язком задачі, отриманим за МАІ, є вектор глобальних пріоритетів альтернативних інструментів управління, який характеризує перевагу кожного з них на визначеній множині критеріїв, ієрархічно пов'язаних з альтернативами.

Глобальні пріоритети, визначені у ході розрахунку, для вибору інструменту управління ризиком легалізації коштів представлені в табл. 3.9.

Таким чином, застосування методу аналізу ієрархій для вирішення актуальної проблеми щодо вибору інструменту управління ризиками легалізації коштів в умовах багатоцільової та багатокритеріальної невизначеностей дало змогу обрати пріоритетний напрям.

Таблиця 3.9

Матриця глобальних пріоритетів вибору напряму оптимізації активних операцій

Глобальний пріоритет	K1	K2	K3	Глобальний пріоритет	Ранг
	0,985	0,554	0,166		
H1	0,075	0,160	0,121	0,545	3
H2	0,48	0,056	0,094	0,63	2
H3	0,35	0,069	0,261	0,68	1
H4	0,08	0,269	0,094	0,443	4

За результатами дослідження серед розглянутих інструментів управління ризиками легалізації коштів банку найвищий пріоритет належить удосконаленню оцінювання та моніторингу ризику, але при цьому все ж таки вибір стратегія управління ризиками цілком залежить від досвіду керівника та можливостей банку. Значного ефекту можна досягти, застосовуючи комплекс інструментів, який дозволить цілком повно впливати як на джерело ризику, так і на управління наслідками його реалізації.

Таким чином, кожна банківська установа під час здійснення діяльності повинна звертати належну увагу на ті можливі негативні наслідки, які можуть значно підірвати її фінансове становище.

Для подолання наслідків доцільно користуватися досвідом зарубіжних країн, упровадити ефективну стратегію діяльності банку, використовувати відповідні інструменти по управлінню ризиками, які б змінили недоліки в ризик-менеджменті банку, що можуть спровокувати ризик легалізації незаконно отриманих коштів або фінансування тероризму.

Обираючи стратегію управління ризиками легалізації (відмивання) коштів або фінансування тероризму необхідно урахувати специфіку банку: його розміри, наявність філійної мережі, пріоритетні напрями діяльності тощо.

3.2. Шляхи вдосконалення політики банку у сфері аналізу ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму та їх мінімізації

Тема боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є сьогодні пріоритетом світової спільноти, що пов'язано з особливою суспільною небезпекою даних злочинів, що підривають стабільність всієї світової системи, стійкість економічного зростання і соціального розвитку.

Проникнення злочинного капіталу в банківську систему неминуче тягне за собою підвищення її ризиків. При відсутності у банку дієвих механізмів припинення відносин з неблагонадійними клієнтами він піддає себе ризику залучення в процес відмивання грошей, що може негативно позначитися на іміджі самого банку і банківської системи держави в цілому.

Для банківського сектора одним з основних інструментів для нормального функціонування і контролю за виконанням заходів, спрямованих на протидію легалізації доходів та відмивання коштів, є система внутрішнього контролю. Система внутрішнього контролю являє собою освічену органами управління банку відповідно до установчих і внутрішніми документами організації система органів управління, включаючи підрозділи і призначених відповідальних співробітників, що відповідають за реалізацію напрямків внутрішнього контролю. Саме на підрозділи банків по протидії відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму покладаються основні завдання з виявлення сумнівних операцій і прийняття оперативних заходів для їх попередження, а також забезпечення стійкості і безпеки банківських операцій. Для того щоб підрозділи ефективно функціонували, необхідно вирішення цілої комплексу завдань. Сьогодні неможливо побудувати універсальну систему внутрішнього контролю, яка підходить для кожного банку, адже ця система залежить від організаційної структури банку, його розмірів і характеру діяльності [64, с. 82].

При складанні правил внутрішнього контролю необхідно дотримуватися єдності підходу до їх складання, і обов'язково в них повинні бути визначені цілі, завдання, принципи, що лежать в основі, напрямки діяльності банку для виконання вимоги законодавства в сфері легалізації

доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму.

В структурі внутрішнього контролю банків повинні бути передбачені основні напрямлення діяльності (рис. 3.4).

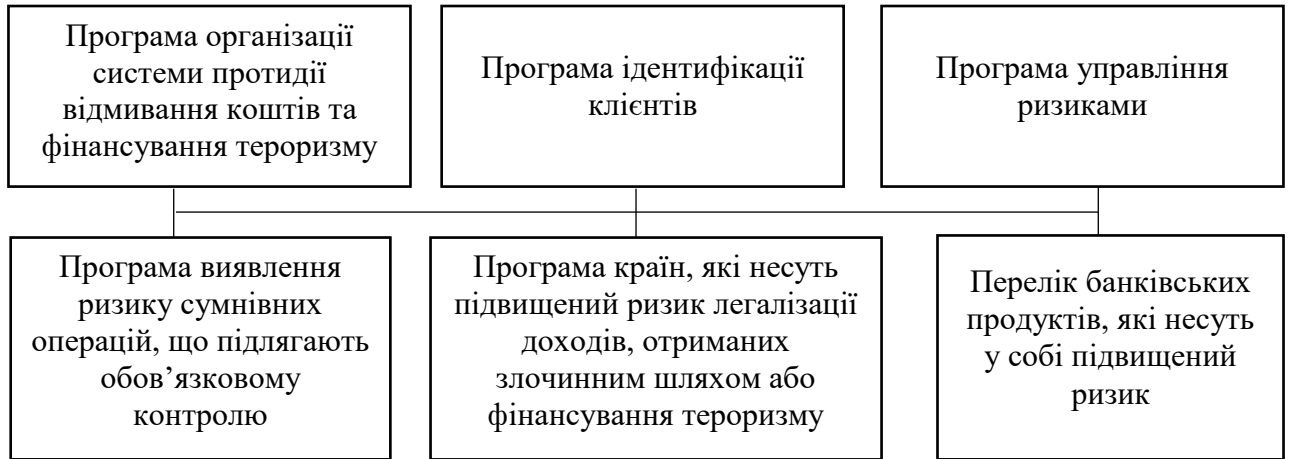

Рис. 3.4. Діяльність банку по зниженню ризику

В програмі організації системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму повинні бути розроблені положення про статус, функції, права та обов'язки відповідальних осіб та матриця зон відповідальності різних підрозділів при реалізації програми.

На рис.3.5 запропоновано схему визначення інтегрального рівня ризику при здійсненні контролю за протидією відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму.

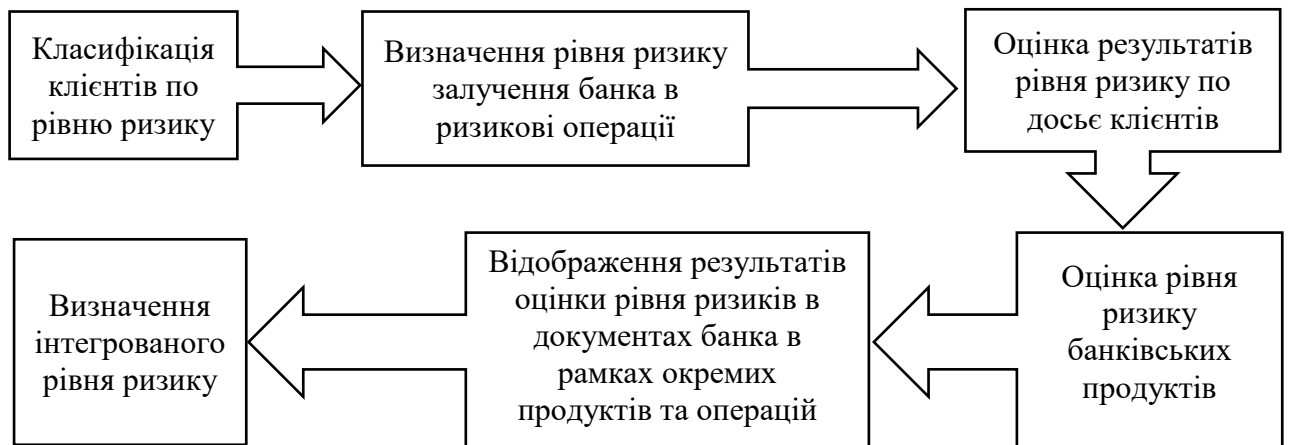

Рис. 3.5. Визначення інтегрованого рівня ризику при здійсненні контролю

Варто відзначити, що при визначені інтегрованого рівня ризику можна провести його класифікацію шляхом розподілу на чотири категорії: низький; стандартний; високий; критичний.

Процес оцінювання ризиків можна поділити на кілька дій або етапів: виявлення, аналіз і оцінювання (рис. 3.6).

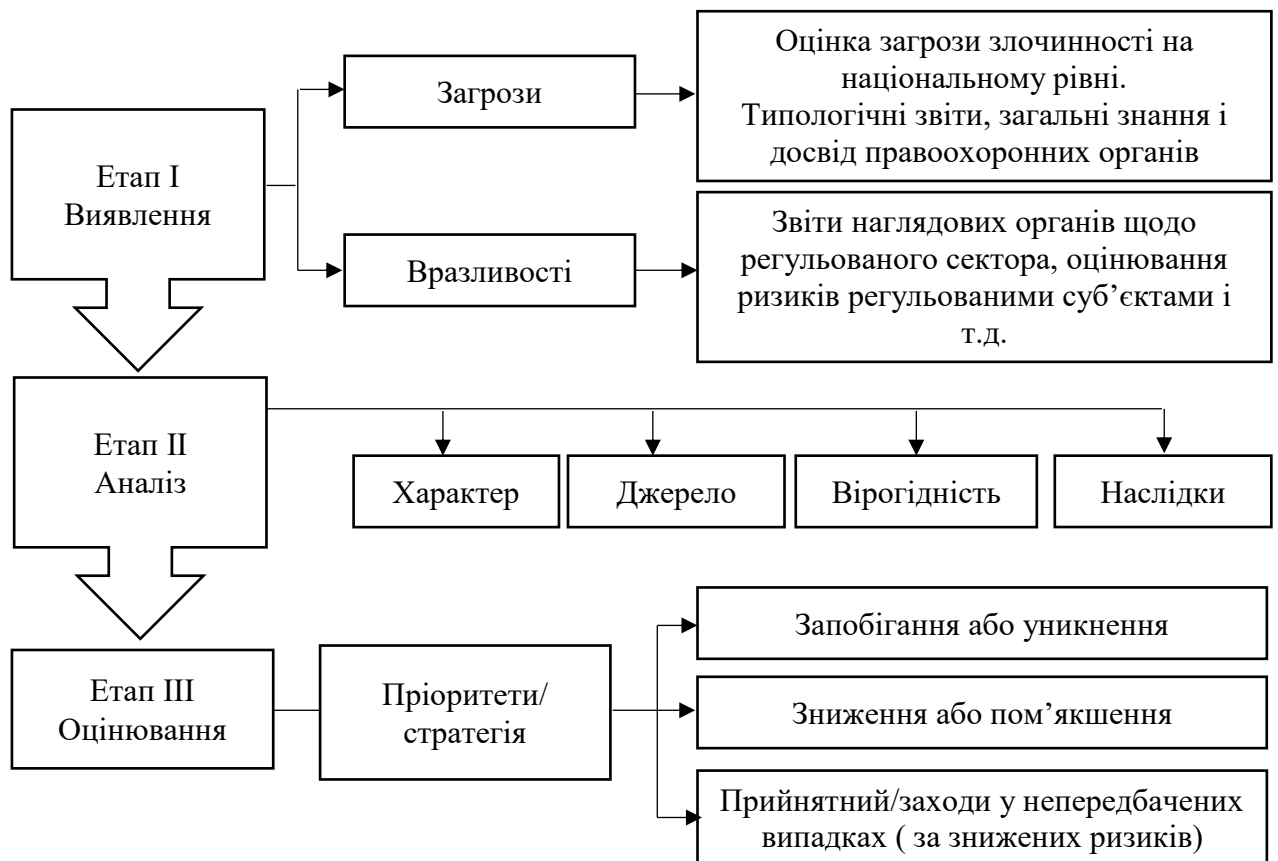

Рис. 3.6. Загальна схема оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму

Загалом, в контексті оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму процес виявлення починається зі складання початкового списку можливих ризиків або факторів ризику, які постають перед банківськими установами в процесі протидії і боротьбі з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму. Такі ризики або фактори ризику впливають з відомих або підозрілих загроз чи вразливостей. В ідеалі на цьому етапі процес виявлення ризиків, за можливості, повинен бути всебічним і комплексним. При цьому він також повинен біти динамічним, щоб забезпечити розгляд нових або

раніше встановлених ризиків на будь-якому етапі оцінювання [91, с. 27].

Аналіз лежить в основі процесу оцінювання ризиків легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. Він включає розгляд характеру, джерел, ймовірності та наслідків виявлених ризиків або факторів ризику. Метою цього етапу є досягнення цілісного розуміння кожного ризику, поєднавши загрози, вразливості і наслідки для того, щоб надалі можна було присвоїти їм певні відносні значення чи важливість. Аналіз ризиків потрібно також проводити з різним ступенем деталізації залежно від виду ризику і мети оцінювання, а також з наявної інформації, даних і ресурсів.

Оцінювання ризиків легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму полягає у визначенні, на підставі результатів, отриманих на попередньому етапі, пріоритетів у сфері зниження ризиків з урахуванням цілей, встановлених на початку процесу оцінювання. Такі пріоритети можуть сприяти в розробці стратегії зниження ризиків.

Варто також зазначити, що однією зі специфічних форм фінансового контролю є фінансовий моніторинг, ефективність якого визначається не кількістю виявлених порушень, а кількістю упереджених фінансових зловживань. При здійсненні фінансового моніторингу банк повинен забезпечити постійне регулювання та нагляд у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму та виконувати обов'язковий ряд завдань (рис. 3.7).

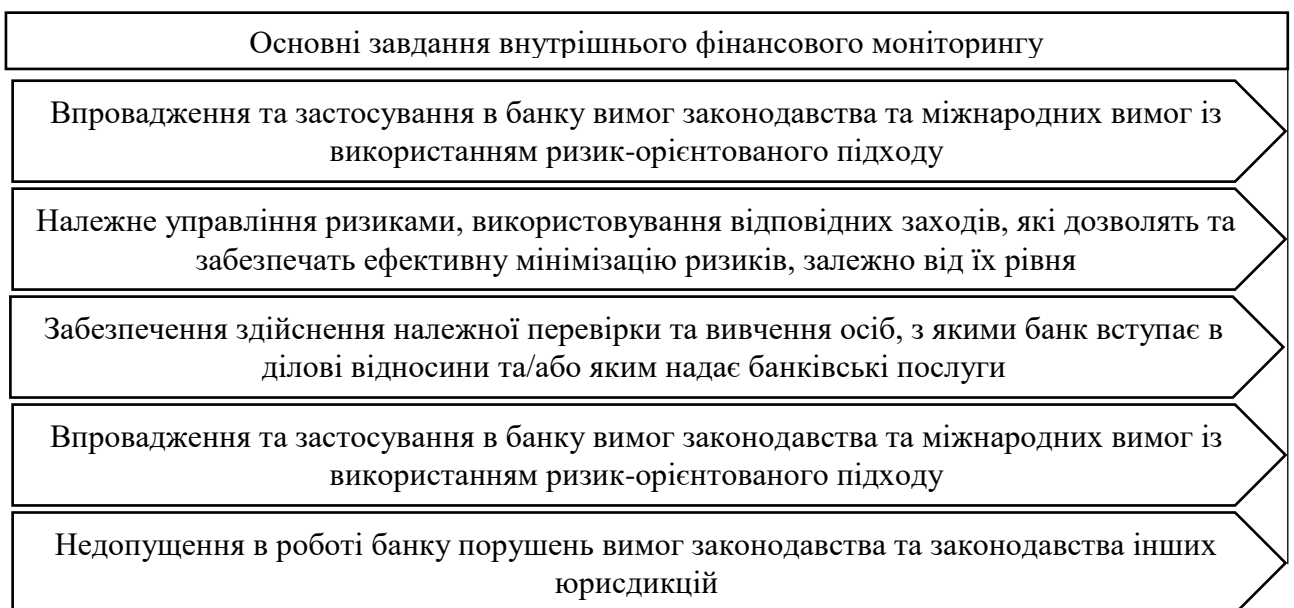

Рис. 3.7. Основні завдання внутрішнього фінансового моніторингу

Етапи оцінювання ризику у сфері у схемі здійснення фінансового моніторингу операцій банківської установи відображено на рис. 3.8

Рис. 3.8. Схема здійснення внутрішнього фінансового моніторингу та оцінювання ризиків легалізації коштів та фінансування тероризму

Не менш важливим принципом у сфері боротьби з легалізацією доходів та фінансування тероризму, який банки обов'язково повинні застосовувати у своїй системі управління ризиками є принцип «Знай свого клієнта». Метою заснування цього принципу є зменшення ризику залучення банку в операції їх клієнтів, які пов'язані з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму та ставлять під загрозу репутацію банку [55, с. 12].

Доцільно зазначити, що підходи закладені у цьому принципі, не обмежуються запобіганням відмивання грошей, а логічно пов'язані з завданням пруденційного регулювання. Вони виходять за межі порядку дій при відкритті рахунків клієнтам і вимагають від банків розробки програми ідентифікації, яка включає приділення додаткової уваги клієнтам, що характеризуються підвищеним ризиком, і профілактичний моніторинг підозрілої діяльності за відповідними рахунками.

Невідповідність стандартам політики «Знай свого клієнта» може мати наслідком виникнення низки серйозних ризиків, пов'язаних з клієнтами. Насамперед, це ризик погіршення репутації, ризик концентрації, операційний та юридичний ризики. Ці ризики взаємопов'язані і можуть в результаті привести банк до значних фінансових втрат (зокрема, через передчасне зняття коштів великими вкладниками, припинення міжбанківських кредитних ліній, претензії до банку, витрати на розслідування, арешт та замороження активів, втрата кредитів). Тому перевірку дотримання банками процедур КУС закладено до Основних принципів ефективного банківського нагляду [71, с. 57].

Отже, цілеспрямоване застосування політики «Знай свого клієнта» не лише дозволяє банкам виявляти, припиняти та попереджувати відмивання коштів та фінансування тероризму, а також приносить користь самим фінансовим установам, їх законослухняним клієнтам та банківській системі у цілому:

- сприяє раціональному веденню справ, управлінню та попередженню ризику у відносинах між фінансовими установами;

- підтримує збереження надійності фінансової системи та зусилля з розвитку нових фінансових ринків;

- зменшує ймовірність шахрайства та інших фінансових злочинів;

- забезпечує захист репутації фінансової організації від негативних

наслідків, обумовлених зв'язками з кримінальними елементами.

Крім того, застосування політики «Знай свого клієнта», а отже - розуміння структури клієнтської бази, відкриває додаткові можливості для проведення різноманітних маркетингових досліджень, об'єктивного бізнес-планування, спрощує комплексне обслуговування клієнтів, сприяє підвищенню якості банківських послуг та рівня довіри клієнтів до банківської системи.

Підбиваючи підсумки, варто представити логічну схему аналітичної роботи системи внутрішнього фінансового моніторингу банку із реалізацією політики ідентифікації клієнта, яка передбачає формування та управління системою з урахуванням ступенів ризику та поновлювальної інформації щодо клієнтів, контрагентів, засновників тощо (рис. 3.9).

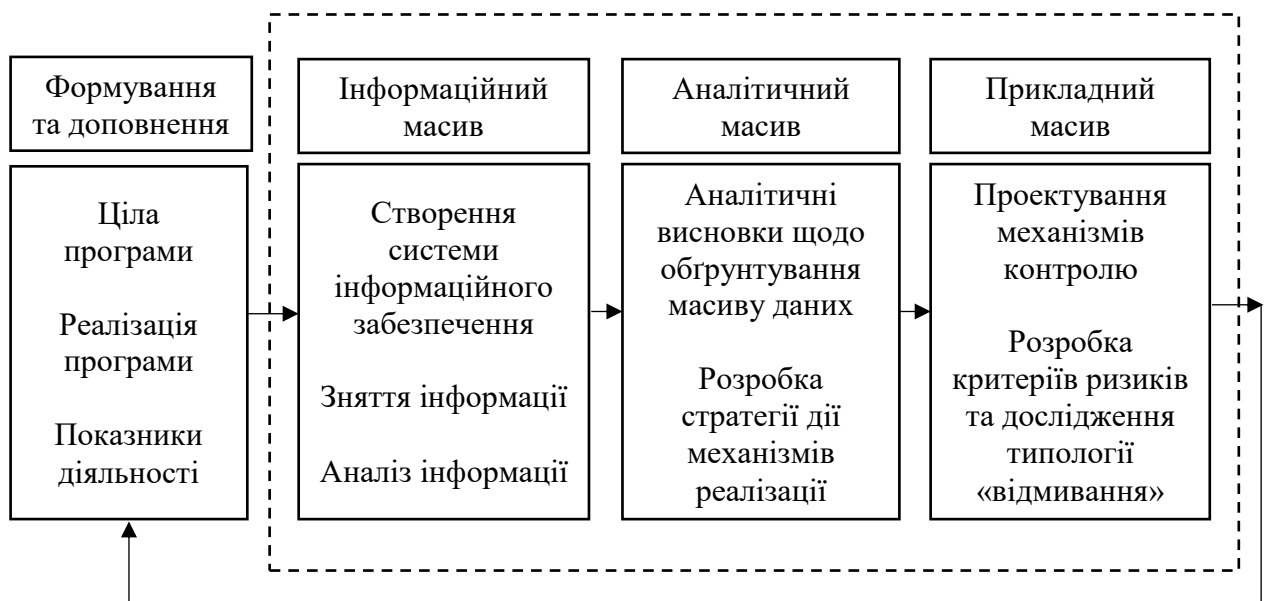

Рис. 3.9. Логічна схема фінансового моніторингу банку

У сфері фінансового моніторингу одним із сучасних напрямків удосконалення системи протидії легалізації доходів та фінансування тероризму є активне впровадження ризик-орієнтованого підходу.

Ризик-орієнтований підхід - це аналіз, який проводиться на постійній основі, фінансових операцій клієнта щодо відповідності його фінансового стану, змісту діяльності і наявності економічного сенсу операції. Використовуючи ризик-орієнтований підхід як механізм запобігання легалізації

кримінальних доходів / фінансування тероризму, а також запобігання вчиненню ризикової діяльності, банк самостійно визначає відповідні показники і перелік клієнтів, до яких не застосовуються посилені заходи щодо фінмоніторингу. Слід наголосити, що ризик-орієнтований нагляд у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму базується на процесному підході, коли об'єктом оцінювання стає не просто виконання формальних вимог щодо організації фінансового моніторингу, а ефективність управління ризиками, пов'язаними з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу та тенденції його зміни. Одночасно, наглядові органи повинні розмежовувати величину ризиків й якість управління ними. Високий рівень ризику клієнтів або операцій не завжди є безпосередньою загрозою за умови належної якості внутрішньої системи ризик-менеджменту. Таким чином, ризик-орієнтований нагляд представляє собою безперервний та циклічний процес, включаючи чотири етапи (рис. 3.10).

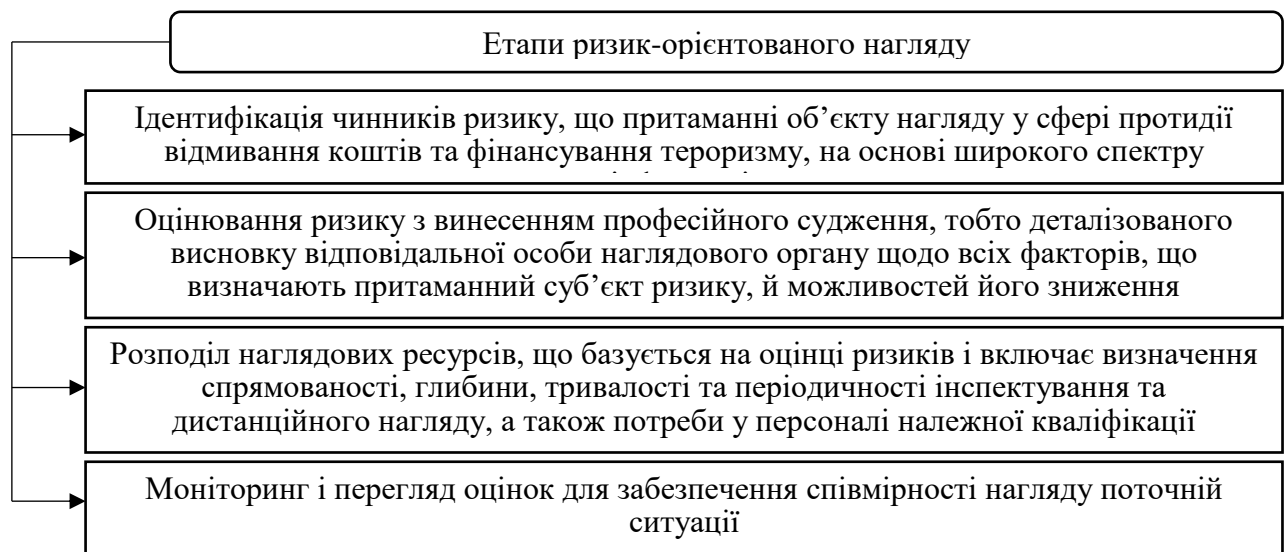

Рис. 3.10. Основні етапи ризик-орієнтованого нагляду

Таким чином, у контексті нашого дослідження можна виокремити механізм використання ризик-орієнтованого підходу при здійсненні фінансового моніторингу в банках, який являє собою взаємодію сукупності процесів, методів, прийомів та інструментів аналізу, обробки, реєстрації та контролю підозрілих операцій, які засновані на оцінці ризику відмивання коштів та

спрямовані на його ідентифікацію та усунення [44, с. 145].

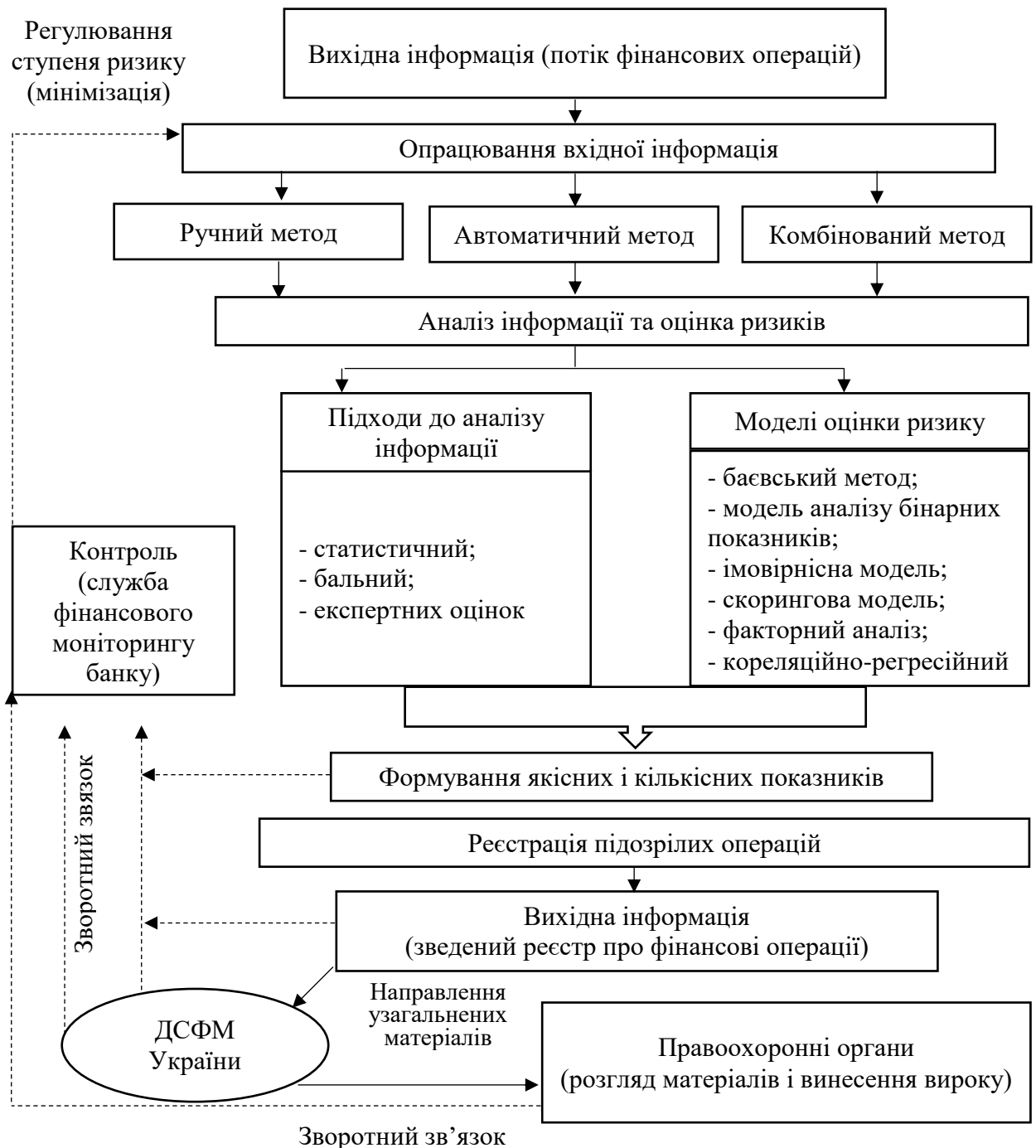

Рис. 3.10. Ризик-орієнтований механізм здійснення банками фінансового моніторингу

Рис. 3.10. відображає дію механізму ризик-орієнтованого фінансового моніторингу в банківській установі, а також передбачає наявність зворотного зв'язку, який включатиме заходи впливу суб'єктів механізму на його дію.

Таким чином, очевидно, що розробка і вдосконалення зазначених у роботі

програм зобов'язує банки вкладати в них значні фінансові ресурси, спрямовані на підвищення рівня інформаційного забезпечення, запобігати негативну громадську думку щодо банку, знижуючи його репутаційний ризик, або ризик, пов'язаний з недобросовісною або шахрайською діяльністю клієнтів. Це дозволить за допомогою фінансового моніторингу виконувати банком покладені на нього контрольні функції в сфері протидії відмивання незаконних доходів і знижувати банківські ризики.

Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволить використовувати його переваги, які полягають в більш ефективному управлінні ризиками і витратами, що є можливим на основі використання індивідуалізованого підходу до формування критеріїв ризику в залежності від рівня проведення його виявлення і оцінювання, і відповідно, не відволікати ресурси системи протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму на обслуговування непотрібних процесів, а зосереджуватися тільки на виявлених ризиках. Зазначене вище створить сприятливі умови для побудови результативної системи протидії легалізації доходів, фінансування тероризму та можливості викриття навіть самих віртуозних схем легалізації доходів і фінансуванням тероризму

Здійснення комплексного ризик-орієнтованого нагляду в банківських установах дозволить знизити ризики здійснення сумнівних операцій, підвищити прозорість банківського сектора, зменшити обсяг виведення капіталу з України, а також не допустити потрапляння злочинних доходів і засобів, призначених для підтримки тероризму, в фінансовий та інші сектори економіки, тим самим забезпечуючи економічну безпеку країни.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що стабільність банківського сектору залежить від стану економіки та кожного окремого банку і його здатності динамічно розвиватися з найменшими втратами та потрясіннями від банківських ризиків, а особливо від ризиків легалізації (відмивання) доходів та фінансування тероризму.

3.3. Колаборація банків та фінтех-компаній по взаємодії мінімізації ризиків відмивання коштів

Світові тенденції, зокрема збільшення обсягів злочинів, пов'язаних з відмивання коштів та фінансуванням тероризму, обумовлюють необхідність розпізнавання первинних джерел грошей та впровадження індикаторів, що будуть розпізнавати підозрілі операції. Глобальний характер процесу легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом викликає стурбованість міжнародного співтовариства. Наявна в Україні тіньова економіка, що становить 40 – 60 % від частки ВВП, сприяє розвитку організованої злочинності, легалізації незаконно здобутого майна тощо. Складність ситуації полягає в тому, що дуже важко стало розпізнавати процес відмивання грошей, оскільки він тісно пов'язаний зі звичайним діловим середовищем [36, с.28]. Подолання наслідків економічної кризи в Україні та вихід на траєкторію стабільного економічного зростання багато в чому залежать від посилення ролі банківської системи в забезпеченні економічного розвитку.

Цифрові технології кардинально змінюють інституційну структуру фінансово-кредитної системи, загострюють конкуренцію між фінансовими інституціями, підвищують продуктивність та ефективність їх діяльності. Розвиток фінансових технологій (надалі-фінтеху) вимагає активного реагування на них з боку традиційних представників банківського сектору. Основні напрямки розвитку Фінтех зображені на рис. 3.11.

Головною умовою для діяльності банків є збереження своїх клієнтів, залучення нових, покращення послуг що надаються для закріплення своїх позицій в умовах жорсткої конкуренції на ринку. Для банківського сектору ці питання особливо актуальні, оскільки з кожним роком клієнти стають все більш вимогливими, і для того, щоб зберегти діючих клієнтів та привабити нових, необхідне постійне покращення діючих продуктів, та створення нових.

Фінтех-індустрія стрімко розвивається, проникає в усі сфери фінансової діяльності та демонструє клієнтам нові й зручні фінансові сервіси та інструменти. Завдяки цьому сучасний споживач кардинально змінює своє ставлення до фінансових послуг. Дистанційність, легкість та безпека в управлінні власними фінансами є найважливішими критеріями при виборі фінансової установи для подальшої співпраці. У цій синергії народжується

майбутнє фінансового сектору – і світового, і українського.

Рис. 3.11. Основні напрямки розвитку Фінтех

Сьогодні банки все більше починають цікавитися фінтехом: велика частина найбільших українських банків залучаються до роботи в спільних проектах разом з Фінтех-компаніями, винятком є лише АТ КБ «ПриватБанк», і лише з тієї причини, що він сам має доволі потужний центр розвитку фінансових технологій, які постійно впроваджує надаючи клієнтам все нові послуги.

На даний момент велику кількість суперечок викликає питання взаємовідносин між Фінтех-компаніями та класичними фінансовими посередниками, та при цьому можна стверджувати, що вектор їх взаємовідносин

змінився: з жорсткої конкуренції між ними до ідеї пошуку стратегій максимально ефективної колаборації.

З огляду на сучасне становище банківської системи України, можна стверджувати, що світова пандемія суттєво впливає на актуальність та зростання фінтеху. За даними світових досліджень та української статистики, збільшення чисельності користувачів мобільних пристроїв та потужне зростання електронної комерції сприяють швидкій адаптації цифрових платежів у всьому світі та в Україні [44]. Ураховуючи вище сказане, слід зазначити, що банківська система зазнала наступних змін:

Загальна кількість операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, в першому кварталі 2020 р. становила 1385,3 млн. шт., а їх сума – 920,5 млрд. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість зазначених операцій зросла на 24,5 %, а сума – на 15,6 % [14].

За кількістю та сумою в першому кварталі 2020 р. переважали саме безготівкові операції. Так, кількість безготівкових операцій становила 1183,2 млн шт. (85,4 % усіх операцій), а сума – 503 млрд. грн. або 54,6 % від суми усіх операцій із картками (торік, за підсумками першого кварталу, показник становив 49,7 %).

За даними ПриватБанку, за перші 4 тижні карантину в Україні кількість щоденних операцій зі зняття готівки з карт у касах банку знизилася в 4,5 раза – зі 137 до 31 тис. операцій на день. Також українці вдвічі рідше стали знімати готівку в банкоматах ПриватБанку – кількість таких операцій знизилася, якщо порівнювати з початком березня, з 2,7 млн. до 1,3 млн. операцій на добу.

Колаборація банків та фінтех-компаній має значні переваги, але при цьому необхідно дотримуватися балансу між інноваційною діяльністю фінтехкомпаній та ризик-менеджментом, який притаманний банкам. Урядові інституції та регулятори мають звернути увагу на співвідношення між промоцією інновацій, конкуренції та захистом сталого сектору і споживача. Нагальним завданням є створення такого нормативного поля, політики та процедури, які стимулювали б розвиток фінтеху, впорядковуючи водночас їхню діяльність та створюючи певні стандарти роботи.

Як у банків, так і у фінтех-компаній, є свої сильні та слабкі сторони. Банки мають значні фінансові кошти і напрацьовану клієнтську базу. Але не всі

вони готові вкладати в розробку інноваційних продуктів власні часові та кадрові ресурси. Крім того, діяльність банків досить серйозно регламентована з боку регулятора фінансового ринку. Тому вони не завжди можуть швидко перебудовуватися під зростаючі потреби клієнтів - для цього повинна бути відповідна нормативна база, а регулятори, як правило, займають консервативну позицію і не поспішають з узаконенням нововведень.

Основні ризики окремих банків і банківської системи в цілому через вплив сектора Фінтех на банківську сферу наведено у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Ризики і можливості банківського бізнесу, що виникають під впливом
Фінтех

Сфери впливу	Ризики	Можливості
Споживчий сектор	Конфіденційність і безпека даних; відсутність безперервності в банківських процесах; неприпустимі маркетингові практики	Фінансове «включення»: надання більш спеціалізованих банківських послуг; зниження транзакційних витрат; прискорення банківських процесів
Банки і банківська система в цілому	Стратегічні ризики і ризики рентабельності; збільшення взаємозв'язку між фінансовими сторонами; високий операційний ризик; ризики управління третіми особами; комплаєнс-ризик, що включатиме відмову захисту споживачів і регулювання захисту даних; ризик фінансування тероризму – відмивання грошей; ризик ліквідності джерел фінансування банків	Поліпшення і більш ефективне здійснення банківських процесів; інноваційне використання даних для цілей маркетингу і управління ризиками; потенційний позитивний вплив на фінансову стабільність в зв'язку з посиленням конкуренції;

Для банків основні ризики, що виникають внаслідок впливу фінтеху поділяються на стратегічні ризики, операційні ризики, ризики аутсорсинга, кіберризики і комплаєнс-ризики. Так, стратегічний ризик: потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає внаслідок неправильних управлінських рішень і неналежну реалізацію прийнятих рішень, збільшує ризики зниження рентабельності окремих банків. Існуючі фінансові установи втрачають значну частину своєї частки на ринку або прибутку, якщо нові учасники зможуть більш ефективно використовувати інновації і надавати менш

дорогі послуги, які краще відповідають очікуванням клієнтів. У нинішніх умовах зниження прибутковості із-за втрати вигідних клієнтів або скорочення маржі може зменшувати здатність діючих інститутів прогнозувати майбутні бізнес-цикли.

Як зазначалось вище, процес відмивання грошей є невід'ємною сучасної світової економіки. Зважаючи на те, що контролювати його майже неможливо та саме банки можуть бути залучені для легалізації незаконних грошей, важливим стає запровадження сучасних заходів виявлення та перешкоджання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [29, с. 65].

Отже, саме адаптація до цих інновацій та їх адекватний аналіз задля протидії ризикам для фінансової стабільності виходить на перший план серед стратегічних завдань для регуляторів фінансових ринків в усьому світі. Національний банк України в останні роки продовжує запровадження нових наглядових інструментів, що ґрунтуються на проведенні оцінки ризиків банків та якості управління цими ризиками (risk-based approach).

У контексті зазначених тенденцій важливим є застосування сучасних принципів банківського нагляду, найсучасніших методик та практик виявлення підозрілих операцій та врахування факторів ризику банківської системи в процесі здійснення фінансового моніторингу, що сприятиме як оновленню банківського нагляду, що відповідатиме стандартам ЄС та буде повноцінно працювати, а також збільшить прозорості операцій, які здійснюються банками України, що в свою чергу буде позитивно впливати на детінізацію економіки.

Зростання діджитал-операцій та попиту на цифрові продукти і сервіси у фінансовій сфері потребують дотримання балансу між інноваціями та ризикконтролем. Беручи до уваги те, що український ринок у 2019 році характеризувався низкою показників, що швидко зростали і створювали передумови для подальшого динамічного розвитку індустрії фінансових інновацій, нагальними питаннями розвитку фінансового сектору є формування збалансованих регуляторних вимог та адаптоване законодавство до фінтехіндустрії.

Розуміючи всі переваги фінтех-компаній, банки залучають фінтех послуги, використовуючи їх для покращення і модернізації своїх послуг. Враховуючи специфіку діяльності банку, повне їх витіснення з фінансової екосистеми не відбудеться найближчим часом, оскільки в своїй діяльності

банки виконують цілий ряд специфічних, обов'язкових завдань, таких як проведення фінансового моніторингу, ідентифікація клієнтів, до чого зараз фінтех-компанії не вдаються та на які не використовують на подібну операційну роботу свої потужності.

Сучасні банки створюють комплексну, адекватну та ефективну систему управління ризиками з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку [54, с.42]. Слід зазначити, що саме фінансові ризики є найчисельнішою групою банківських ризиків.

Від того, наскільки раціонально та системно буде здійснюватися аналіз та оцінка фінансових ризиків діяльності банку, суттєво залежить його спроможність протидіяти негативному впливу зовнішнього середовища, зокрема протистояти ризикам відмивання коштів та реалізовувати заходи із ефективного фінансового розвитку. Загалом, визначаючи фінансові ризики як ризики, що супроводжують фінансові операції банку, можна стверджувати, що кожний фінансовий ризик не зустрічається «у відокремленому виді» під час здійснення банком фінансових операцій. Фінансові ризики становлять досить численну групу ризиків, визначають основні фінансові показники діяльності банку, завдають основні збитки або, навпаки, приносять прибутки.

Проблемі комплексного оцінювання фінансових ризиків банку присвячені наукові праці багатьох вчених, які пропонують порівняльний багатовимірний аналіз в економічних дослідженнях. З метою отримання узагальненої оцінки рівня фінансових ризиків показники рівня ризику ліквідності, кредитного ризику та валютного ризику було об'єднано у інтегральні показники методом таксономії [18, с.9].

Фундаментом для здійснення ефективного банківського регулювання та нагляду є дотримання банками обов'язкових економічних нормативів, вони є відображенням результатів діяльності банків та її ефективності. Для розрахунку інтегральних показників були використанні значення нормативів АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2019 рр.

Таксономічний метод побудови комплексного оцінювання фінансових ризиків банку включає такі кроки:

1. Формування матриці вихідних даних $X=(x_{ij})$, де x_{ij} – значення j -го економічного нормативу (Н7, Н8, Н9 або Н10) для i -го року; $i= 1, m$; $j= 1, n$.

2. Виключення із попереднього переліку квазіпостійних показників за допомогою показників коефіцієнта V_j .

3. Стандартизація вихідних показників за формулою

$$z_{ik} = \frac{x_{ik} - \bar{x}_k}{S_k}, \quad (3.5)$$

причому
$$\bar{x}_k = \frac{1}{w} \sum_{i=1}^w x_{ik}, \quad (3.6)$$

$$S_k = \left[\frac{1}{w} \sum_{i=1}^w (x_{ik} - \bar{x}_k)^2 \right]^{\frac{1}{2}}, \quad (3.7)$$

де $k=1, 2, \dots, n$;

x_{ik} – значення ознаки k для одиниці i ;

$\bar{x}_k$ – середнє арифметичне значення ознаки k ;

S_k – стандартне відхилення ознаки k ;

z_{ik} – стандартизоване значення ознаки k для одиниці i .

4. Побудова точки-еталону. Еталонні значення кожного показника формують координати точки-еталону.

Всі показники поділяються на два класи: стимулятори та дестимулятори. До стимуляторів відносяться показники, які позитивно стимулюють впливають на фінансовий ризик, а до дестимуляторів – показники з протилежною дією.

Серед показників-стимуляторів обираються максимальні значення, а серед показників-дестимуляторів – мінімальні. Таким чином, еталоном буде вважатися точка P_0 з координатами $Z_{01}, \dots, Z_{0j}, \dots, Z_{0n}$, отримана за формулою (3.8).

$$z_{ok} = \max_i z_{ik}, \text{ якщо } k \in I, \quad (3.8)$$

$$z_{ok} = \min_i z_{ik}, \text{ якщо } k \notin I \text{ (} s=1, \dots, n\text{),}$$

де I – множина стимуляторів;

z_{ik} – стандартизоване значення ознаки k для одиниці i .

Оскільки мова йде про виконання нормативів кредитного ризику та ліквідності, то значення нормативів кредитного ризику має бути найменшими, тобто всі показники, що входять до складу інтегрального є дестимуляторами, значення нормативів ліквідності має бути найбільшим, тобто всі показники, що входять до складу інтегрального є стимуляторами.

5. Співставлення значень характеристик з їх еталонними значеннями. Відстань між точками-характеристиками для i -го року та точкою еталону P_0 розраховується за формулою (3.9).

$$c_{io} = \left[\sum_{k=1}^n (z_{ik} - z_{ok})^2 \right]^{\frac{1}{2}} \quad (i=1, \dots, w). \quad (3.9)$$

де c_{io} - відстань між окремими точками-одинацями та еталоном розвитку.

6. Розрахунок значень інтегрального показника оцінювання фінансових ризиків за формулою (3.10).

$$d_i = 1 - d_i^* = 1 - \frac{c_{io}}{c_o}, \quad (3.10)$$

$$\text{Де} \quad c_o = \bar{c}_o + 2S_o, \quad (3.11)$$

$$\bar{c}_o = \frac{1}{w} \sum_{i=1}^w c_{io}, \quad (3.12)$$

$$S_o = \left[\frac{1}{w} \sum_{i=1}^w (c_{io} - \bar{c}_o)^2 \right]^{\frac{1}{2}}. \quad (3.13)$$

Комплексна оцінка фінансових ризиків банку – це синтетична величина і рівнодіюча всіх показників, які використовуються для його оцінки. Значення інтегрального показника має бути якомога ближче до одиниці, таким чином неузгодженість між значеннями характеристик та їх еталонними значеннями менше.

Відповідно до наведеної методики було розраховано інтегральні

показники кредитного ризику та ризику ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» за кожен рік. Складовими показниками для ризику ліквідності були нормативи Н4-Н6, для кредитного ризику було обрано нормативи кредитного ризику Н7-Н9 та для валютного ризику Н13, Н13-1, Н13-2 за відповідні роки. Елементи вибірки для розрахунку матриці кредитного ризику та ризику ліквідності зображені у табл. 3.11

Таблиця 3.11

Елементи вибірки для розрахунку матриці ризику ліквідності та кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

№ з/п	Норматив	За станом на:			01.01.2020	
		01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019		
1	Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	63,52 %	32,47 %	43,46 %	не розраховується
2	Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	146,13%	155,54%	141,98	не розраховується
3	Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	76,07%	99,76%	97,74	100,41
4	Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	142,17%	5,70%	0,06	16,64
5	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	1251,39%	0,00%	0,00	32,04
6	Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами(не більше 25 %)	28,800	0,67	0,19	0,43
7	Н13	Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (не більше 35%)	73,800	209,900	173,99	234,77
8	Н13-1	Загальна довга відкрита валютна позиція (не більше 30%)	50,300	174,2036	173,99	233,44
9	Н13-2	Загальна коротка відкрита валютна позиція (не більше 5 %)	23,500	35,6962	0,00	1,33

На основі представленої алгоритму побудови інтегрального показника

був отриманий таксономічний коефіцієнт рівня ризику ліквідності, кредитного ризику та валютного ризику АТ КБ «ПриватБанк» (табл. 3.12, табл. 3.13, табл.3.14).

По даним табл. 3.12, таксономічний показник нормативу Н6 є найбільш оптимальним. За розрахований період показник збільшувався, що означає зменшення ризику втрати ліквідності АТ КБ «Приватбанк». Очевидно, що 2018 рік став переломним для банку, про що свідчить збільшення коефіцієнту та позитивні значення матриці за даний час. Банк підтримував дуже хороший запас нормативів ліквідності. Нормативи Н5 та Н6 Банку на 01.01.2018 р. перевищували не тільки граничні значення, встановлені НБУ, але й середні значення цих нормативів по банківській системі України. Отже, АТ КБ «ПриватБанк» був дуже добре забезпечений ліквідністю протягом 2017-2019 рр.

Таблиця 3.12

Таксономічний коефіцієнт рівня ризику ліквідності АТ КБ «ПриватБанк»

№ п/з	Стандартизована матриця (Zij)				Еталонне значення
	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	
Н4	-0,57	-0,58	1,15	-0,60	1,15
Н5	-0,58	-0,58	1,15	-0,60	1,15
Н6	-0,87	-0,86	0,84	0,89	0,89

Коефіцієнт кредитного ризику відноситься до показників-дестимуляторів, де обираються мінімальні значення.

Таблиця 3.13

Таксономічний коефіцієнт рівня кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

№ п/з	Стандартизована матриця (Zij)				Еталонне значення
	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	
Н7	-0,39	-0,55	-0,55	1,50	-0,55
Н8	0,09	-0,74	-0,74	1,38	-0,74
Н9	1,50	-0,48	-0,52	-0,50	-0,52

Таким чином, таксономічні показники нормативу Н9 є найбільш незадовільні, оскільки дане значення найбільше серед розрахованих нормативів, а оскільки показник коефіцієнту кредитного ризику відноситься до показників-дестимуляторів, то чим більше показник, тим вищий ризик. Такий результат пов'язаний з досить великим фактичним значення Н9 у 2016 р. , що було викликано націоналізацією АТ КБ «ПриватБанк» . Після 2016 р. фактичні значення нормативу Н9 були досить низькими та перебували у межах нормативного значення (не більше 25%).

Коефіцієнт валютного ризику відноситься до показників-дестимуляторів, де обираються мінімальні значення, тобто чим більше показник, тим вищий ризик.

Таблиця 3.14

Таксономічний коефіцієнт рівня валютного ризику АТ КБ «Приватбанк»

№ п/з	Стандартизована матриця (Z _{ij})				Еталонне значення
	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	
Н13	-1,40	0,52	0,01	0,87	-1,40
Н13-1	-1,40	0,21	0,21	0,98	-1,40
Н13-2	0,48	1,18	-0,87	-0,79	-0,87

Отже, виходячи з отриманих результатів табл. 3.14 найбільш незадовільні результати за нормативом Н13-2, даний показник найбільший серед отриманих розрахунків. Зроблено висновок, що у 2016-2017 рр. всі показники перевищують нормативні значення, що свідчить про ризик, пов'язаний з проведенням операцій та може призвести до значних втрат банку через коливання курсів іноземної валюти щодо національної та навпаки.

Використовуючи запропоновану нами концептуальну модель таксономічного аналізу ідентифіковано таксономічні коефіцієнти розвитку для кожної точки еталону банку АТ КБ «ПриватБанк» з 2016 по 2019 рр. (табл. 3.15).

Отримані результати дають можливість зробити висновок про те, що показник таксономії нормативів ризику ліквідності протягом 2016-2018 рр. має тенденцію до збільшення, що має позитивно відобразитися на роботі банку.

Незважаючи на те, що у 2019 р. цей таксономічний показник зазнав зменшення, він був більшим ніж у 2016-2017 рр., тому в результаті загальної

тенденції до збільшення цього показника в перспективі така тенденція може призвести до зменшення рівня ризику ліквідності АТ КБ «ПриватБанк», що призведе до збільшення прибутковості та обсягів капіталу і може мати позитивні наслідки при своєчасному виконанні фінансових зобов'язань та стабільності на міжбанківському ринку.

Таблиця 3.15

Визначення відстані між показником і еталоном коефіцієнту рівня ризику ліквідності АТ КБ «ПриватБанк»

№ п/з	Показник	Розрахунок відстані до точки еталону			
		01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
1	Норматив миттєвої ліквідності	2,98	3,02	0,00	3,07
2	Норматив поточної ліквідності	3,00	3,00	0,00	3,06
3	Норматив короткострокової ліквідності	3,09	3,07	0,00	0,00
5	Сіо (евклідова відстань)	3,01	3,02	0,05	2,48
6	Ді (таксономічний показник)	0,39	0,39	0,99	0,50

Таксономічні коефіцієнти рівня кредитного ризику розвитку для кожної точки еталону банку АТ КБ «ПриватБанк» станом на 01.01.2017-01.01.2020 рр. (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Визначення відстані між показником і еталоном коефіцієнту рівня кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

Показник	Розрахунок відстані до точки еталону			
	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	0,03	0,00	0,00	4,20
Норматив великих кредитних ризиків	0,68	0,00	0,00	4,48
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	4,07	0,00	0,00	0,00
Сіо (евклідова відстань)	2,19	0,03	0,00	2,95
Ді (таксономічний показник)	0,49	0,99	1,00	0,31

Отримані результати таксономічного показника кредитного ризику дають можливість зробити висновок про те, що показник таксономії за аналізований період має нерівномірний характер, що може негативно відобразитися на роботі банку. Проте за період з 01.01.2017 – 01.01.2018 рр. показник збільшився на 0,743 пп. та значення 2018 р. дорівнює 1, таким чином неузгодженість між значеннями характеристик та їх еталонними значеннями менше. Такий результат свідчить про мінімальний кредитний ризик банку. Зменшення таксономічного показника кредитного ризику у 2019 р. свідчить про збільшення кредитного ризику банку через несприятливу економічну ситуацію у країні.

Таксономічні коефіцієнти рівня валютного ризику розвитку для кожної точки еталону банку АТ КБ «ПриватБанк» станом на 01.01.2017-01.01.2020 рр. (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Визначення відстані між показником і еталоном коефіцієнту рівня валютного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

№ п/з	Показник	Розрахунок відстані до точки еталону			
		01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
1	Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції	0,00	3,70	2,01	5,18
2	Загальна довга відкрита валютна позиція	0,00	2,59	2,58	5,65
3	Загальна коротка відкрита валютна позиція	1,82	4,19	0,00	0,01
5	Сіо (евклідова відстань)	1,35	3,24	2,14	3,29
6	Di (таксономічний показник)	0,69	0,26	0,51	0,25

Отримані результати таксономічного показника валютного ризику АТ КБ «ПриватБанк» свідчать про те, що протягом аналізованого періоду валютний ризик має негативну тенденцію, що означає коливання валютних курсів та відкриті валютні позиції.

Відповідно до наведеної методики було розраховано інтегральні показники процентного ризику АТ КБ «ПриватБанк». Складовими показниками для процентного ризику став індекс процентного ризику за 01.01.2016 -

01.01.2017 рр. Елементи вибірки для розрахунку матриці процентного ризику зображені у табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Елементи вибірки для розрахунку матриці процентного ризику
АТ КБ «ПриватБанк»

Статті	01.01.2019 р.				01.01.2020 р.			
	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік
Індекс процентного ризику	13,09	14,95	2,38	5,78	7,87	15,03	31,83	2,77

На основі представленого алгоритму побудови інтегрального показника був отриманий таксономічний коефіцієнт рівня процентного ризику АТ КБ «ПриватБанк» (табл. 3.19).

Коефіцієнт процентного ризику відноситься до показників дестимуляторів, де обираються мінімальні значення, тобто чим більше показник, тим вищий ризик.

Таблиця 3.19

Таксономічний коефіцієнт рівня процентного ризику
АТ КБ «ПриватБанк»

Статті	Стандартизована матриця (Z_{ij})								Еталонне значення
	01.01.2019 р.				01.01.2020 р.				
	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік	
Індекс процентного ризику	0,15	0,36	-1,04	-0,66	-0,43	0,37	2,24	-1,00	-1,04

Отже, виходячи з отриманих результатів табл. 3.19 найбільш незадовільні результати за період з 3-12 місяців станом на 01.01.2020 р, процентний ризик за цей період найбільший. Серед отриманих результатів виділяється період з 3-12 місяців станом на 01.01.2019 р., оскільки на даний період процентний ризик

банку найменший.

Таксономічні коефіцієнти рівня процентного ризику розвитку для кожної точки еталону банку АТ КБ «ПриватБанк» станом на 01.01.2019-01.01.2020 рр. (табл.3.20).

Таблиця 3.20

Визначення відстані між показником і еталонном коефіцієнту рівня процентного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

Статті	Розрахунок відстані до точки еталону							
	01.01.2019 р.				01.01.2020 р.			
	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік	До 31 дня	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік
Індекс процентного ризику	0,15	0,36	-1,04	-0,66	-0,43	0,37	2,24	-1,00
Сіо (евклідова відстань)	1,19	0,36	1,04	0,66	0,43	0,37	2,24	1,00
Ді (таксономічний показник)	0,43	0,83	0,50	0,68	0,79	0,82	-0,07	0,52

Отримані результати таксономічного показника процентного ризику дають можливість зробити висновок про те, що показник таксономії за аналізований період має нерівномірний характер, що може негативно відобразитися на роботі банку. Проте на період 01.01.2019 р. показник 1-30 місяців, та на 01.01.2020 р. показник 1-30 місяців найбільш наближені до 1, таким чином неузгодженість між значеннями характеристик та їх еталонними значеннями менше. Такий результат свідчить про мінімальний процентний ризик банку.

На основі зіставлення результатів оцінювання показників впродовж кількох періодів можна зробити висновок про тенденцію до зміни рівня ризиків банку. Зменшення рівня ризику ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» (рис. 3.12), то це має призвести до збільшення прибутковості та капіталу банку. Банк має на меті переформувати структуру навколо ключової ліквідності, зокрема знижує ризики для балансу – зосереджується на ліквідності бізнесу платежів та роздрібному кредитуванні, а також вдосконалює моніторинг ліквідності.

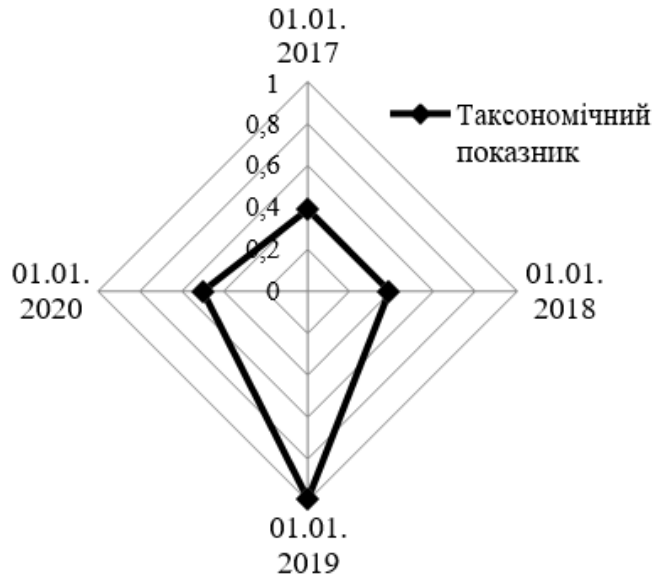

Рис. 3.12. Значення інтегрального показника ризику ліквідності банку АТ КБ «ПриватБанк»

Відповідно до динаміки, наведеної на рис. 3.13, можна зробити висновок, що якість кредитного портфелю банку, незважаючи на дотримання всіх нормативів, знизилась протягом 2019 р., що свідчить про підвищення кредитного ризику, та необхідність його подальшого аналізу та оцінки та прогнозування з метою розробки превентивних заходів.

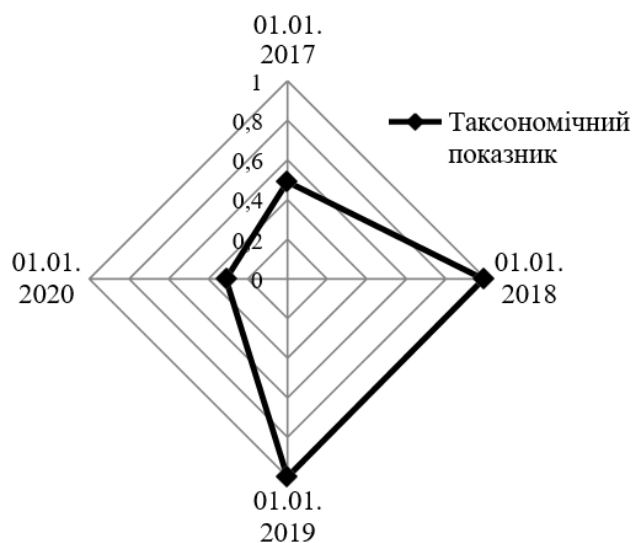

Рис. 3.13. Значення інтегрального показника кредитного ризику банку АТ КБ «ПриватБанк»

Значення інтегрального показника валютного ризику банку АТ КБ «ПриватБанк» (рис. 3.14) означає коливання валютних курсів та відкриті валютні позиції. Недотримання банком нормативів валютної позиції у 2016- 2017 рр. стало причиною збільшення валютного ризику банку.

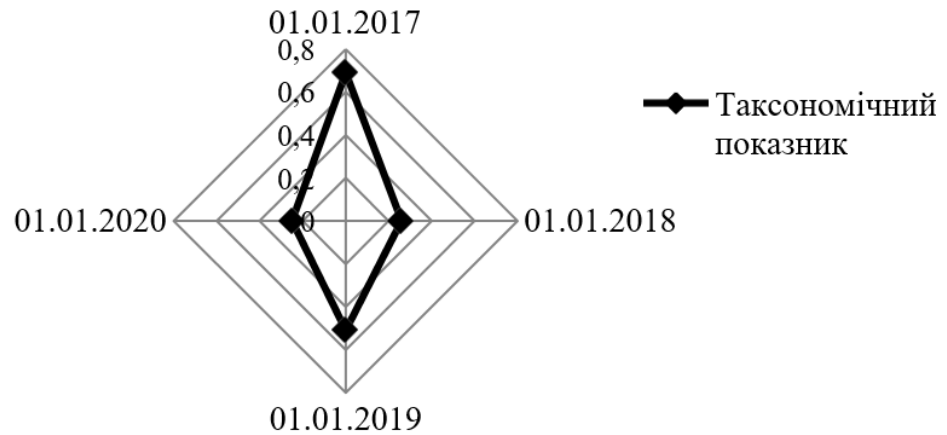

Рис. 3.14. Значення інтегрального показника валютного ризику банку АТ КБ «ПриватБанк»

Отримані результати інтегрального показника процентного ризику (рис. 3.15) дають можливість зробити висновок про те, що показник таксономії за аналізований період має нерівномірний характер, що може негативно відобразитися на роботі банку, якщо дана тенденція продовжиться.

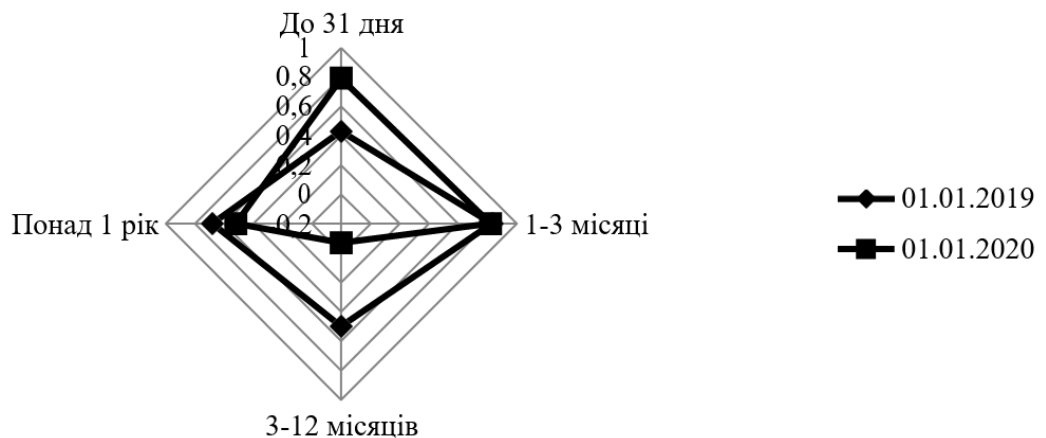

Рис. 3.15. Значення інтегрального показника процентного ризику банку АТ КБ «ПриватБанк»

Зважаючи на те, що нині у фінансовому секторі відбувається часткове витіснення традиційних посередників новими учасниками, автоматизованими процесами та децентралізованими мережами. Зростання конкуренції та ризиків з якими стикаються традиційні фінансові установи у своїй діяльності, змушує їх застосовувати нові технології, поліпшувати фінансові продукти, змінювати бізнес-моделі та зменшувати витрати.

Отже, у сучасних реаліях процес збереження конкурентоспроможності потребує від Банку постійного розвитку. При цьому розвиток безпосередньо пов'язаний зі зростанням рівня ризиків. Беручи до уваги те, що банки розвиваються досить по консервативному сценарію через необхідність дотримання вимог регулятора щодо їх діяльності, саме співпраця з фінтехкомпаніями може стати вирішальним фактором при підвищенні власної конкурентоспроможності та покращенні результатів своєї діяльності, оскільки розвиток фінтех вимагає балансування між дотриманням безпеки та децентралізації і забезпеченням конфіденційності та масштабності.

Співпраця банків та фінтех-компаній має свої переваги, недоліки, можливості та несе певні загрози. Розглянемо більш детально за допомогою SWOT-аналізу.

SWOT-аналіз – це процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для фінансової установи можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого у подальшому можуть бути використані для формулювання та вибору стратегій установи. SWOT-аналіз – своєрідний інструмент, він не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок. Це дає змогу сформулювати загальний перелік стратегій банків з урахуванням їхніх особливостей - адаптації до середовища або формування впливу на нього [30].

Застосування методу SWOT дає можливість встановити лінії зв'язку між силою та слабкістю, які притаманні фінансовій установі, і зовнішніми загрозами та можливостями. SWOT-аналіз підкреслює, що стратегія повинна як найкраще поєднувати внутрішні можливості установи (її сильні та слабкі сторони) та зовнішню ситуацію (частково відображену у можливостях і загрозах). Результати проведеного SWOT-аналізу колаборації АТ КБ «ПриватБанк» та фінтех-компаній наведені у табл. 3.21.

На підставі отриманих даних можемо побачити які є можливі варіанти використання сильних сторін і можливостей в розробці стратегій банку, які включають колоборації з фінтех-компаніями, нейтралізуючі слабкі сторони та загрози.

Таблиця 3.21

SWOT-аналіз АТ КБ «ПриватБанк»

Сильні сторони (S)	Можливості (O)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Спрощення процесів дотримання правил на складання звітності 2. Покращення конкурентних переваг традиційних фінансових посередників 3. Здешевлення фінансування послуг для клієнтів 4. Надання безкоштовних послуг 5. Скорочення часу на обслуговування клієнт 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення фінансової інклюзивності 2. Підвищення транспарентності фінансових операцій 3. Сприяння розвитку конкурентного середовища на ринку фінансових послуг. 4. Застосування нових способів захисту від шахрайства працівників та клієнтів.
Слабкі сторони (W)	Загрози (T)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатній захист прав споживачів фінансових послуг 2. Недостатній рівень державного регулювання 3. Можливий негативний вплив децентралізованої цифрової валюти на монетарну політику 4. Загрози щодо порушення конфіденційності даних. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Скорочення частки традиційних фінансових посередників на ринку 2. Порушення фінансової стабільності 3. Неадекватне прийняття ризиків споживачами 4. Скорочення робочих місць унаслідок впровадження фінтех 5. Зростання фінансової волатильності.

Тема відкритого банкінгу та відкритих даних залишатиметься в епіцентрі динамічних змін та інтересу до інноваційних фінансових сервісів. Ця тенденція в свою чергу збільшує обсяг ризиків з якими будуть стикатися фінансові установи. В Україні фінтех-ринок розвивається повільніше, ніж в інших державах, має певні законодавчі обмеження, слабо капіталізований та сконцентрований на вузьких нішах – переважно платіжні сервіси та онлайнкредитування. Водночас фінтех-компанії та традиційні гравці можуть досягти значної синергії: перші можуть створювати клієнтоорієнтовані пропозиції, а банки – масштабувати ці пропозиції на свої бази клієнтів. В результаті ринок отримає передовий пул інноваційних фінансових сервісів, а клієнти – конкурентний ринок та якісніші фінансові продукти і сервіси. Звичайно, багато в чому успішність цієї колоборації, та й розвиток фінансових

технологій в цілому, залежать від якості регулювання цієї сфери.

Якщо подивитися на найпопулярніші ніші на ринку фінтеху з точки зору привабливості для інвесторів та важливості для клієнтів, платіжні рішення залишатимуться в пріоритеті, а серед ніш, які активно зростатимуть, будуть такі, як кібербезпека, бігдата-аналітика, регтех, іншуртех, управління капіталом (wealthtech), рішення для ринку нерухомості (proptech), штучний інтелект та біометрика.

Беручи до уваги все вищеперелічене, успішна колоборація банків та фінтех-компаній має мати на меті поєднання сильних сторін, а саме високого рівня кваліфікації та інноваційного потенціалу співробітників, великого обсягу інформації про смаки, звички і потреби своїх потенційних клієнтів, які мають фінтех-компанії з одного боку, та з іншого- фінансування довіру клієнтів, які можуть надати їм банки.

Тому, як для банків, так і для фінтех-компаній, найбільш розумною стратегією є не конкурентна боротьба, а використання різних взаємовигідних варіантів співпраці.

Оскільки варіанти співпраці між фінансовими установами та фінтехкомпаніями можуть бути найрізноманітніші: від простого використання послуг фінтех-компаній до повноцінного технологічного партнерства, інвестування в реалізацію нових систем або покупки уже реалізованих проектів, дане питання є актуальним та може стати основою для подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичні узагальнення та надано практичні рекомендації щодо вирішення проблем ефективності формування банками системи управління ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму. Це дало можливість сформулювати висновки теоретичного, методологічного та практичного характеру, що відображає вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети.

Спираючись на проведений аналіз визначення поняття «ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом» у банках, характеристик прояву та особливостей, слід розуміти ризики свідомого або несвідомого залучення/використання банківських установ у схемах по відмиванню незаконно отриманих доходів, які зумовлюється факторами внутрішнього (неефективна внутрішньобанківська система управління ризиками, залучення працівників банку до процесів відмивання коштів, недосконалість інформаційних систем) та зовнішнього (прогалини в національному законодавстві, високий рівень тіньової економіки, кримінальна діяльність клієнтів, фінансова грамотність населення) середовищі, що не виключає, як наслідок, ймовірність отримання банками матеріальних, фінансових, репутаційних збитків.

Під системою управління ризиками легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом в банку слід розуміти скоординований комплекс управлінських заходів з організаційно-економічного, методологічного, аналітичного, нормативно-правового та фінансового забезпечення зі своєчасного виявлення (ідентифікації), вимірювання (оцінювання), постійного спостереження (моніторингу) та контролю за ризиковими подіями, пов'язаними із обслуговуванням клієнтів, які мають на меті здійснення протиправної діяльності, а також мінімізація негативних наслідків настання таких подій.

До основних принципів управління банківськими ризиками у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму можна віднести: адаптованість, оперативність та інформованість, безперервність та комплексність, конфіденційність, обачність та динамічність.

Стратегію управління ризиком використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму необхідно

обирати, ураховуючи специфіку кожного конкретного банку: його розміри, наявність філійної мережі, пріоритетні напрями діяльності тощо.

Разом з цим, запровадження та успішна реалізація ефективних механізмів запобігання та протидії легалізації коштів незаконного походження в умовах активізації розвитку економіки сприятиме підвищенню іміджу та конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародній арені та посиленню інтеграції України до світового фінансового сектора.

Проведений у роботі аналіз ризиків дозволяє зробити висновки, що нині банківська система у сфері легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму є досить вразливою, бо саме банки є основною категорією системи фінансового моніторингу, яка виявляє близько 98% усіх підозрілих фінансових трансакцій, що проходять через фінансову систему України і містять ознаки, які свідчать про можливе проведення цих операцій з метою відмивання коштів.

До головних недоліків організації системи управління банківськими ризиками у сфері відмивання доходів та фінансування тероризму відносяться: слабкий рівень забезпечення банками відповідними структурними підрозділами з дотримання встановлених вимог, правил, стандартів у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму; відсутність у більшості банків власних розроблених систем оцінювання ризиків; недостатня забезпеченість наглядової діяльності банків щодо перевірки працівників банку в області протидії відмивання коштів та фінансування тероризму; проведення документарного аналізу, заходів контролю; наявність застарілого технічного забезпечення у банках.

Виходячи з цього, питання забезпечення ефективної системи управління банківськими ризиками у сфері відмивання доходів та фінансування тероризму є досить актуальним. Розробка і вдосконалення зазначених у роботі програм зобов'язує банки вкладати в них значні фінансові ресурси, спрямовані на підвищення рівня інформаційного забезпечення, запобігати негативну громадську думку щодо банку, знижуючи його репутаційний ризик, або ризик, пов'язаний з недобросовісною або шахрайською діяльністю клієнтів. Це дозволить за допомогою фінансового моніторингу виконувати банком покладені на нього контрольні функції в сфері протидії відмивання незаконних доходів і знижувати банківські ризики.

Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволить використовувати його переваги, які полягають в більш ефективному управлінні ризиками і

витратами, що є можливим на основі використання індивідуалізованого підходу до формування критеріїв ризику в залежності від рівня проведення його виявлення і оцінювання, і відповідно, не відволікати ресурси системи протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму на обслуговування непотрібних процесів, а зосереджуватися тільки на виявлених ризиках. Зазначене вище створить сприятливі умови для побудови результативної системи протидії легалізації доходів, фінансування тероризму та можливості викриття навіть самих віртуозних схем легалізації доходів і фінансуванням тероризму

Здійснення комплексного ризик-орієнтованого нагляду в банківських установах дозволить знизити ризики здійснення сумнівних операцій, підвищити прозорість банківського сектора, зменшити обсяг виведення капіталу з України, а також не допустити потрапляння злочинних доходів і засобів, призначених для підтримки тероризму, в фінансовий та інші сектори економіки, тим самим забезпечуючи економічну безпеку країни.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що стабільність банківського сектору залежить від стану економіки та кожного окремого банку і його здатності динамічно розвиватися з найменшими втратами та потрясіннями від банківських ризиків, а особливо від ризиків легалізації (відмивання) доходів та фінансування тероризму.

Успішна колоборація банків та фінтех-компаній має мати на меті поєднання сильних сторін, а саме високого рівня кваліфікації та інноваційного потенціалу співробітників, великого обсягу інформації про смаки, звички і потреби своїх потенційних клієнтів, які мають фінтех-компанії з одного боку, та з іншого- фінансування довіру клієнтів, які можуть надати їм банки.

Тому, як для банків, так і для фінтех-компаній, найбільш розумною стратегією є не конкурентна боротьба, а використання різних взаємовигідних варіантів співпраці.

Оскільки варіанти співпраці між фінансовими установами та фінтехкомпаніями можуть бути найрізноманітніші: від простого використання послуг фінтех-компаній до повноцінного технологічного партнерства, інвестування в реалізацію нових систем або покупки уже реалізованих проектів, дане питання є актуальним та може стати основою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, затверджена Законом України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р., із змінами, внесеними 01.01.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-в>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р., із змінами, внесеними 03.07.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>.
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № № 738-IX від 19.06.2020 із змінами, внесеними 16.08.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n83>.
4. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 08.07.2016 №584. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1047-16>.
5. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 № 64, зі змінами внесеними 07.04.2020р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n16>.
6. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» від 02.12.2016 № 126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16>.
7. Азізова К. М. Система фінансового моніторингу у банку / К. М. Азізова, Ю. В. Ус // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця ; Ексклюзив, 2018. С. 25–27.
8. Акімова О.В. Дослідження можливостей адаптації та використання міжнародних типологій в системі фінансового моніторингу України / О.В. Акімова // Технологический аудит и резервы производства. – 2016. – №5/4

(31). – С. 51–57.

9. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.

10. Андрійченко Ж. О. Статистичне обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу в Україні / Ж. О. Андрійченко, С. О. Літвінова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць ХНАДУ. – №2 (17) – 2017. – Харків: ХНАДУ, 2017. – С. 49 – 55.

11. Андрійченко Ж. О. Фінансовий моніторинг у системі управління ризиками ринків фінансових послуг / Ж. О. Андрійченко // Розвиток системи управління ризиками ринків фінансових послуг : [монографія] / наук. ред. та кер. кол. авт. Н. М. Внукова. – Харків : Ексклюзив, 2014. – С. 140–150.

12. Ачкасова С. А. Удосконалення державного регулювання у сфері фінансового моніторингу в Україні при європейській інтеграції / С. А. Ачкасова // Сучасні загрози безпеці на національному та регіональному рівнях : збірник матеріалів науково-теоретичної конференції (м. Суми, 19–20 квітня 2018 р.). – Суми : Сумський державний університет, 2018. – С. 3–6.

13. Баранов Р. А. Международный опыт государственных механизмов предотвращения и противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путём / Р. А. Баранов // Актуальные проблемы современности: наука и общество : ежеквартальный научный журнал. – Балаково, 2015. – Вып. 3. – С. 16-20.

14. Баранов Р. О. Пріоритетні завдання щодо підвищення ефективності державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс] / Р. О. Баранов // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журнал. – К., 2017. – Вип. 13. – С. 98-102.

15. Баранов Р.О. Світова емпірика впровадження політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Р.О. Баранов // Вісник НАДУ. – 2015. – №3. – С.33–39.

16. Баранов Р. О. Система управління фінансовим моніторингом як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом / Р. О. Баранов // Формування ефективних механізмів державного управління та

менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 листоп. 2016 р.) / [за ред. В. М. Огаренка, А. О. Монаєнка та ін.]. – З. : КПУ, 2016. – С. 299-302.

17. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. д-ра наук держ. управл.: 25.00.02 / Р. О. Баранов // Національна академія державного управління при Президентові України. – Київ, 2018. – 310 с.

18. Басс А. Б. Основы управления риском вовлечения банка в процессы легализации преступных доходов / А. Б. Басс, М. В. Каратаев. // Финансы и кредит. – 2010. – №26. – С. 29–38.

19. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. – 716 с.

20. Безродна О. С. Теоретико-методичні аспекти оцінювання фінансової стабільності банківської системи / О. С. Безродна, В. О. Лесик // Проблеми економіки. – 2017. – № 2. – С. 251–262.

21. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом / І. Г. Бірюкова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 1(56).

22. Бірюков Г. М. Загальнотеоретичні основи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : [монографія] / Г. М. Бірюков, А. Г. Гриневиц, Л. М. Дудник, Д. Й. Никифорчук – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2009. – 176 с.

23. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків / О. Бережний // Вісник НБУ.– 2009. – № 4.–С. 3.

24. Береславська О. І. Перспективи імплементації рекомендацій Базельського комітету в практичну діяльність банків України / О. І. Береславська // Наукові записки Херсонського національного університету. Серія «Економіка» - Випуск 23. - 2013. – С. 262-266.

25. Болдирєв О.О. Ризик-менеджмент – ефективний інструмент антикризового управління банком / О. О. Болдирєв // Економіка і держава. – 2018. – № 12. – С. 18 – 20.

26. Бородіна О. С. Методичні підходи до визначення сутності економічних ризиків та шляхів їх уникнення / О. С. Бородіна // Економіка та держава. – 2010. – № 7. – С. 21.

27. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2015. – 216 с.

28. Борисенкова А.В. Системи державного фінансового моніторингу: зарубіжний досвід / А.В. Борисенкова // Вісник НАДУ. – 2016.

29. Буткевич С.А. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму / С. А. Буткевич // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2008. – Т. 21 (60). – № 2. – С. 118–124.

30. Вавдійчук О.А. Інтегрованість фінансового моніторингу до системи ризик-менеджменту банку як складова стабільності його роботи / О.А. Вавдійчук / Доповідь на III Міжнародній науково–практичній конференції «Міжнародна банківська конференція: теорія і практика», м. Суми, 15-16 травня 2008 р.

30. Васильчак С. В. Фінансовий моніторинг в Україні / С. В. Васильчак, С. В. Теплий // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 302–306.

31. Ващенко О.М. Фінансово-економічний механізм національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / О.М. Ващенко // Дисертація ДВНК “УАБС НБУ” Суми. – 2011. – С. 195.

32. Вейц О. І. Система запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку: проблеми формування та структуризації / О. Вейц // East European Scientific Journal. – 2019. – № 5 (45). – Volume 10. – P. 13 – 21.

33. Вейц О. І. Обґрунтування поняття легалізації доходів клієнтів банку / О. І. Вейц // Бізнес Інформ. – 2019. – № 1. – С. 337 – 342.

34. Внукова Н. М. Застосування ризик орієнтованого підходу для розвитку системи фінансового моніторингу / Н. М. Внукова // INFOS-2019: Збірник тез доповідей учасників Міжнародного форуму з інформаційних систем і технологій, м. Харків, 24-27 квітня 2019 року. – Харків, 2019. – С.18- 21.

35. Внукова Н. М. Розвиток ризико-орієнтованого підходу до оцінки клієнта при фінансовому моніторингу на ринку нерухомого майна / Н. М. Внукова, Д. О. Давиденко // Управління розвитком. – 2019. – № 17. –

Вип. 1. – С. 63-72. doi:10.21511/dm.5(1).2019.06.

36. Внукова Н. М. Розвиток системи фінансового моніторингу за новими міжнародними стандартами / Н. М. Внукова // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науковопрактичної конференції (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків. – 2015. – С.9- 12.

37. Внукова Н. М. Аналіз міжнародного досвіду застосування ризикорієнтованого підходу у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення / Н. М. Внукова, О. М. Колодізев, І. М. Чмутова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – №16. – С. 610-617.

38. Воробьева И.Г. Систематизация инструментов управления рисками финансовых институтов в сфере отмыwania денег или финансирования терроризма и направления повышения их эффективности / И. Г. Воробьева. // Финансовые исследования: электронный научный журнал. – 2013. – С. 21.

39. Вороніна Р. М. Вдосконалення національної системи фінансового моніторингу / Р. М. Вороніна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Полтава, 2012. – № 1 (52) . – С. 249-263.

40. Глущенко О. О. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризикорієнтований підхід : монографія / О. О. Глущенко, І. Б. Семенен; ред.: Р. А. Слав'юк; Ун-т банк. справи Нац. банку України. – Київ: УБС НБУ, 2014. – 386 с.

41. Гуржій С. Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2016. – 216 с.

42. Джулай В.О. Удосконалення механізму фінансового моніторингу в банківській системі України / В. Джулай // Вісник КНТЕУ, 2008. т.№ 4.- С.118- 124.

43. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи [Електронний ресурс] / І. Б. Дзедзик // Регіональна економіка. – 2018. – № 4. – С. 109–114. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_16.

44. Документи Базельського комітету з банківського нагляду [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=535&art_id=587&lang=uk.

45. Дмитров С.О. Новітня компонента в системі банківських ризиків / Сергій Дмитров, Тетяна Медвідь // Науковопрактичний журнал Вісник Національного банку України. — 2015. — №4 (170). — С. 11-14.

46. Долгий О. А. Мінімізація ризиків протидії відмиванню злочинно одержаних доходів : монографія / О. А. Долгий : Держ. податкова адміністрація України. Нац. акад. держ. податкової служби України. – Тростянець : ТРД, 2014. – 115 с.

47. Доля Л. М. Легалізація (“відмивання”) доходів, отриманих злочинним шляхом, як міжнародна проблема / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2016. – № 4. – С. 51-56.

48. Д’яконова І. І. Удосконалення банківських операцій і попередження ризиків як умова зміцнення системи України : монографія / І. І. Д’яконова. – Суми : Університетська книга, 2017. – 87 с.

49. Єгоричева С. Б. Впровадження ризик-орієнтованого нагляду у системі фінансового моніторингу в Україні / С. Б. Єгоричева // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця ; Ексклюзив, 2018. – С. 5–8.

50. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках / С. Б. Єгоричева : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури. – 2014. – 292 с.
Єгоричева С. Б. Ризик-орієнтований нагляд у системі фінансового моніторингу / С. Б. Єгоричева // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – №3(75). – С. 126–132.

51. Єфименко Т. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т.І. Єфименко, С.С. Гасанов, О.Є. Користін та ін. – К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2015. – 380 с.

52. Жубрин Р. В. Профілактика легалізації преступних доходів : [монографія] / Р. В. Жубрин, А. Н. Ларьков. – М. : Юрлитинформ, 2016. – 360 с.

53. Заваріка К. А. Протидія легалізації доходів, отриманих у сфері кіберзлочинності / К. А. Заваріка // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця; Ексклюзив, 2018. – С. 114-116.

54. Звіт державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. - Режим доступу: http://finmonitoring.in.ua/wpcontent/uploads/2019/04/SDFM_AnnualReport_2018.pdf.

55. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finmonitoring.in.ua/NRA2019.pdf>.

56. Каднічанська В. Оцінка ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму / В.М. Каднічанська, Т.О. Ромась // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – К. : Університет банківської справи Національного банку України, 2013. – № 1(16). – С. 251-254.

57. Калужинський А. Ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України, законодавством зарубіжних держав та міжнародними нормативно-правовими актами / А. Калужинський // Вісник прокуратури. – 2013. – № 4 (142). – С. 26-33.

58. Каратаев М. В. Риск вовлечения банка в процессы легализации преступных доходов: сущность, классификация и оценка последствий / М. В. Каратаев // Финансы и кредит. – 2017. – № 31 (367).

59. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський, Г. П. Ситник. – К. : НІСД, 2013. – 104 с.

60. Керівництво ФАТФ щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для банківського сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160805/rek%201.pdf.

61. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках / Л.А. Ключко // Финансы, учет, банки. - № 1 (120). – 2014. – с. 153-160.

Ковальчук Т. Т. Глобальна інформаційно-мережева економіка: цивілізаційні перспективи / Т. Т. Ковальчук // Актуальні проблеми економіки. – К., 2015.– № 12. – С. 15-23.

62. Коваленко В. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія / [В. В. Коваленко, С. О. Дмитров, А. В. Єжов]. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 110 с.

63. Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг банків : навч. посіб. / В. В. Коваленко. – Суми: Мрія. 2012. – 120 с.

64. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей

банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків / М.В. Колдовський // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. – № 1 (4). – Д. : ДУЕП, 2015. – С. 26–32.

65. Колодізев О. М. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів» / О.М.Колодізев, І.В.Плескун // Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні аспекти: / [Текст монографії]: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В.В. – Харків: Видавництво Іванченка І.С. – 2018. – С. 264-278

66. Колодізев О. М. Фінансовий моніторинг у банках України: сутність та визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки / О.М.Колодізев, І.В.Плескун // Управління розвитком. - № 3-4 (189-190) – 2017. – С.24-35.

67. Колодізев О. М. Удосконалення діагностичного інструментарію фінансового контролінгу банківської діяльності / О.М. Колодізев, М.В. Максимова // ScienceRise. – 2016. – № 6(1). – С. 25–33. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2016_6\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2016_6(1)_5).

68. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.

69. Корженівський Я. В. Методи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Я. В. Корженівський // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2018. – № 1 (52). – С. 289-295.

70. Корженівський Я. В. Національна система оцінки ризиків відмивання коштів: проблеми нормативно-правового удосконалення / Я. В. Корженівський // Наше право. - 2014. - № 3. - С. 67-73.

71. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобіганню в Україні: монографія / О. Є. Користін. – К. : КВС, 2017. – 448 с.

72. Корнейчук В. И. Система управления рисками кредитной организации / В. И. Корнейчук. // Финансы и кредит. – 2011.– №25.– С. 68-76.

73. Кривонос Л. В. Вдосконалення та розвиток державного фінансового моніторингу: засадничі принципи управління / Л. В. Кривонос // Наукові

розвідки з державного та муніципального управління: зб. наук. Праць Академії муніципального управління. – 2016. – № 2. – С. 157-165.

74. Критерії, за якими оцінюється рівень ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 25.09.2018 № 1368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1173-18>.

75. Кузьменко О. В. Моделювання ефективності фінансового моніторингу банків у розрізі оцінювання ризиків легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення / О. В. Кузьменко, Т. В. Доценко // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 15. – С. 32-41.

76. Кузьменко О. В. Розвиток методичних засад моделювання ризику банківської установи щодо використання її послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в ході інспектування / О. В. Кузьменко, А. О. Бойко, В. М. Полюхович // Економіка та держава. - 2017. - № 2. - С. 46-55.

77. Лавров В. В. Противодействие “отмыванию” денег в Великобритании и международное сотрудничество британских правоохранительных органов в борьбе с транснациональной экономической преступностью / В. В. Лавров // Право и политика. – М., 2015. – № 2.

78. Лазар Е. А. Забезпечення внутрішнього фінансового моніторингу в діяльності страхових організацій / Е. А. Лазар // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця; Ексклюзив. – 2018. – С. 127-128.

79. Леонова Н. Г. Риск-ориентированный подход в сфере противодействия отмыванию преступных доходов и финансированию терроризма / Н. Г. Леонова, А. А. Романова. // Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ». – 2017. – С. 1–5.

80. Литвиненко А. Н. Легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем : учебное пособие в схемах / А. Н. Литвиненко. – СПб : Знание, ИВЭСЭП, 2014. – 62 с.

81. Меренкова О. Факторний аналіз імовірнісної оцінки ризику

використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму / О. Меренкова, Т. Медвідь, А. Бойко // Вісник НБУ. – 2016. – № 11. – С. 46.

82. Методи державного управління забезпеченням національної безпеки у її визначальних сферах: навч. посіб. / В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко, М. Ф. Єжеєв. – К. : НАДУ, 2015. – 134 с.

83. Метнева А. Управление риском легализации криминальных доходов как составляющая риск-менеджмента [Електронний ресурс] / А. Метнева // Банковский вестник. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10121.pdf>.

84. Мордас І. В. Детінізація економіки як чинник забезпечення економічної безпеки держави / І. В. Мордас // Економіка. Менеджмент. Бізнес. Збірник наукових праць / [Гол. ред. В. М. Тупкало]. – К. : ДУТ, 2015. – Випуск № 1(11). – С. 98-103.

85. Москаленко Н.В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнсконтролю в Україні / Н.В. Москаленко // Економічний вісник серія: фінанси, облік, оподаткування. УДФСУ–2018– Вип №2. – С. 106-113

86. Пантелейчук І. В. Формування позитивного іміджу органів державної влади: теорія, методологія, практика: монографія / І. В. Пантелейчук. – К.: Альтерпрес, 2016. – 316 с.

87. Плєскун І. В. Комплаєнс-контроль як ключовий елемент протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у вітчизняних банках. // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця ; Ексклюзив, 2018. С. 85-87.

88. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посібник / С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, А. Г. Семчук та ін. – К.: КНТ, 2016. – 376 с.

89. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посіб. / С. Г. Гуржій, С. М. Ключке, В. М. Кірсанов та ін. – К.: Такі справи, 2018. – 560 с.

90. Ревенков П.В. Противодействие легализации преступных доходов в Европе / П.В. Ревенков, А.Н. Воронин // Международные банковские операции. – № 5. – 2018. – С. 48–54.

91. Управління ризиками банку: навч. посіб. / авт.: Н.П. Шульга, Т.М.

Гордієнко, М.В. Мельничук та ін.; за ред. Н.П. Шульги. – Київ : КНТЕУ, 2016. – 627 с.

92. Уткіна О. В. Зарубіжний досвід протидії легалізації злочинних доходів із застосуванням ризик-орієнтованого підходу в банківському секторі / О. В. Уткіна // Вісник Університету банківської справи. – 2017. – № 2. – С. 34 – 38.

93. Уткіна О. В. Характеристика управління банківським ризиком відмивання коштів/фінансування тероризму та напрями його вдосконалення / О.В.Уткіна // Фінансовий простір. – 2019. - №1. – С. 25-32.

94. Худокормова М. І. Управління ризиками легалізації злочинних доходів як новітня вимога світової спільноти/ М. І. Худокормова // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 6. – С. 226–232.

95. Хуторна М. Е. Організація ефективної системи комплаєнсконтролю у банку / М. Е. Хуторна // Фінансовий простір. – № 2. – 2015. – С. 113-119.

96. Черевко О.В. Оцінка ризиків легалізації через здійснення кредитних операцій / О.В. Черевко // Ефективна економіка. – 2013. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3306>.

97. Чмутова І. М. Фінансова стійкість банку як індикатор ризику відмивання коштів та фінансування тероризму / І. М. Чмутова, Є. О. Ткачова // Економіка і суспільство. – 2018. – Вип. 14. – С. 867-875.

98. Чуйкова Н.М. Выявление и анализ причинно-следственной связи рисков, возникающих в условиях легализации доходов. // Финансы и кредит. 2016. №34 (706). С. 37-50.

99. Щербина В. С. Використання світового досвіду у побудові національної системи фінансового моніторингу в Україні / В. С. Щербина // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 квітня 2015 р.). Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив. – 2015. – С.44-46.

100. Basel AML Index Report (2020) [Electronic resource]. Available via: https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2020.pdf.

101. Bauer, W., (2004). Risk management strategies for banks. Journal of Banking & Finance, 28(2), – 2019. – P. 331–352.

102. Borri N. Systemic risk in the European banking sector / N. Borri, M.

Caccavaio, Di G. Giorgio, A. M. Sorrentino // CASMEF Working Paper Series. – 2012. – No. 11. – P. 224-256.

103. Capera L. Measuring systemic risk in the Colombian financial system: a systemic contingent claims approach [Electronic resource] / L. Capera, E. Gómez, M. Laverde, M. Á. Morales – 2011. Mode of access: http://www.banrep.org/docum/Lectura_finanzas/pdf/tref_sep_2011.pdf.

104. Doing Business [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?-lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>.

105. FATF Recommendations 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html>.

106. FATF issues new Mechanism to Strengthen Money Laundering and Terrorist Financing Compliance: [Electronic resource]. Available via: <http://www.fatf-gafi.org/>.

107. Ganushchak-Efimenko L. Methodological framework for integrated business structures branding development in Ukraine / L. Ganushchak-Efimenko, V. Shcherbak, O. Nifatova, O. Kolodiziev, R. Rebilas // Innovative Marketing. – 2019. – Vol. 15. – Is. 2. – P. 14–29.

108. Global systemically important banks: revised assessment methodology and the higher loss absorbency requirement // Basel Committee on Banking Supervision. – 2018 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d445.pdf>.

109. Implementation of the compliance principles [Electronic resource] // Basel Committee on Banking Supervision – Available via: <https://www.bis.org/publ/bcbs142.pdf>.

110. The Egmont Group of Financial Intelligence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.egmontgroup.org/>.

111. Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків (BIS). – Режим доступу: <https://www.bis.org/bcbs/membership.htm>.

112. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua/>.

113. Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://privatbank.ua>.

ДОДАТКИ

Історична довідка становлення АТ КБ «Приватбанк»

№ п/п	Дата	Подія
1	2	3
1	7 лютого 1992 року	ПриватБанк є одним з перших приватних комерційних банків, створених в Україні. Рішення про створення ПриватБанку було прийнято на засіданні його засновників
2	19 березня 1992 року	Банк пройшов державну реєстрацію. <u>Сергій Тігіпко</u> був одним із засновників і першим головою Ради.
3	1996 рік	Банк став повноправним членом <u>Visa International</u> — платіжної системи і почав великомасштабну емісію пластикових карток.
4	1997 рік	ПриватБанк став першим українським банком, що отримав рейтинг Thomson BankWatch (міжнародне рейтингове агентство) і став повноправним членом платіжної системи Europay.
5	1998 рік	Банк отримав свій рейтинг <u>Fitch ІВСА</u> (міжнародне рейтингове агентство). У листопаді 1998 року банк виграв тендер і був обраний як обслуговуючий банк, уповноважений на виконання в Україні виплат швейцарського Фонду пам'яті жертв <u>Голокосту</u> .
6	1999 рік	ПриватБанк відкрив свою філію на <u>Кіпрі</u> . ПриватБанківське відділення в <u>Нікосії</u> стало першим українським філіалом банку, відкритим за кордоном.
7	2000 рік	Банк увійшов до групи банків, уповноважених виплачувати компенсації для українських громадян, які постраждали від нацистського переслідування в роки <u>Другої світової війни</u> . Змінилася форма власності ПриватБанку змінилася — 6 липня ПриватБанк прийняв рішення про реорганізацію банку з <u>товариства з обмеженою відповідальністю</u> в <u>закрите акціонерне товариство</u> . У зв'язку з цим, 4 вересня 2000 року був зареєстрований перший Статут Закритого акціонерного товариства комерційного банку «ПриватБанк».
8	2001 рік	Запуск системи «Приват24» — проекту, що дав можливість клієнтам керувати своїми рахунками онлайн в режимі реального часу, виконувати регулярні платежі, переказ коштів тощо.
9	2002 рік	ПриватБанком випускається мільйонна пластикова картка.
10	2003 рік	ПриватБанк був визнаний найкращим банком за якістю обслуговування клієнтів системою <u>Western Union</u> . У тому ж році банк отримав STP Excellence Award від <u>Deutsche Bank</u> , що підтвердило професіоналізм ПриватБанку в міжнародних розрахунках.
11	2006 рік	ПриватБанк став першим українським банком, що розмістив єврооблігації на суму 100 млн доларів США на європейському ринку. Крім того, ПриватБанк є першим в Україні, що отримав «В-» рейтинг агентства <u>Standard & Poor's</u> . Міжнародне рейтингове агентство <u>Fitch</u> присвоїло остаточний довгостроковий «В-» рейтинг єврооблігацій ПриватБанку.

Продовження додатка А

Продовження табл. А.1

1	2	3
12	2009 рік	діяльність банку була приведена у відповідність із Законом України «Про акціонерні товариства»: відповідні зміни були внесені до Статуту Банку, і тип акціонерної компанії був змінений з закритого на публічний. Крім того, назву банку було змінено на Публічне акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк». Ці зміни вступили в силу 21 липня 2009 року.
13	2010 рік	Банк виступив ініціатором створення благодійної організації - <u>Всеукраїнський благодійний фонд «Допомагати просто!»</u>
14	2014 рік	За даними рейтингу громадських уподобань <u>«Фаворити Успіху — 2014»</u> був визнаний абсолютним переможцем у номінації «Банк року»
15	2015 рік	Рейтингове агентство <u>Standard&Poor's</u> підвищило довгостроковий і короткостроковий рейтинги Приватбанку в іноземній валюті з «SD» до «СС/С» (емітент відчуває серйозні труднощі із виплатами за борговими зобов'язаннями). Підвищення рейтингів ПриватБанку обумовлено укладенням угоди з власниками <u>єврооблігацій</u> у розмірі 200 млн доларів, що підлягають погашенню 23 вересня 2015 р., про продовження терміну обігу цих цінних паперів до 15 січня 2016 року (із можливістю продовження терміну обігу до 2018 р)
16	2016 рік	21 грудня держава в особі Міністерства фінансів України набула права власності на 100%. Згідно з рішенням Єдиного акціонера Банку №519 було змінено тип банку з публічного на приватне акціонерне товариство.
17	2018 рік	Згідно з рішенням Єдиного акціонера Банку №519 було змінено тип банку з публічного на приватне акціонерне товариство.

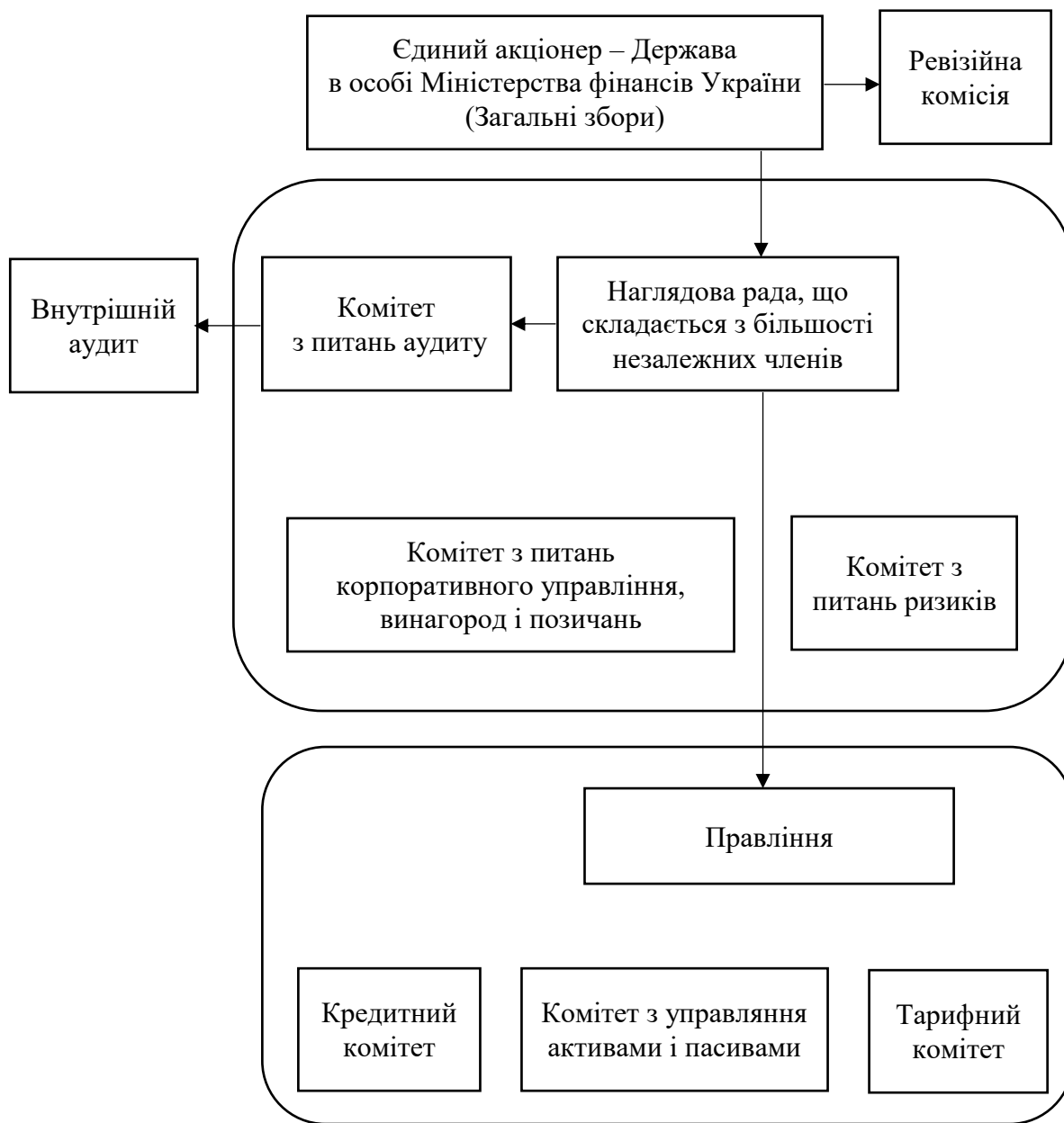

Рис. Б.1. Структура корпоративного управління АТ КБ «Приватбанк»

Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 роки (у млн. грн.)

Показник	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	30.09. 2020
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	30159	25300	27360	45894	53433
Заборгованість банків	-	2903	-	27118	14567
Кредити та аванси клієнтам	50140	38335	32615	59544	56477
Інвестиційні цінні папери	64409	126676	180120	152157	195563
Вбудовані похідні фінансові активи	27044	34336	-		
Інвестиційна нерухомість	691	3648	3340	3379	2970
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	3472	3376	3843	4764	5559
Інші фінансові активи	2679	2981	2756	2210	2644
Інші активи	9585	8815	8899	9285	8964
Майно, що перейшло у власність банку	8782	7069	1361	1244	1270
ВСЬОГО АКТИВІВ	179833	253740	278120	309723	350058
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Заборгованість перед НБУ	18047	12394	9817	7721	-
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	2667	234	196	201	5
Кошти клієнтів	180651	212131	230997	240621	285611
Відстрочене зобов'язання	139	151	137	121	117
Інші фінансові зобов'язання	1935	1689	2255	1522	2376
Резерви та нефінансові зобов'язання	2552	3299	3135	3260	10174
Субординований борг	122	129	-	-	-
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	206116	230032	246545	255194	300174
КАПІТАЛ					
Акціонерний капітал	50695	206060	206060	206060	206060
Емісійний дохід	23	23	23	23	23
Резерв переоцінки приміщень	842	804	722	614	584
Нереалізований (збиток)/прибуток від інвестиційних цінних паперів	521	(479)	(3303)	(1274)	(2742)
Результат від операцій з акціонером	9934	12174	12174	6850	8481
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	(26283)	23708	31575	54529	49884
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	179833	253740	278120	309723	350058

Продовження додатка В

Таблиця В.2

Звіт про прибуток чи збиток АТ КБ «ПриватБанк» за 2016-2020 року (у млн. грн.)

Показник	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	30.09. 2020
Процентні доходи	31358	24485	30754	33841	25310
Процентні витрати	29364	18374	14002	14174	9462
Чистий процентний дохід	1994	6111	16752	19667	15848
Прибуток (збиток) до оподаткування	(176814)	(23895)	12789	32609	21274
Витрати з податку на прибуток	576	(19)			
Чистий прибуток (збиток) за рік	(176238)	(23914)	12798	32609	21279
Інші сукупні доходи (витрати)	(611)	(1061)	(1874)	1974	(1468)
ВСЬОГО СУКУПНИХ ДОХОДІВ (ВИТРАТ) ЗА РІК	(176849)	(24930)	10924	34583	19811

Таблиця Д.1

Показники ризикованості діяльності банків України протягом 2016-2019 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5
ПАТ «ТАСКОМБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,4799730	0,9258802	0,7568192	0,4930926
Чиста процентна маржа	0,5174300	0,0447205	0,0378318	0,0618406
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	6,1449320	8,4224465	6,1569447	8,8985404
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,0000000	0,0000000	0,0000000	0,0000000
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,2612830	0,1780963	0,2220760	0,1752559
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	58,2837900	28,0838840	21,9761170	39,1473430
ПАТ «УКРСИББАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5004321	0,5559251	0,6072607	0,5403508
Чиста процентна маржа	0,0639272	0,055938	0,0612485	0,089967
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	12,529258	15,313049	24,725893	22,217813
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,4993757	0,5484446	0,7137194	0,807805
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	30,167866	27,869124	31,880196	34,607365
АТ «Райффайзен Банк Аваль»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,3963197	0,7267225	0,6104304	0,3580095
Чиста процентна маржа	0,1029789	0,0774413	0,0879695	0,0801511
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	31,824437	54,325848	47,792309	15,640529
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,4365588	47,978363	48,085857	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,5571808	0,6314827	0,7433886	0,7075255
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	23,880296	24,232855	25,164387	24,661967
АТ «ПРАВЕКС БАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5141543	0,2149731	0,5004625	0,5288243
Чиста процентна маржа	0,0105597	0,0560681	0,0763816	0,0341026
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	27,1199820	51,9063450	65,8092080	2,5988261
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,0000000	0,0017097	0,0018311	0,0000000
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,5252425	0,6458751	0,6153997	0,8303564
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	36,3582420	34,8917190	33,1299930	23,8331840

Продовження додатка Д

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5
АТ «СБЕРБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5313238	0,3511950	0,4899467	1,6402714
Чиста процентна маржа	0,0714384	0,0588463	0,0840021	0,0829379
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	9,7558741	24,3229730	35,0304930	37,6809950
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,4582221	0,7099848	0,6329230	0,0000000
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,6857693	0,8245829	0,7453893	0,7542267
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	25,6520280	22,4720180	26,9244990	20,1171150
«ОТП БАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,4235024	0,2883145	0,2500671	0,2755818
Чиста процентна маржа	0,105863	0,0804378	0,0823493	0,0653222
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	22,30995	47,955307	39,474739	25,861666
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	1,6944938	0	0	0,3307935
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,4000879	0,552813	0,7168876	0,8126475
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	35,574244	43,912805	36,466804	34,731666
АТ «Ощадбанк»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,696811	0,5209826	0,535249	0,569251
Чиста процентна маржа	0,0491342	0,0369569	0,0279863	0,0235335
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	27,162991	39,979909	43,326512	41,85404
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,6489073	2,15794	1,8816345	0,3201714
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,4456124	0,3428742	0,435555	0,2930438
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	16,408476	24,534615	38,460581	27,253189
ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,6596199	0,5430448	0,1596503	0,7205466
Чиста процентна маржа	0,0439623	0,277581	0,0783784	0,0598464
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	12,140501	8,0758337	14,626678	8,0229077
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,5170422	0,2453315	0,4111081	0,277618
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	45,211495	38,779351	47,821096	46,126052
ПАТ «АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "КОНКОРД»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5425997	0,6975744	0,3602166	0,6148249
Чиста процентна маржа	0,0912244	0,1415147	0,1289753	0,0888939
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	20,559889	22,520958	11,397881	8,1291071

Продовження додатка Д

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	3,0000001	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,5638309	0,6668765	0,5249767	0,5166569
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	7,4923149	11,68765	12,262432	24,657122
ПАТ «БАНК СІЧ»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	1,8374506	0,2814586	0,335663	0,4108899
Чиста процентна маржа	0,0367397	0,0142441	0,0112511	0,0281118
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	1,0021706	1,0723422	1,0315812	1,6112785
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,4118093	0,6901053	0,4244424	0,3755388
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	33,938424	21,606844	35,887105	43,101792
ПАТ «Комерційний банк «Центр»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	3,4310743	3,4310743	0,5929101	0,3775255
Чиста процентна маржа	0,1379967	0,1379967	0,1233373	0,1217905
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	10,708942	10,708942	9,9504324	10,965261
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,4798067	0,4798067	0,3581491	0,5405805
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	27,25338	27,25338	31,701054	31,204661
ПАТ «Місто Банк»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5018749	0,2567103	0,7251341	0,3796761
Чиста процентна маржа	0,0614723	0,058432	0,0762473	0,725237
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	6,9082237	3,7440111	17,263364	30,161677
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,2950656	0,3802439	0,1771668	0,2241046
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	52,304524	46,654931	52,215363	69,502999
ПАТ «КБ «ГЛОБУС»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,9636223	1,0205404	0,5255531	0,3908321
Чиста процентна маржа	0,0625879	0,0383464	0,0396373	0,0202631
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	19,556597	11,688339	15,901496	10,717679
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,3247764	0,3931565	0,2699106	0,3736252
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	35,552192	26,89094	18,156319	17,958015

Продовження додатка Д
Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5
АТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,3364188	0,7999028	0,4056783	0,334277
Чиста процентна маржа	0,0275109	0,0311104	0,0663468	0,059215
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	1,114036	3,5271531	1,8137929	0,2519704
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	100	12,771838	1,9980045	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,1293075	0,1174199	0,2246333	0,2286869
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	1,7859716	2,0128832	7,1076173	19,624756
АТ «БАНК АЛЬЯНС»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,3911894	1,0118628	4,2454099	0,8542862
Чиста процентна маржа	0,0531325	0,180813	0,0754933	0,063469
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	5,7556228	11,720926	3,4383045	4,604643
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	36,880101	29,113928	15,411633
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,3187495	0,1615107	0,1095809	0,4255807
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	7,2124991	3,7178358	34,146088	38,840888
АТ «АБ «РАДАБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	1,6775919	0,2647361	0,2217574	0,5886972
Чиста процентна маржа	0,0624996	0,0928247	0,0924634	0,0959867
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	5,1998317	8,4053572	12,816049	15,130819
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	60,61077	0,000309	0,0001516	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,5928937	0,5509834	0,571092	0,4400899
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	38,851772	28,018453	26,055099	35,571466
ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	1,2933535	0,4050617	0,7044058	0,8240585
Чиста процентна маржа	0,0450035	0,0613817	0,0594576	0,0466243
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	0,5238097	3,0158366	13,41706	17,266869
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,3231726	0,2701276	0,2584569	0,5527123
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	44,070039	37,795836	33,580373	22,730184
АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,8103557	0,9414888	0,4563597	0,7474001
Чиста процентна маржа	0,0357801	0,0543916	0,0532821	0,05290005
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	2,7891599	1,6973049	4,8584542	9,2506929

Продовження додатка Д
Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,5121438	0,7597693	1,265847	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,2686239	0,2243071	0,4120185	0,6595939
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	50,788459	46,776453	34,282378	54,804113
АТ «Полтава-банк»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,3672138	0,2813722	0,2751551	0,2772114
Чиста процентна маржа	0,0430529	0,0487486	0,0445925	0,0481229
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	8,6037932	10,818252	9,0823466	7,2844039
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	3,4946283	4,1887323	2,757186	2,6637177
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,3747077	0,433281	0,4740563	0,4403586
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	10,008563	11,131931	13,088847	17,482547
АТ «ТАСКОМБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,4799727	0,9258802	0,7568192	0,4930926
Чиста процентна маржа	0,0517431	0,0447205	0,0378318	0,0618406
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	6,1449319	8,4224465	6,1569447	6,8985404
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,2612826	0,1780963	0,222076	0,1752587
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	58,283788	28,083884	21,976117	39,147343
АТ «Полікомбанк»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,572194	0,7972608	0,6383956	0,3378154
Чиста процентна маржа	0,0280673	0,0340684	0,040119	0,0388411
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	8,152783	4,8831572	7,188181	9,0278455
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	62,10448	7,1380682	5,944136	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,400792	0,3560564	0,3904556	0,4820367
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	27,555079	24,726294	24,636954	22,607683
АТ АКБ «АРКАДА»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,6720585	0,4057871	0,4792445	0,5036601
Чиста процентна маржа	0,0256848	0,0323209	0,0305071	0,0112137
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	4,5049968	9,5557936	12,45457	4,8322024
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0,0004243	9,9355878	30,568056	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,1646738	0,1415796	0,2257638	0,1946973
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	0,1731539	0,1709923	0,3108267	0,1941978

Закінчення додатка Д
Закінчення табл. Д.1

1	2	3	4	5
АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЕНЬ»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,5253894	0,4654545	0,2997168	0,46000851
Чиста процентна маржа	0,029825	0,032759	0,0296515	0,0389238
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	2,6888834	2,2776618	3,325194	8,0372198
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	100	100	0,9350285	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,0979152	0,1556366	0,2589878	0,1717048
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	59,450469	61,509007	68,100224	66,301867
АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК»				
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	1,0339484	0,0841809	0,2589705	0,3940891
Чиста процентна маржа	0,0570487	0,0512493	0,0432516	0,0389503
Частка резервів під знецінення у кредитному портфелі	3,1964074	17,127353	6,7940922	8,1946037
Частка резервів під знецінення у портфелі цінних паперів	0	0	0	0
Коефіцієнт нестійкої ресурсної бази	0,2483736	0,7978042	0,6179056	0,6028021
Частка валютних депозитів у зобов'язаннях банків	21,327113	19,624614	25,586478	22,447223

Сума штрафів встановлених для банків України за порушення
законодавства у сфері фінансового моніторингу

Банк	Сума штрафу, грн.
ПАТ «ТАСКОМБАНК»	2363200
ПАТ «УКРСИББАНК»	400000
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	450000
АТ «ПРАВЕКС БАНК»	200000
АТ «СБЕРБАНК»	94737500
«ОТП БАНК»	7142125
АТ «Ощадбанк»	200000
ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	2007205
ПАТ «АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "КОНКОРД»	1550000
ПАТ «БАНК СІЧ»	1284000
ПАТ «Комерційний банк «Центр»	1200000
ПАТ «Місто Банк»	4226097
ПАТ «КБ «ГЛОБУС»	3200000
АТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	2265000
АТ «БАНК АЛЬЯНС»	2600000
АТ «АБ «РАДАБАНК»	300000
ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»	2613087
АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	200000
АТ «Полтава-банк»	300000
АТ «ТАСКОМБАНК»	8443201
АТ «Полікомбанк»	300000
АТ АКБ «АРКАДА»	300000
АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЕНЬ»	10000000
АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК»	200000

Додаток Ж
Публікації за період навчання

Процес управління інвестиційними проектами

УДК 330.322.01

Коротка Н.С.

Студентка 1 року магістратури
Фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація. У статті розкрито теоретичні підходи вчених до трактування та сутності інвестиційних проектів, визначено головні аспекти та напрями процесу управління інвестиційними процесами, досліджено механізм формування системи управління інвестиційними проектами.

Ключові слова: інвестиції, проект, інвестиційний проект, система управління інвестиційним проектом.

Аннотация. В статье раскрыты теоретические подходы ученых к трактовке и сущности инвестиционных проектов, определены основные аспекты и направления процесса управления инвестиционными процессами, исследован механизм формирования системы управления инвестиционными проектами.

Ключевые слова: инвестиции, проект, инвестиционный проект, система управления инвестиционным проектом.

Abstract. The article presents the theoretical approaches of scientists to the interpretation and essence of investment projects, defines the main aspects and directions of the process of investment process management, investigates the mechanism of formation of the system of investment project management.

Key words: investment, project, investment project, investment project management system.

У високорозвинених країнах інвестиції вважають інтегральною складовою стратегії розвитку підприємства, а часто навіть гарантією результативної і ефективної реалізації цієї стратегії. Інвестиційна діяльність тісно пов'язана із такими економічними категоріями, як «інвестиції», «інвестиційний клімат», «інвестор», «інвестиційна привабливість», «інвестиційний процес», «інвестування», «інвестиційний проект» тощо. Термін «інвестиції» походить від латинського слова

«invest», що означає вкладати. Таке поняття, як «інвестиції» є дуже широким і тому йому не можна дати чіткого визначення. Інвестиції та реалізація інвестиційних проектів інноваційної спрямованості, особливо в сфері реального інвестування, є запорукою інноваційного розвитку підприємств будь-якої сфери економічної діяльності. За таких умов зростає значення управління інвестиційними проектами.

Вирішенню проблеми оцінки ефективності інвестиційних проектів та управління ними приділено багато уваги в теоретичних і практичних розробках провідних вчених: Жуков В.В., Майорова Т.В., Микитюк П.П., Романюк Т.Ф., Рубіш М.А., Супрун С.Д., Теплова Т.В. [1-7] та ін. Проте не всі аспекти даної проблеми були висвітлені та знайшли обґрунтованого наукового вирішення.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних та методичних підходів до трактування сутності системи управління інвестиційними проектами, визначені головних аспектів та напрямів процесу управління інвестиційними проектами та дослідженню механізму формування системи управління проектами.

Активна інвестиційна діяльність підприємств є основою забезпечення економічного розвитку країни. Однак розвиток економіки країни неможливий без здійснення інвестицій. Становлення ринкових відносин в Україні характеризується нестабільністю розвитку економічних систем, що обумовлює виникнення кризових явищ, підвищення рівня ризиковості і, як результат, значне зниження економічної стійкості підприємств. За таких умов важливе значення має система управління інвестиційними проектами, яка створить можливості щодо успішної реалізації інвестиційного проекту.

На думку Майорової Т.В. [2] система управління інвестиційним проектом відображає собою сукупність дій, які направлені на організацію роботи інвестиційних проектів, розробку рекомендацій щодо вдосконалення процесу управління, уникнення можливих ризиків, прийняття вірних рішень для досягнення запланованого ефекту.

Подібної точки зору дотримувався і Романюк Т.Ф. [4], який із двох позицій розглядав систему управління інвестиційним проектом. По-перше, система управління інвестиційним проектом розглядається як

взаємодія об'єкта та суб'єктів управління за допомогою процесів управління. По-друге, у системі управління проектом необхідним є врахування методології управління, планування, контролю, обліку та аналізу, взаємодію персоналу, інформаційне забезпечення. Відповідно до цього, система управління інвестиційним проектом має складну структуру та потребує висококваліфікованих фахівців для прийняття рішень.

Цікавий підхід до трактування сутності системи управління пропонує Теплова Т.Д., яка під системою має на увазі процес урахування впливу чинників зовнішнього середовища для задоволення інтересів органів управління підприємством, які в свою чергу складаються з: каналів комунікації, органів управління, механізму та об'єкта управління [7].

З огляду на наведене можна дати таке визначення поняття «управління проектом» - це діяльність, яка в першу чергу спрямовується на реалізацію проекту з максимально можливою ефективністю при заданих обмеженнях щодо часу, ресурсів і якості кінцевих результатів.

Таким чином, процес управління інвестиційними проектами умовно можна поділити на два головні аспекти (рис.1).

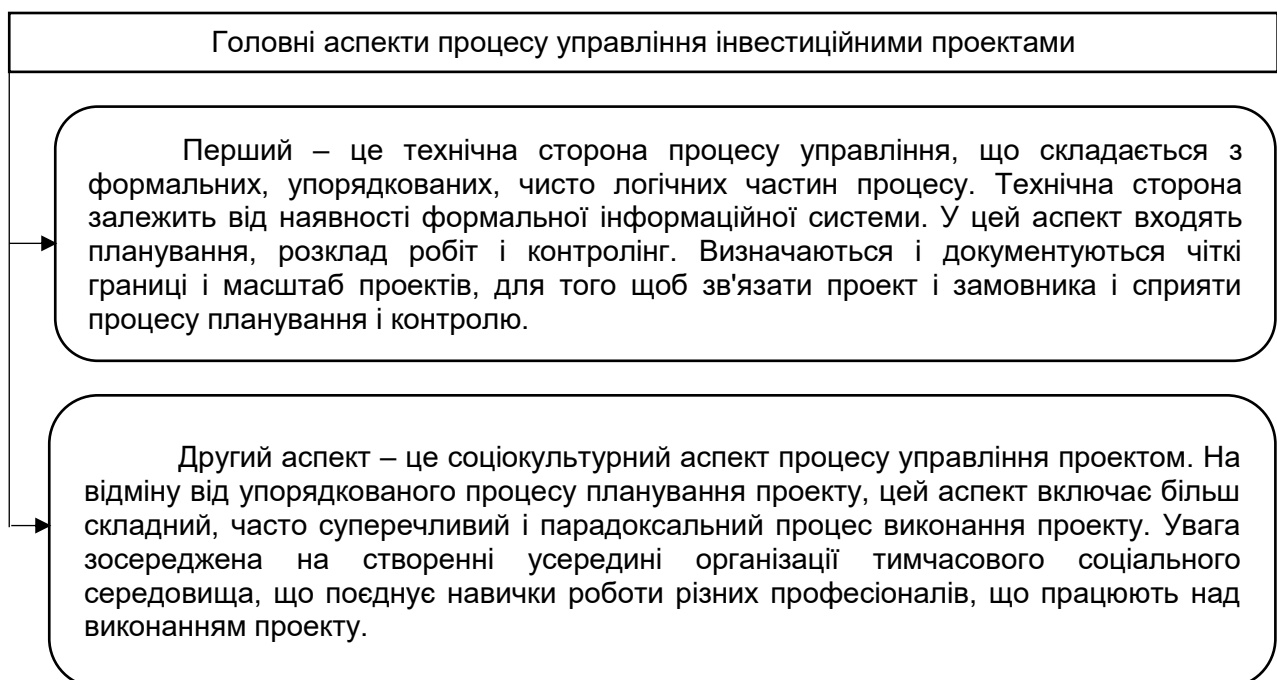

Рис.1. Головні аспекти процесу управління інвестиційні проектами

Відповідно до цього, процес управління інвестиційними проектами ґрунтується на певному механізмі, який являє собою систему основних елементів, які в свою чергу регулюють процес розробки та реалізації інвестиційних рішень. Ефективний механізм інвестиційного менеджменту надає можливість у повному обсязі реалізовувати цілі та завдання, що стоять перед ним, а також сприяє результативному здійсненню функцій управління інвестиційною діяльністю підприємства.

Аналізуючи різноманітні системи управління інвестиційними проектами, можна виділити дві найпоширеніші, серед них, так звана основна та розширеного управління (рис.2).

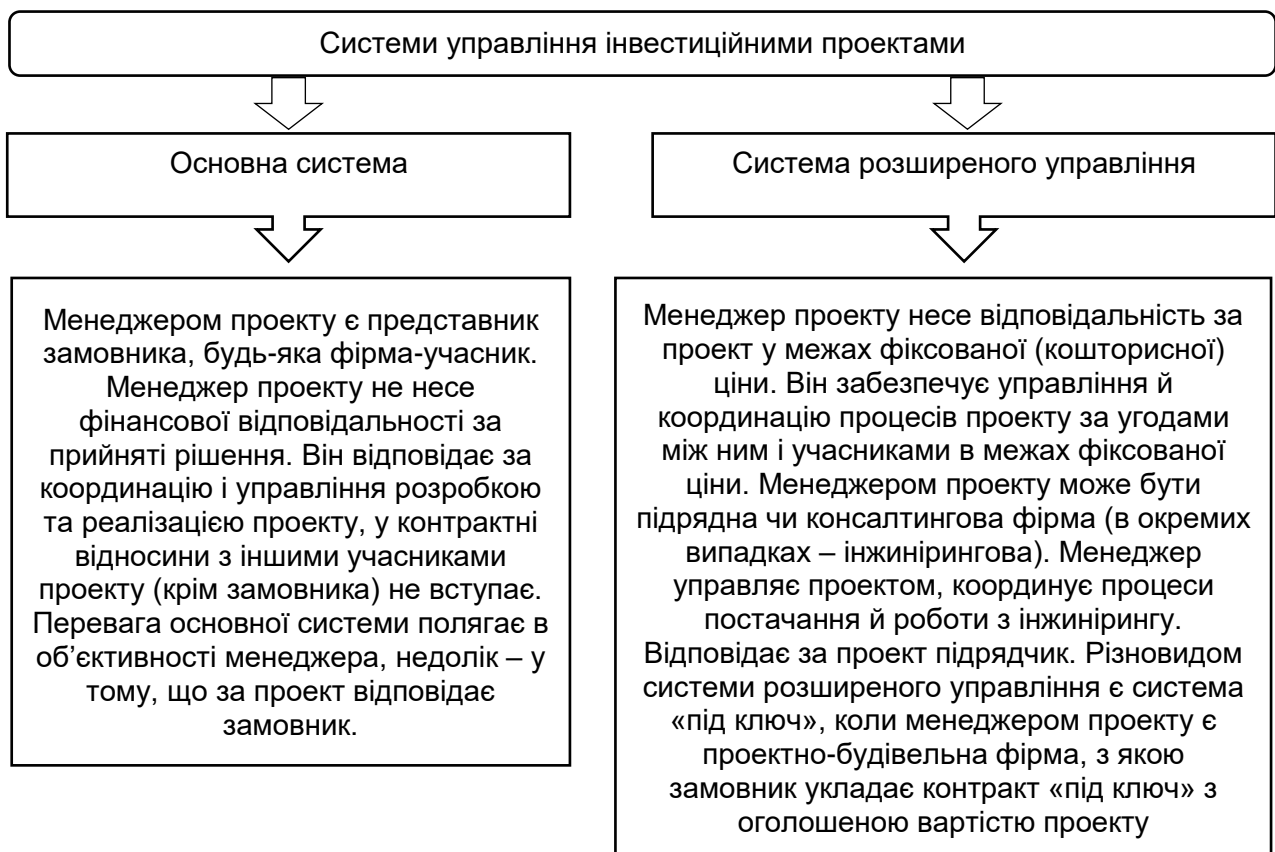

Рис.2. Системи управління інвестиційними проектами

Таким чином, під управління проектом варто розглядати сукупність цілеспрямованих дій, які перш за все забезпечують послідовне подання

цілей у вигляді моделі та її подальше перенесення на фактичну предметну сферу. Власне, управління проектами – це послідовне проектування цілей на поверхню моделювання та подальша проекція такої моделі на поверхню реальної практичної дійсності. Зауважимо, що процеси управління являють собою відбиття досягнутих результатів на поверхні моделювання і забезпечують порівняння результатів з визначеними цілями [3].

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що на сьогодні управління інвестиційними проектами є однією з найбільш актуальних та вагомих управлінських технологій, що продовжує швидко розвиватися. Дослідження управлінських підходів до регулювання процесу реалізації та управління проектами свідчить, що наразі одним з пріоритетних завдань є використання сучасних інформаційних технологій та застосування в практичній діяльності спеціалізованих програм, задля полегшення та вирішення основних завдань управління інвестиційними проектами

Література

1. Жуков В. В. Оцінка інвестиційного проекту як спосіб відбору найбільш привабливих проектів / В. В. Жуков // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». - 2018. - №1-2(44) - С. 94-97.
2. Майорова, Т. В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник / Т. В. Майорова. - К.: Центр навчальної літератури, 2014. - 376 с .
3. Микитюк П. П. Інвестиційно-інноваційний менеджмент / П.П. Микитюк // Тернопіль: Видавничо - поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2015. – 452с.
4. Романюк Т. Ф. Економічна сутність інвестиційних проектів / Т.Ф. Романюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – №7-8. – С. 25-26.
5. Рубіш М. А. Інформаційні технології в управлінні інвестиційними проектами транскордонного співробітництва / М.А. Рубіш // Актуальні Проблеми Економіки. - 2014. - № 1. - С. 525 - 529.
6. Супрун С. Д. Оцінка ефективності інвестиційних проектів підприємств / С. Д. Супрун // Фінанси України. - 2015. - № 4.- С.82 - 87.

7. Теплова Т. В. Фінансовий менеджмент: управління капіталом та інвестиціями: Навчальний посібник / М.: ГУ ВШЕ, 2015. – 504 с.

Додаток 3
Публікації за темою диплому

АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ МЕТОДІВ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ У БАНКУ

Коротка Н.С., ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Колодізев О.М., проф., д.е.н., завідувачий кафедрою, ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Україна

Ризик легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму – наявний або потенційний ризик застосування до банку юридичних або регуляторних санкцій, отримання банком фінансових збитків або шкоди для репутації банку внаслідок його використання клієнтами або іншими зацікавленими особами з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування терористичної діяльності [1].

Статистичні методи оцінки рівня ризику використовуються для обчислення очікуваної тривалості окремої операції або певного проекту. Для розрахунку ймовірності виникнення збитків аналізуються всі статистичні дані, які стосуються результативності здійснення банком певних операцій. Одним із наслідків розвитку загального статистичного аналізу є розробка рейтингового методу оцінювання ризику, що трактується як система оцінних коефіцієнтів певних напрямів діяльності кількох об'єктів ризику з подальшим визначенням рангу кожного об'єкта оцінювання стосовно рівня ризику. Однією з переваг даного методу є можливість визначення такого набору показників, які відповідають поставленій меті. Недоліком рейтингового методу оцінки ступеня ризику є необхідність постійної актуалізації [2].

Метод аналізу доцільності витрат ґрунтується на тому, що в процесі банківської діяльності витрати з кожного конкретного напрямку, а також з окремих елементів мають неоднаковий ступінь ризику. Визначення ступеня ризику орієнтоване на ідентифікацію потенційних зон ризику. Разом усі види ризиків формують зону загальних збитків, які діляться на групи відповідно до ступеня стійкості щодо ринкових коливань. Раціональність такого підходу полягає в тому, що він дає можливість виявити «вузькі» місця в діяльності банку

з погляду ризикованості, а потім розробити шляхи їх ліквідації [3].

Метод визначення ступеня ризику шляхом експертних оцінок має більш суб'єктивний характер, порівняно з іншими методами. Ця суб'єктивність є наслідком того, що група експертів, що займається аналізом ризику, висловлює власні суб'єктивні судження як про минулу ситуацію, так і про перспективи її розвитку. Він має суттєву перевагу над іншими методами, оскільки експертна оцінка може використовуватися в умовах дефіциту і навіть браку інформації. Найбільш поширеним методом експертних оцінок є метод «Дельфі», який передбачає створення умов, що забезпечують найбільш продуктивну роботу експертів. Це досягається анонімністю процедури, з одного боку, і можливістю поповнити інформацію про предмет експертизи з другого. Одним із позитивних моментів застосування методу «Дельфі» є наявність зворотного зв'язку, що дає можливість експертам коригувати свої судження з урахуванням проміжних усереднених оцінок [4].

Також різновидом експертного методу аналізу є побудова сценаріїв і прогнозні графі. Основне призначення сценаріїв – визначення генеральної мети розвитку об'єкта прогнозування, виявлення основних чинників розвитку і формулювання критеріїв для оцінки верхніх рівнів «дерева цілей». Комбінацією статистичного оцінювання та принципів експертного аналізу є аналітичний метод оцінювання ступеня ризиків, сутність якого полягає у визначенні системи статистичних оцінок на основі попереднього експертного відбору ключових параметрів із подальшим аналізом впливу факторів ризику на них. Основними перевагами даного методу є об'єднання факторного аналізу параметрів, які впливають на ризик, і виявлення можливих способів зниження його ступеня. Аналіз чутливості дає можливість фахівцям з проектного аналізу враховувати ризик і невизначеність проекту, що кредитується. Цей метод відносної оцінки ризику є досить зручним завдяки нескладності розрахунків й успішно застосовується сьогодні в багатьох сферах. Хоча даний метод є досить простим та оперативним, одним з головних його недоліків є відсутність врахування важливості окремих факторів ризику [4].

Метод використання аналогів полягає в тому, що під час аналізу рівня ризику певного напрямку діяльності доцільно використовувати дані про розвиток таких самих аналогічних напрямів у минулому. Недолік даного методу полягає у відсутності врахування діалектичної залежності напрямів діяльності у сфері банківського бізнесу.

Одним із перспективних методів оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму є байєсівський аналіз. Він базується на використанні теореми Байєса, що полягає в розрахунку ймовірності справедливості гіпотези в умовах, коли на основі спостережень відома лише деяка частина інформації про подію. При байєсівському підході робиться спроба прослідкувати за тим, як апріорні очікування деякого явища можуть уточнюватися та як дані, що спостерігаються, можуть бути інтегровані з такими апріорними передбаченнями для досягнення удосконалених апостеріорних очікувань. Управляти ризиком означає мати можливість знизити його до визначеного, допустимого для даного суб'єкта рівня. Вивчення питання допустимого рівня ризику призвело до розробки концепції прийняттого ризику. Межа між прийнятним і неприйнятним для суб'єкта рівнем ризику в різні періоди діяльності і в різних галузях – різна [5].

Надзвичайно важливим є не лише дослідження з боку державних органів процесів легалізації доходів за рахунок існуючих схем і підходів, але й попередження та ліквідація спроб даного негативного процесу. Тому доцільно запропонувати такі пропозиції щодо посилення відстеження й виявлення відповідних нелегальних схем і підходів: посилена перевірка внутрішніх документів за базами даних державних органів країни; форсоване використання комерційних баз даних; постійні запити до підрозділів фінансової розвідки інших країн; додаткова увага до невідповідності обсягу операцій і доходів учасників; недопущення і виявлення нелогічних, невігідних операцій; відстеження наявності компрометуючої інформації; підвищення кваліфікаційного рівня банківського персоналу.

Отже, «відмивання» коштів є загрозливим явищем у банківській діяльності, що генерує негативні наслідки та породжує низку ризикових позицій банку. Тому, управління ризиками є одним із головних напрямів банківського менеджменту. Але, на наш погляд, будь-які заходи з попередження «відмивання» грошей будуть малоефективними до тих пір, поки в країні не буде запроваджено контроль над видатками осіб, особливо державних чиновників, що наділені широкими владними повноваженнями, а також доки основні розрахунки всередині країни будуть проходити в готівковій формі.

Список використаних джерел:

1. Страхарчук В.П. Концептуальні засади кількісної оцінки ризиків / В.П. Страхарчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т.9. – С.278-287.
2. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. — К.: Знання, 2008. — 463 с.
3. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму : монографія / С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Л. Г. Левченко, Т. А. Медвідь. - Суми : АБС НБУ, 2011. - 75 с.
4. Пернарівський, О. В. Використання експертних методів при оцінюванні системного ризику в банківській діяльності / О. В. Пернарівський, Ю. М. Орловська // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – С. –52-57.
5. Похилько С. В. Аналіз існуючих підходів щодо управління та мінімізації кредитного ризику банку / С. В. Похилько, В. М. Новіков // Вісник Сумського державного університету. – 2019. - №1. – с. 53-63.

СПОСІБ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ З ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВОЇ (ОБЛІКОВОЇ) СТАВКИ

Спосіб підтримки прийняття рішень з визначення ключової (облікової) ставки складається з трьох складових: два підходи системного аналізу і Making Decision Helper. Спосіб полягає у використанні методу аналізу ієрархій і програмного забезпечення Making Decision Helper для визначення тенденцій змін облікової ставки (зниження, попередній рівень, підвищення).

Цей спосіб складається з процедури декомпозиції проблеми на більш прості елементи й обробки послідовності суджень осіб, що приймають рішення стосовно вибору, шляхом парних порівнянь, у результаті чого визначається ступінь взаємодії елементів в ієрархії. Тобто його сутність полягає в виборі найбільш оптимального варіанту вирішення проблеми шляхом попарного порівняння її декомпозиційних складових.

На першому етапі було визначено 3 групи напрямів, які можна використовувати для тенденцій змін ключової ставки НБУ та 3 критерії, яким має відповідати обраний (пріоритетний) напрям.

На другому етапі була виконана декомпозиція поставленої задачі в домінуючу ієрархію, представлена ієрархічною моделлю вибору тенденцій змін ключової ставки НБУ.

На третьому етапі, відповідно до закону ієрархічної неперервності були проведені суб'єктивні парні порівняння елементів другого та третього рівнів домінуючої ієрархічної моделі вибору пріоритетного напрямку зміни ключової ставки НБУ відповідно до шкали відносної важливості.

На основі розробленої моделі ієрархії було складено матриці порівнянь та розраховано вектор пріоритетів, який встановлює величину узгодженості при оцінюванні впливу критеріїв на вибір напрямку зміни ключової ставки НБУ.

Наступним етапом було визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі.

За допомогою першого етапу цього способу визначається сценарій щодо подальшого управління обліковою ставкою НБУ (зниження, попередній рівень, підвищення)

У разі необхідності зниження, або підвищення ключової ставки використовується другий етап аналізу. За допомогою програмного забезпечення Making Decision Helper визначається на яку кількість процентних пунктів необхідно провести зниження/підвищення облікової ставки. Для цього було визначено пріоритетні напрями за кожним з критеріїв оцінки, оцінена їхня

значимість для сценаріїв. Отримані результати дають змогу говорити про те, який із сценаріїв є найбільш вірогідним для впровадження. Аналогів даного способу в НБУ не знайдено.

Законом України «Про Національний банк України» визначено:

пріоритетність цілей при виконанні Національним банком України своєї основної функції відповідно до Конституції України – забезпечення стабільності грошової одиниці України. Пріоритетом монетарної політики визначено досягнення та підтримку цінової стабільності.

проведення монетарної політики спрямоване на поступове зниження темпів інфляції та має забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі – 5% з допустимим діапазоном відхилень ± 1 в.п.

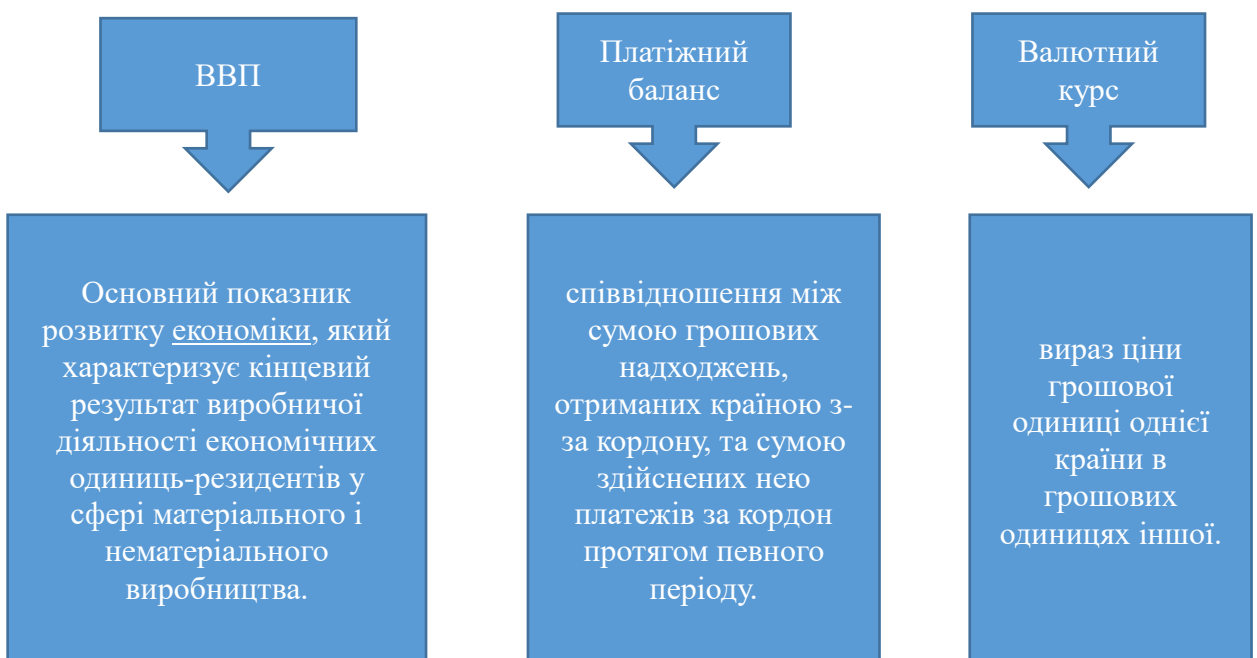
Законом України «Про Національний банк України» визначено:

Національний банк забезпечує цінову стабільність, використовуючи інфляційне таргетування та плаваючий обмінний курс національної валюти.

Під час проведення монетарної політики для досягнення цілей з інфляції НБУ як основний монетарний інструмент використовує **ключову** ставку.

Облікова ставка – це ключова ставка процентної політики Національного банку. НБУ проводить за обліковою ставкою операції, які найбільше впливають на вартість коштів на міжбанківському ринку. Це надає змогу утримувати ринкові ставки на близькому до облікової ставки рівні, тобто виконувати операційну ціль Національного банку..

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Типи моделей прогнозування, які використовує НБУ для визначення ключової ставки

Тарас Токарчук (презентація)

Динамічна модель загальної рівноваги (DSGE)

Напів-структурна модель

Гібридні (економетричні)

Статистичні моделі

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Метод аналізу ієрархій (MAI) - математичний інструмент системного підходу до прийняття рішень при вирішенні складних проблем.

Перший крок MAI - побудова ієрархічної структури, що об'єднує мету вибору, критерії, альтернативи і інші фактори, що впливають на вибір рішення.

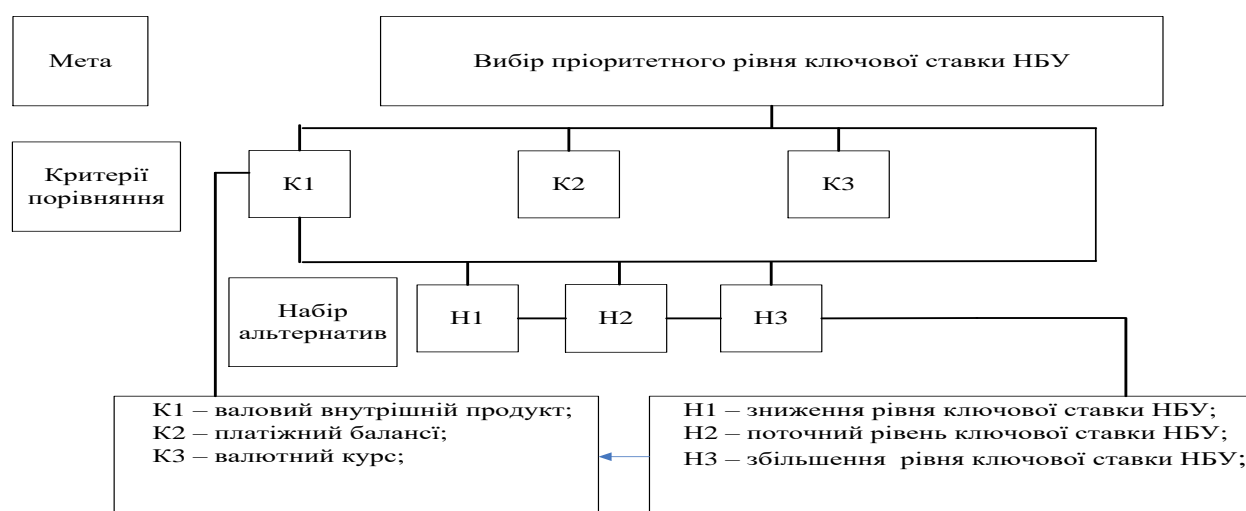
Ієрархічна структура - це графічне представлення проблеми у вигляді перевернутого дерева, де кожен елемент, за винятком самого верхнього, залежить від одного або більше вище розташованих елементів.

Автори використали **сценарний підхід, тобто можливі зміни облікової ставки.**

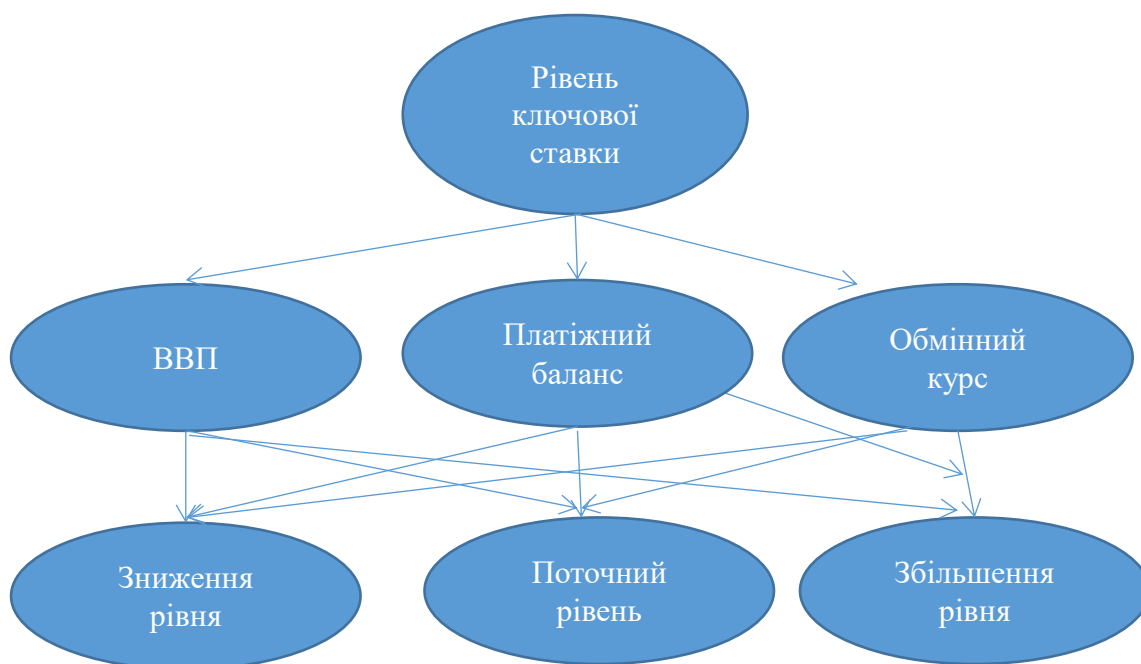
Ієрархічна структура - це графічне представлення проблеми у вигляді перевернутого дерева, де кожен елемент, за винятком самого верхнього, залежить від одного або більше вище розташованих елементів.

Автори використали спрощений варіант ієрархічної структури для оперативності дій.

Ієрархічна модель вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ

ІЄРАРХІЧНА СТРУКТУРА ВИБОРУ ПРІОРИТЕТНОГО РІВНЯ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Шкала відносних важливостей Т.Сааті для вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ

Рівень важливості (a)	Визначення
1	Однакова значущість
3	Слабка значущість
5	Суттєва або сильна значущість
7	Дуже сильна
9	Абсолютна
2,4,6,8	Проміжні між сусідніми значеннями
Зворотні величини 1/2 або 0,500; 1/3 або 0,333; 1/4 або 0,250; 1/5 або 0,200; 1/6 або 0,167; 1/7 або 0,143; 1/8 або 0,125; 1/9 або 0,111	Якщо при порівнянні першого напрямку з другим отримано одне з вищевказаних чисел, тоді при порівнянні другого напрямку з першим визначається зворотна величина

Для визначення вектора пріоритету розраховувався головний власний вектор (K_i) за формулою (1):

$$K_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}} \quad (1)$$

де a_{ij} – елементи i -го стовпця.

Наступним етапом є визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі. Компонента вектора пріоритетів (W_i) розраховувалася за формулою (2):

$$W_i = \frac{K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (2)$$

де K_i – головний власний вектор.

Матриця попарних порівнянь альтернатив пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм ВВП

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	3	6	0,381571	0,1	3
Поточний рівень	0,333333333	1	2	1,144714	0,3	2
Зниження рівня	0,166666667	0,5	1	2,289428	0,6	1

Матриця попарних порівнянь альтернатив вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм платіжний баланс

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	2	4	0,041667	0,013699	3
Поточний рівень	0,5	1	2	0,333333	0,109589	2
Зниження рівня	0,25	0,5	1	2,666667	0,876712	1

Матриця попарних порівнянь альтернатив пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм валютний курс

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	2	6	0,027778	0,004444	3
Поточний рівень	0,5	1	3	0,222222	0,035556	2
Зниження рівня	0,16666667	0,33333333	1	6	0,96	1

Розв'язком задачі, отриманим за МАІ, є вектор глобальних пріоритетів альтернативних напрямів вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ, який характеризує перевагу кожного з них на визначеній множині критеріїв, ієрархічно пов'язаних з альтернативами.

Матриця глобальних пріоритетів вибору рівня ключової ставки НБУ

Альтернативи	Платіжний баланс	ВВП	Валютний курс	Глобальний пріоритет	Ранг
	0,023	0,173	0,804		
Збільшення рівня	0,1	0,013699	0,004444	0,032	3
Поточний рівень	0,3	0,109589	0,035556	0,306	2
Зменшення рівня	0,6	0,876712	0,96	0,662	1

Аналізуючи матрицю глобальних пріоритетів вибору рівня ключової ставки НБУ, визначено, що три сценарії мали такий розподіл:

сценарій підвищення ключової ставки складає **3,2%**;

сценарій поточного рівня ключової ставки – **30,6%** ;

сценарій зниження ключової ставки – **66,2%.**;

Як видно, сценарій зниження ключової ставки має суттєву перевагу над іншими.

У якості експертів у даному завданні виступали студенти та викладачі фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця, вони мали споріднені думки щодо критеріїв, які впливають на ключову ставку НБУ, а також про їх значимість.

Таким чином, застосування методу аналізу ієрархій для вирішення актуальної проблеми щодо вибору оптимального рівня ключової ставки НБУ дало змогу оцінити різні альтернативи і обрати пріоритетний напрям.

На основі результатів розрахунків визначено, що пріоритетним напрямом вибору оптимального рівня ключової ставки НБУ є **зниження** ключової ставки НБУ.

Обраний оптимальний варіант вирішення проблеми виступає ефективним інструментом для прийняття рішення при стратегічному плануванні.

*Для додаткового аналізу щодо визначення рівня ключової ставки НБУ використано програмне забезпечення - **Decision Making Helper***

Постановка завдання для **Decision Making Helper**

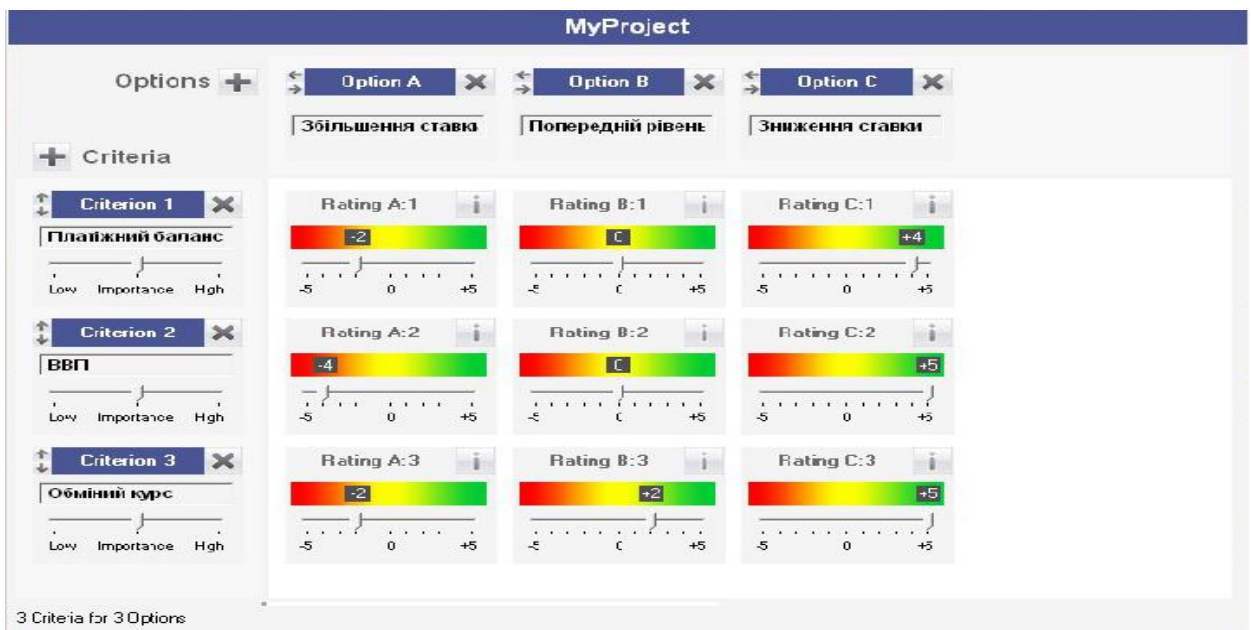
Авторам необхідно визначити, за яким сценарієм **відділу монетарної політики НБУ** необхідно прийняти рішення щодо ключової ставки.

Попередньо визначено три сценарії зміни ключової ставки – збільшення, зменшення або поточний рівень ключової ставки (сценаріїв та факторів може бути значно більше).

В демо-версії цієї програми можна обрати три критерії, які впливають на прийняття рішення.

Після обговорення студентами та викладачами фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця обрано такі критерії та надано розмір їх впливу на кожен із сценаріїв: ВВП, платіжний баланс та валютний курс.

Рішення вибору сценарію щодо ключової ставки НБУ

Decision for "Unnamed (please save project)"

Best Option: Option C "Зниження ставки"
High Score: +56%
Decision: rather positive, Option C "Зниження ставки"

На попередньому слайді можна побачити, що з використанням програмного забезпечення – **Decision Making Helper** визначено, що зниження рівня поточної ключової ставки НБУ матиме позитивні наслідки.

Даний сценарій складає 56% і суттєво випереджає два інших сценарії.

Після аналізу цієї проблеми з використанням MAI та Decision Maker Helper можна стверджувати, що відділу монетарної політики НБУ рекомендовано **знизити рівень ключової ставки.**

Системою методів прийняття рішень можна вирішити завдання щодо оцінки рівня зниження ключової ставки НБУ. Авторами вдруге використано: Decision Making Helpers.

Decision Making Helper - Demo

File Edit Result ? No license active

New Open Save Decision Chart Table

Unnamed (please save project)

Options +

Option A Option B Option C

зниження на 0,5 п.п. зниження на 1 п.п. зниження на 1,5 п.п.

Criteria

Criterion 1 ВВП

Criterion 2 Платіжний баланс

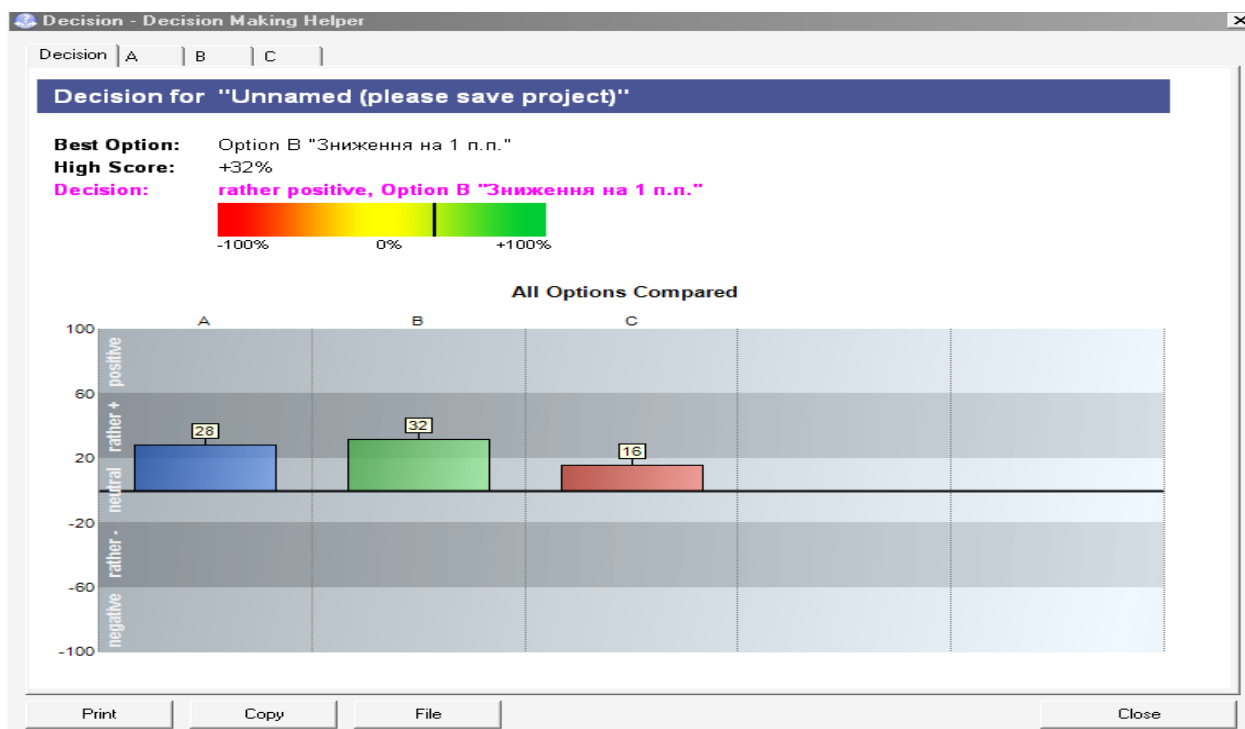
Criterion 3 Валютний курс

Rating A:1 Rating B:1 Rating C:1

Rating A:2 Rating B:2 Rating C:2

Rating A:3 Rating B:3 Rating C:3

3 Criteria for 3 Options

В Україні зміна облікової ставки НБУ найбільше впливає на рівень інфляції через **9–18** місяців. Тому НБУ провадить активну політику з урахуванням не тільки поточних значень інфляції, а і її найімовірнішої динаміки в майбутньому.

Дослідження показало, що зниження ключової ставки НБУ на 1 п.п. до **15,5%** річних сприятиме наближенню темпів інфляції до середньострокової інфляційної цілі – **5%**.

Оцінка ризиків прогнозу

Запропоноване сполучення альтернативних методів системного аналізу і СППР є додатковими індикатором оцінки прийняття рішення щодо змін ключової ставки НБУ

Його перевагою є

- оперативність оцінки,
- можливість використання широкого переліку факторів (майже необмежена, в роботі використано демонстраційну версію),
- його використання саме спрямовано на зниження ризику прийняття рішень, враховуючи, що можна обрахувати різні альтернативи оцінки і прийняття рішень.

Додаток И

Сертифікати, що отримано протягом періоду навчання в університеті

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 95540

Науковий твір "Спосіб підтримки прийняття рішень з визначення ключової (облікової) ставки"

(вид. назва твору)

Автор(и) Внукова Наталія Миколаївна, Тесло Максим Павлович, Коротка Наталія Сергіївна, Нечипоренко Дарія Іванівна

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації

22.01.2020

Заступник Міністра розвитку економіки,
торгівлі та сільського господарства
України Д. О. Романович

Національний
банк України

СЕРТИФІКАТ

учасника

Короткій Наталії

за участь у складі студентської команди
у I Всеукраїнському студентському змаганні
«Монетарна політика: виклик Національного
банку України університетам»
(NBU University Challenge)

Заступник Голови
Національного банку України

Дмитро СОЛОГУБ

Київ, 22 листопада 2019 рік

**МОЛОДІЖНА
НАУКОВА
ЛІГА**

СЕРТИФІКАТ УЧАСНИКА

КОРОТКА НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА

ВЗЯВ(ЛА) УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

**ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ СУЧАСНОЇ НАУКИ**

27 Листопада 2020 року | м. Запоріжжя, Україна

Конференцію організовано УМРІНТЕІ (Посвідчення №154 від 09.10.2020)
Матеріали роботи конференції опубліковані та вивчаються у
електронній базі даних на вебсайті Інституту СО ВУ 4.0 за посередством
https://doi.org/10.26907/2541-9222.2020.11.2020

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК

